

Oddaja »Se pomnite tovariši« je edina tovrstna oddaja v Jugoslaviji, ki s svojimi prispevki sodeluje v jugoslovanskem omrežju, še zlasti ob večjih državnih praznikih kot so 1. maj, 4. julij, 29. november, ko so na sporedu posebne oddaje, ki povezujejo vse jugoslovanske študije. Zal je težje prenašati naše prispevke neposredno in mehanično, zaradi jezikovnih težav in bi tako najbolj zanimive stvari ne naletele na razumevanje najširšega kroga poslušalcev. Take oddaje potem prevedejo in jih posredujejo naknadno. Pa tudi sicer nedeljske oddaje na ljubljanski radijski postaji pripravljajo na podoben način. Oddaja ima okvirni tromešecni podrobnejši mesečni in zelo natančni tedenski.

str. 7

Ko govorimo o pomenu telesne vzgoje mladega rodu, kakor ne moremo mimo Titovih besed, ki povedo, da sta šport in telesna kultura velikega pomena za nenehno krepitev naše obrambne moči. Tega se izredno dobro zavedajo tudi pripadniki naših oboroženih sil, saj se je letošnje prvenstvo začelo z množičnim tekmovanjem med vodi in četami, prejšnji teden pa so najboljši športniki posameznih garnizij dokazali, da so usposobljeni premagovati tudi najtežje napore, kar je vsakakor pomemben prispevek k bojni pripravljenosti njihovih enot. O tem je polkovnik Alojz Kajin, predsednik organizacijskega odbora, dejal takole: »Letošnje prvenstvo je pravzaprav pregled bojne pripravljenosti pripadnikov armadnega območja.«

str. 10—11

Jeseni leta 1941 in zgodaj spomladi leta 1942 so Italijani aretirali mnogo ljudi. Med prvimi so bili komunisti, saj so se takrat ustanovljale prve partizanske enote.

Narodnoosvobodilno gibanje se je iz dneva v dan bolj razraščalo, prav tako pa je s tem rasel bes okupatorja.

Sovražnik se je pripravljal na uničenje organiziranih partizanskih enot. Svoj namen je začel uresničevati s tako imenovano »roško ofenzivo«. Svojo veliko sovražno akcijo je okupator začel avgusta 1942. Več kot sto tisoč vojakov je preplavilo ribniško pokrajino. Morili so, požigali domove in vezili ljudi v koncentracijska taborišča.

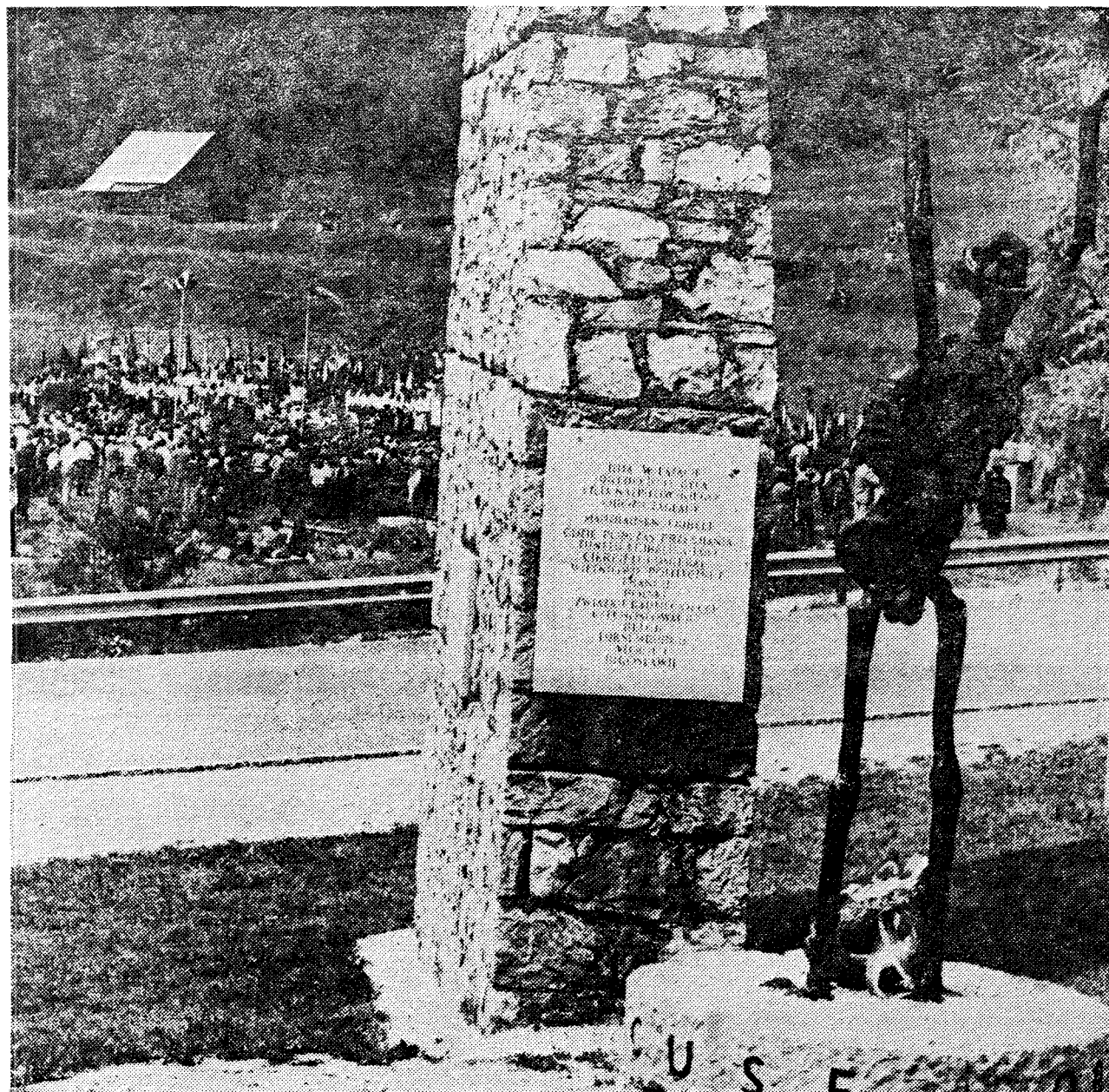
Vas Sodražica je bila že pred roško ofenzivo osvobojena ozemlje.

str. 4

TV 15

LETO XIV. — Št. 24

17. VI. 1976

Ljubelj — simbol krajev, kjer so trpeli naši ljudje za boljši, socialistični svet, kot je minulo soboto v slavnostnem govoru dejal Vladimir Senk-Gaber, član predsedstva republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, ni več potrebno predstavljati; kot ni več potrebno predstavljati veličastni spomenik, pred katerim se leto za letom odvija že tradicionalno srečanje nekdanjih zapornikov, internirancev in izgnancev pa borcev ter šolske mladine z gorenjskega in ljubljanskega območja.

Lepo sončno vreme je minulo soboto privabilo mnogo njih, ki so se želeli pokloniti spominu...

heroja Toneta Tomšiča. »Nisva prvič na Ljubelju in v letošnjem šolskem letu smo obiskali že Brezovico in Begunje,« sta hiteli pripovedovati. Med udeleženci proslave so bili tudi Janez Janger in Franc Dermastja, številki 8239 in 8169 iz Natzweilerja, pa delegacija žensk iz Zelenke Kaple in Podjune, nekdanje taboriščnice Ravensbrücka, enega najstrašnejših nemških koncentracijskih taborišč.

Se skrbno izbran priložnostni program in poslovi smo se morali od spominov na dni, ko so živi zavidali mrtvim..., kot je dejal Vladimir Senk-Gaber. Z besedami, ki jim danes težko verjamemo, a so vendarle bile resnica! In z mislijo.

S srečanja na Ljubelju

Tu smo srečali Greto Ahačič, ki je v Begunjah preživela, če temu sploh lahko tako rečemo, enajst tednov in ki je med vojno izgubila sina Karlija. »Komaj šestnajst let je napolnil, ko je padel kot borec Prešernove brigade,« je dejala. Pa Marijo Brnič, prav tako nekdanjo terensko politično delavko iz Tržiča, ki ji je vojna vzela moža Ilijo. »Padel je 20. decembra 1941. leta v Lomu in Iko je bilo njegovo partizansko ime,« je dejala. Zaročenca Jožef Truden-Pepce so kot talca ustrelili februarja 1944. leta. Potem smo pokramljali s petnajstletno Silvo in trinajstletno Ireno iz ljubljanske osnovne šole, ki nosi ime narodnega

da je vedno manj tistih, ki so to doživljali in ki lahko o tem pripovedujejo, kot je v pozdravnem govoru dejal predsednik občinske skupščine Tržič.

Zato bi veljalo v prihodnje, ko načrtujemo slovesnosti, kakršna je bila na Ljubelju, neposrednim srečanjem mladih ljudi pa borcev ter nekdanjih zapornikov, internirancev in izgnancev posvetiti več pozornosti.

To pa smo letos na Ljubelju pogrešali!

Tekst: MILENA ŠTRAJNAR
Foto: JANEZ ZRNEC

Po splošnem poročilu o spomenikih na potresnem področju situacija ni rožnata, saj je od 985 kulturnih spomenikov na tolminskem področju 52 zelo močno poškodovanih, 212 močno in 469 poškodovanih. Na goriškem pa je situacija takšna; od skupaj 325 spomenikov je 1 zelo močno poškodovan, 46 močno in 185 poškodovanih. V vseh primerih gre za cerkve, gradove ali profane umetnostno-zgodovinske objekte.

Pri vsej tej množici spomenikov pa velja največja pozornost vseh prav starožitni vasi Breginj, ki naš časopis zaradi posebne navezanosti na ta predele, še posebno zanima. Breginj je namreč ne le spomenik prve kategorije, ampak se je v tej vasi pravzaprav združil problem naselitvenega objekta z objektom kulturne vrednosti. Glede na to, da obstajata dve možnosti, vas rušiti in vas obnoviti, nas mora problem še sploh zanimati.

str. 8

»Delavski oder« smo ustanovili v zimi leta 1927/28, v okviru kulturnega društva »Svoboda«. Zarodek odra je bila skupnica, ki je na miklavža leta 1927 priredila v Železničarskem, ali kot smo mu takrat pravili, Delavskem odru, prvi proletarski večer. Od tod tudi ime. Nastop je imel velikianski uspeh in je vžil maloštevilnim članom poguma, da smo začeli širiti svoje vrste in se končno odločili za drzen korak, namreč, da zaigramo na predvečer prvega maja leta 1928 socialno dramo »Krizo«, pisatelja in politika Rudolfa Golouha. Drama je vsebovala zelo aktualna poglavja iz najbližjega boja slovenskega in jugoslovanskega delavskega gibanja, se pravi Alijagicev atentat, spopad z Orjuno 1. junija leta 1924 v Trbovljah in naraščajočo krizo z delavskimi stavkami. Ta močno politična in socialna drama nam je prišla kot nalašč v namen, ki smo ga želeli po vsej sili izpeljati.

str. 6

Ze dolgo s pozornostjo spremljamo natečaje Pionirskega lista in danes vam jih, s pomočjo odgovorne urednice Marte Lešnjakove tudi predstavljamo. Bolje povedano: opozarjamo nanje! Povsem jasno je namreč, da tovrstno delo ni moč z enim mahom predstaviti v vsej njegovi razsežnosti in pomembnosti. Ne samo zaradi številčno odmerjenih vrstic, marveč predvsem za to, ker je to sicer dobro, a vendarle naložba, od katere ni pošteno pričakovati sprotnih, vidnih obresti.

»Vemo, da Pionirski list, časnik za slovenske šolarje, že petnajsto leto zapored razpisuje manjše in obsežnejše natečaje, v katere se z velikim veseljem in s prizadevnostjo vključujejo njegovi bralci... Kakšna želja je rodila to dejavnost?«

str. 18

Baskovski industrijci so glavni sovražnik svojega ljudstva. Oni so baje tisti dejavnik, ki pritiska na vlado, da bi prehod v demokracijo potekal čim dlje in da bi ostala še naprej v veljavi uredba o zamrzitvi mezd, ki jo je podpisal še Franco. Njihov vpliv je neverjetno močan, kajti oni so bili spet tisti, ki so dosegli razvrednotenje pezete. V Bilbao so se namreč nabrale velikanske zaloge jekla, ki ga nihče ni hotel kupiti. Po razvrednotenju so jih prodali v teku nekaj ur; glavni kupec je bila Zahodna Nemčija. Ko pa so baskovski delavci demonstrirali po ulicah, je spet vanje streljala policija, ki je ostala ista kot je bila v času Franca.

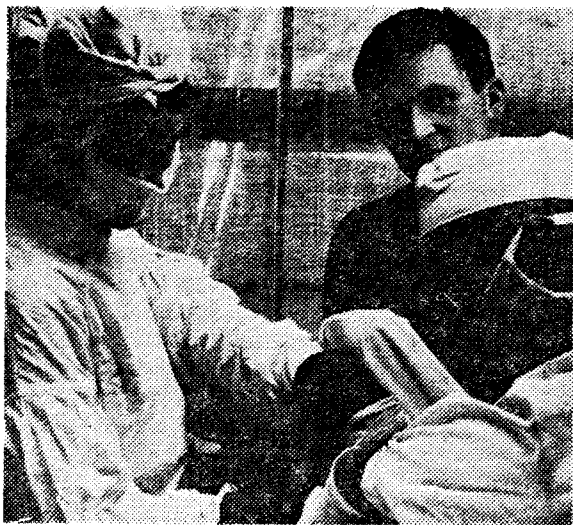
str. 9

Zdravniki – najboljši tovariši

Hvala za skrb, ki so jo v slovenje-
graški bolnišnici izkazali nam, borcem,
pa za res tovariški sprejem

Tudi v našem časniku »TV 15« bi se želela zahvaliti za zdravljenje, ki so mi ga nudili na internem oddelku bolnišnice v Slovenj Gradcu. Dr. Siminitiju za njegovo plemenitost, profesorju za skrb, ki jo je izkazal nam, borcem, dr. Ravnikarju za tovariški sprejem ter vsem sestram in strežnemu osebju na oddelku, kjer sem se zdravila.

Zahvaljujem se tudi dr. Lebiču, laborantki Hebrovi ter sestram za vso prijaznost in razumevanje z željo,

Dr. Janez Milčinski-Peter med operacijo v partizanski bolnišnici Zgornji Hrastnik, 1944. leta

da še naprej ostanejo tako skrbni do vseh, ki so potrebni zdravljenja.

Se enkrat: hvala za skrb, ki so jo v slovenje-
graški bolnišnici izkazali nam, borcem, pa za res tovariški sprejem!

Vaša dolgoletna naročnica,

MARIJA PERAK,
Mariborska 17
p. Dravograd

Kronika NOB poleg Tarzana

Prav gotovo bi naša hvaležne bral-
ce med šolsko mladino in v naših knjiž-
nicah, pa na policah založb, ki izdajajo
podobno literaturo

Pretrleslo me je, ko sem jo prvič videla v naši
samopostrežni trgovini. Bila je v družini naših naj-
novejših »šund uspešnic«, zgodba o Tarzanu in njim
podobnim. Večkrat sem morala pogledati, če vidim
res prav. Zal ni bilo pomote. Gre za kroniko NOB
Rožne doline, ki jo je ZB v Rožni dolini v Ljubljani

izdala lani konec leta in jo je okrog sto rožnodolskih
aktivistov dobilo brezplačno kot darilo.

Naklada prav gotovo ni bila visoka, razumljivo pa
je, da je nekaj knjig ostalo. Toda: ali res sodi zato
na polico v trgovino, kjer prodajajo špecerijo in drugo
takšno potrošno blago.

Spominjam se, kako smo za to kroniko zbirali po-
datke vse od prvih poveljnih let sem. Spominjam se
pokojnega Franja Bajta, očeta dveh padlih borcev, ki
je prvi začel s tem delom. Hodil je od hiše do hiše,
sprasoval in beležil.

»Treba je hiteti,« je večkrat rekel, »z vsakim dnem
se dogodki bolj oddaljujejo, ljudje se odseljujejo, umi-
rajo.«

Tako je zbiral in zapisoval do svoje prezgodnje
smrti... Delo smo nadaljevali. Sklicevali smo se
stanke, zapisovali in pisali tistim, ki so se odselili.
Vsak nov prispevek je bil novo zadoščenje. Veliko
večernih ur je preteklo, ko sem sestavke oblikovala,
prepisovala.

V samopostrežni trgovini se za kroniko NOB nihče
ne zmi. Njen kupček je vedno enak, medtem ko
»šund uspešnice« pridno zamenjujejo nove in nove iz-
daje. Razumljivo. Kronika je »samo« kronika, ni srh-
ljivka in tudi osladna ljubezenska zgodba ne. Pa ven-
dar sem prepričana, da bi naša hvaležna bralca med
šolsko mladino, v naših knjižnicah in na policah za-
ložb, ki izdajajo podobno literaturo.

Zakaj je izdajatelj ne da tja, kamor po svoji zvrsti
sodi?

INA SLOKAN,
Rožna dolina c. XV. št. 34,
p. Ljubljana

PRIPIS UREDNISTVA:

Zamislili smo se ob vašem pismu in dovolite nam,
da izkoristimo priložnost, ki ste nam jo ponudili, za
zapis nekega dogodka.

Nad prodajalno mizo kioska Dela na Tržaški cesti
v Ljubljani se je teden dni nazaj bohotila naslovna
fotografija z ene izmed številnih revij »Playman«. Le
kak dan, nič več! Neko jutro so nanjo spominjali le
še ostanki razbitega steklenega zaslona. In dva dni
zatem: prav na istem mestu, kakšno prijetno presene-
čenje, smo med vrsto tujih revij ugledali našo revijo
»Otrok in družina«!

Dogodek, ki ne potrebuje komentarja. (Kdo ve to-
rej, kaj je kronika NOB Rožne doline vendarle pri-
neslo v samopostrežnico, med ljudi!)

Zato bi se raje vprašali, kaj delajo »tarzani« med
kroniko NOB?

In še nekaj: če imate na voljo kroniko, pošljite
nam jo. Vedno govorimo, da smo o Ljubljani med
narodnoosvobodilnim bojem vse premalo pisali. Vaša
kronika je prav gotovo dragoceno pričevanje in nanjo
bi — z objavo odlomkov — radi opozorili tudi
v »TV 15«.

V imenu resnice o NOB

Odmev na pismo Josipa Jerasa-Branka

V 16. številki »TV 15« ste objavili pismo Josipa
Jerasa-Branka, v katerem je zapisal, da je komandant
Stane prišel na Koroško šele nekako koncem aprila
1943. leta in da ni bil on vodja akcije na Mežico, ki
se je odigrala v noči od 3. na 4. april 1943. leta.

Bil sem udeleženec te akcije (sem tudi domačin Me-
žiške doline) in trdim, da je bilo vse tako, kot je v
reportaži, objavljeni v 13. številki »TV 15«, zapisala
tovarišica Lenja Vipotnikova, le z eno pripombo, in
sicer, da akcija ni bila 2. aprila, kot je zapisala.

Da je bil v akciji ranjen komandant in ne komisar
bataljona, ima tovariš Jeras prav, ni pa v svojem
popravku navedel pravega imena tega komandanta, ki
ni bil Franc Pastor, pač pa Franc Pasterk, po katerem
se imenuje tudi osnovna šola v Mežici. Že iz tega
sklepanja, da se tovariš Jeras teh dogodkov slabo spo-
minja in je to pripombo, kakor sam pravi, napisal
predvsem zaradi spomina nanj.

V dokaz, da Josip Jeras-Branko nima prav glede
prihoda komandanta Staneta na Koroško pa še tole:

Dne 28. marca 1943. leta sem bil v patrulji, ki so
jo iz Koprivne poslali na javko k »Srnjaku« na Lud-

ranski vrh (pravo ime te kmetije je Permanšek). Tam
smo pričakali tovariša Staneta, ki je prišel s svojo
zaščitno četo iz štajerske smeri še isti večer. Bilo je
med 18. in 19. uro, ko se ni bila tema. Naša patrulja je
to njegovo skupino drugi dan odpeljala v Koprivno,
kjer je bila zbrana vsa enota, iz katere je bil 1. aprila
1943. leta ustanovljen Koroški bataljon. Drugi dokaz za
prisotnost tovariša Staneta na tej akciji je to, da je
imel štab pravkar ustanovljenega bataljona s Stanetom
in njegovimi sodelavci dne 2. aprila 1943. leta sestanek
in večerjo prav na mojem domu v Topli (pri Burjaku)
in tam je komandant Stane napravil načrt za napad
na Mežico. Se isti večer je kolona krenila na pobočje
Pece in kot poznavalec terena sem jo vodil prek vrha
Male Pece mimo planinske kočice do vzhodja Pece nad
Heleno, kjer smo 3. aprila ves dan počivali in proti
večeru krenili proti Mežici. Se en, tretji dokaz pa je
ta, da je pri umiku bataljona iz Mežice ob spopadu
z Nemci dva dni po akciji na Lužal (sedlo med Ko-
privno in Zelezno Kaplo) padel prav komandir Stane-
tove zaščitne čete, Miha, njegovega pravega imena žal
nisem nikoli zvedel.

Zdi se mi žalostno, da nekateri pisici potrjujejo našo
zgodovino, saj delajo s tem samo zmedo pri vzgoji
mladine in negovanju tradicij naše revolucije. Upam,
da v zvezi s tem pojasnilom, ki sem ga danes zapisal,
nisem sam, saj nas je še vedno nekaj med živimi, ki
smo bili priče tej akciji v Mežici in prosim uredništvo

ODMEVI NA »PO SLEDIVIH REŠENIH ZAVEZNIKOV«

Pred kratkim smo v »TV 15« objavili foto-
reportažo »Po sledivih rešenih zaveznikov«.

Ob tej priložnosti smo na naše bralce naslo-
vili prošnjo, naj nam sporočijo, če se spominjo
še kakšnega podobnega dogodka. Pa smo preli-
jeli vrsto zelo zanimivih sestavkov, v katerih
naši bralci opisujejo še marsikateri neosvetljeni
dogodek iz druge svetovne vojne. Se posebno
zanimivi so zapisi, ki so jih poslali: ANDREJ
BOHINC iz Ljubljane, DUŠAN PIRIH iz Izole,
IVAN ERZETIČ iz Smarja-Sap, RAFKO KRO-
SELJ iz Griž, MILOŠ SOVA iz Tržica in JELKA
LEP-SENEGACNIK iz Velenja, IVAN PEK iz
Maribora, FRANC ŠKRABA iz Kranja ter Sonja
CEPINLO iz Postojne.

Imenovanim bi se radi zahvalili in povedali,
da jih bo v kratkem obiskal tovariš Edi Sel-
haus, naš sodelavec in avtor reportaže »Po sle-
divih rešenih zaveznikov«, ter se z njimi po-
drobneje pogovoril o dogodku, ki ga opisujejo.

Hkrati obveščamo, da je prihod rešenih za-
vezniških letalcev, ki naj bi k nam prišli v pr-
vih junijskih dneh, preložen na mesec sep-
tember.

UREDNIŠTVO »TV 15«

našega tednika, da se pred objavo teh mojih vrstic
zanimam še pri kom drugem. Saj živijo celo v Ljubljani
ljudje, ki lahko potrdijo pravilnost mojih trditev, na
primer Boris Čizmek-Bor, komisar 1. koroškega bata-
ljona, Ivan Uranič-Drago, komandir čete, inž. Pavle
Zaucer-Matjaž, Olga Kastelic-Marjetka in drugi. Točne
podatke o prihodu komandanta Staneta na Koroško lah-
ko po vsej verjetnosti najdete tudi v Muzeju ljudske
revolucije v Slovenj Gradcu.

To pripombo sem napisal zaradi tega, ker mi ni
vseeno, če nekdo, četudi je to nenamerno, potrjuje
nekaj takega, kot je zgodovina narodnoosvobodilnega
boja, ki jo moramo mlajšim rodovom ohranjati čisto in
resnično, za kar smo dolžni predvsem skrbeti mi, ki
smo bili priče teh dogodkov in smo zaradi njih bili
prikrasani za svojo mladost.

GREGOR BURJAK-JUR
Leše 62
p. Prevalje

ODGOVOR UREDNISTVA: Nismo se pozanimali
pri tovariših, ki jih omenjate, saj smo prepričani, da se
bodo sami oglašili. Verjetno to niti ne bo potrebno.
Sicer pa se vam za pripombo in dopolnila, ki so prav
gotovo koristna, najlepše zahvaljujemo.

pogovori

»Tega pa res ne morem razumeti,
France. Se spominjaš, kako je bilo
lani? Sobota, da bi jo človek v kamen
vklesal. Zastav ni bilo nič manj kakor
danes pa transparentov in mlajev,
ljudi pa petkrat, desetkrat toliko. In
tvoj govor; kaj ti ni sam župan segel
v roke. Pisala sva ga ves teden, ti pa
si ga prebral v pol ure kot bi ga znal
na pamet. Se Tone, ki sicer ne zna
obračati besed, je govoril dvajset mi-
nut kot nikoli prej. Ravnatelj je v ne-
kaj minutnem nagovoru ogrel pred-
vsem tiste, ki so vedeli na kaj cilja.

Župan pa — ostal je sam sebi zvest.
V pičlih dvajsetih minutah je povedal,
kar bi kdo drug čenčal uro in več.

Tudi šolarji so se odrezali. V dvaj-
setih minutah so predstavili pomem-
ben del svoje izvenšolske dejavnosti.
Pa narodni plesi; petnajst minut so
odplesali kot bi trenil. Godba, ta pa
je bila nad vsemi. Se spominjaš, kako
se je znašel kapelnik? Ker je vedel,
da je med gosti tudi župan, se je zna-
šel in v desetih minutah natančno po-
jasnil kje jih čevlji tišči. Pa se je
ušel; denarja kljub temu ni bilo od
nikoder. Se ti ne zdi, da godba med
polurnim programom le ni ogrela lju-
di, kot smo pričakovali...?

Boš rekel, da je mogoče pripraviti
proslavo boljše kot smo jo lani? Še
garnizija JLA je sodelovala. Fantje so
zaigrali nekaj modernih viž in nam
na koncu zavrteli še dva filma o ci-
vilni zaščiti in taktičnih vajah. Tri
ure in pol programa je minilo kot bi

črto potegnili.

Danes pa... tega pa res ne razu-
mem. Kaj se nismo štirje štirinajst
dni potili, da bi bil tudi letošnji kra-
jevni praznik kot se spodobi. Jaz,
moji trije otroci in žena smo živeli
samo za ta dan. S tabo in Tonetom
ni bilo dosti drugega in Stefka je bila
tudi na nogah od jutra do trde noči.
Poldetova sinova sta postavila oznake
po vsej, deset kilometrov dolgi trasi.
Poskrbeli smo, da so dobila spomin-
ska obeležja tod okoli slavnostno po-
dobo, mladina je po skalah pisala pa-
role, taborniki so postavili grmado in
pridritveni prostor bi ne mogel biti
lepše urejen. Kaj nismo napisali va-
bila vsem, poskrbeli za obvestila v
sredstvih javnega obveščanja, povabili
borce, vojske...! Lani so prišli od
blizu in daleč. Res, da so nekateri
odšli že med pridritvijo, ampak ve-
čina je ostala; celo župan je bil sko-
raj do konca.

France! Si me videl danes? Sam
sem prikorakal z mladino po tej spo-
minski poti, prepoten, srečen in je-
zen, ko sem prišel na cilj. Prepotila
me je pot, srečen sem bil, ker sem
hodil z mladimi in ker sem videl na
cilju stare borce, ki so bili tu tudi
lani. No, nekaterih ni bilo, sploh pa
ni bilo vaščanov. Dopoldne sem jih
videl nekaj, ki so se motovili po po-
ljah. Pred slabo uro smo se jim umi-
kali, ko so se z avtomobili vračali do-
mov. Samo učitelji, mladina, borci in
vojaki pa dva ali trije domačini...
in partizanske pesmi.

France, smo ga kaj polomili —
letos ali lani. Lani smo hodili od člo-
veka do človeka. Ni bilo hiše, iz ka-
tere ne bi kdo prišel na proslavo.
Tega res ne razumem. Mislim pa, da
bodo začeli prihajati z mrakom,
da jih bo privabila pesem, taborni
ogonj...»

SILVO TERŠEK

Kako doseči čim večjo učinkovitost delegatskega sistema

Po mojem mnenju bomo še dolgo časa ugotavljali slabosti delegatskega sistema. Kako dosledno izpolnjevati načela tega sistema, kako navezovati potrebne stike z bazo, to so vprašanja, ki bodo pomembna tudi v prihodnje in katerim se ne bo mogoče izogniti.

Pri omenjenih ugotovitvah ne moremo mimo tega, da se je zavest delovnih ljudi in vseh, ki delegacije predstavljajo, bistveno spremenila v tem smislu, da se zavedajo odgovornosti do stališč svoje organizacije.

V zvezi z gradivom, ki ga delegati dobivajo za seje, naj samo ponovim že večkrat omenjeno dejstvo, in sicer, da je tega gradiva preveč in da tolikšne količine informacij v kraj-

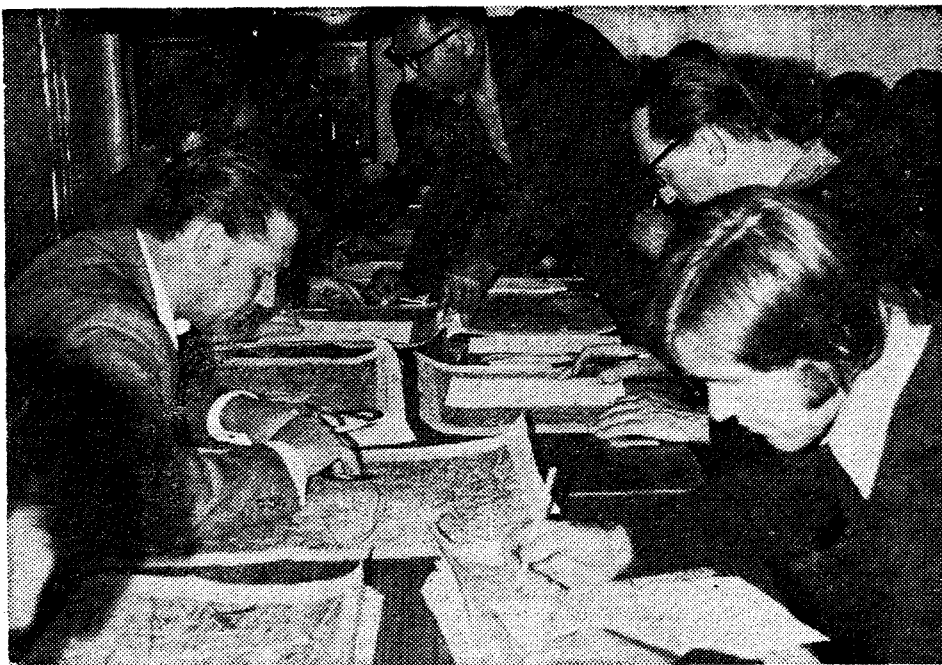
šem času ni mogoče sprejeti. Res pa je tudi, da je veliko takega gradiva, kjer so stališča že izoblikovana, tako da organizirani kontakti z bazo niti niso potrebni.

Opozoriti velja tudi na vprašanje, ki se pojavlja posebno tam, kjer se ugotavlja kvorum. Določeno število članov naše organizacije se je namreč iz različnih razlogov začelo oddaljevati od začrtanih smotrov. Verjetno gre pri tem za pomanjkljivost v informiranju, zato se moramo toliko bolj zavedati pomembnosti tega nepogrešljivega člana v verigi sistema.

Ob ugotavljanju dejanskega stanja na tem področju dela, smo z zastopanstvo delegacij v skupščinah, raznih institucijah, krajevnih skupnostih in podobno, lahko zadovoljni. V prihodnje velja proučiti, kje je naša zastopanost še premajhna. Kot primer lahko navedemo šolstvo. V mislih nimamo samoupravljanja v posameznih šolah, temveč razna druga telesa in zavode, kjer gradijo naš šolski sistem.

V teh organizacijah in organizacijah bi morala biti zagotovljena prisotnost organizacije ZZB NOV, in sicer na osnovi družbenega dogovora. Prav tu pa se največkrat pojavljajo pomanjkljivosti. Ob tem problemu se zopet vsiljuje misel, da je v prihodnje nujno potrebno proučiti oziroma ugotoviti tista mesta, kjer naša delegacija z delegatskim sistemom ni dovolj zastopana. Iz tega sledi, da tudi naloge naše organizacije niso uresničene v polni meri. Mislim, da bi dosegli največjo učinkovitost delegatskega sistema takrat, kadar bi bilo delo v vseh tistih organizacijah, kjer delujejo naši delegati organizirano tako, da bi bilo mogoče predhodno izoblikovati stališča do določenih vprašanj. Zaradi neprestane časovne stiske pa je to največkrat nemogoče.

Iz razgovora o delu, problemih in metodah dela delegatov RO ZB NOV Slovenije, oziroma delegacije ZZB NOV Slovenije v RK SZDL Slovenije z dne 10. 11. 1975. Prispevek tovariša Sergeja Vošnjaka.

V bežigrajski občini so ZRVS organizirani tako, da 11 osnovnih organizacij pokriva vse krajevne skupnosti. Z letošnjim programom izobraževanja rezervnih častnikov in podčastnikov so pričeli pozimi, takoj po tem, ko so uspešno končali letne konference. Obravnavali so vlogo starešine pri postavljanju zasede, pri tem pa so se posebej opirali na naše lastne izkušnje. Zato tudi ni izostal uspeh pri izvedbi taktično orientacijskih vaj, za katere so organizirali še posebne predpriprave.

Udeležba je bila nad povprečjem zadnjih let, saj je sodelovalo več kot 90 odstotkov starešin, ki so pokazali zelo dobro znanje. Poleg testov iz fotografije, vojaške teorije in streljanja z malokalibrsko puško, so letos uvedli kot novost krajši nočni pohod, pri čemer so se jim pridružili še taborniki. Zelo uspešne vaje so izvedli v dveh krajih — v Globokem in na Skopichah.

Mimo tega so Brežičani sodelovali tudi v drugih akcijah: udeležili so se srečanj v Dražgošah in pohoda ob žici okupirane Ljubljane, sodelovali so pri organizaciji obrambnega dne v gimnaziji ter minuli petek izvedli občinsko tekmovanje ekip osnovnih organizacij ZRVS.

Ob delu občinskega odbora in osnovnih organizacij ZRVS velja dodati, da njeni člani tesno sodelujejo z borčevsko organizacijo, mladino, člani ZK in odbori SLO. VLADO PODGORSEK

Po deseti seji predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije

Dne 10. junija je bila v Beogradu 10. seja predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, na kateri so obravnavali informacijo o skupščinah združenja borcev in vojnih invalidov in o občinskih skupščinah ZZB NOV. Kot pomembno točko dnevnega reda velja omeniti predvsem navodilo za uvedbo postopka za dokazovanje borčevskega staža. Ker mnenja o postopku niso še povsem izoblikovana in ker smo o tej problematiki že precej pisali, se danes pri tem ne bomo posebej zadrževali.

Udeleženci seje so bili nadalje seznanjeni z izvrševanjem funkcije federacije in sicer o zagotavljanju pravic borcev in vojnih invalidov. Na koncu seje so prisotni odločali še o dodeljevanju »Plakete ZZB NOV Jugoslavije« ob dnevu borca v letu 1976.

Glede na izredno obširno gradivo, ki je bilo priloženo na seji, se bomo danes omejili samo na informacijo o izvrševanju funkcije federacije o zagotavljanju pravic borcev in vojnih invalidov. Posebno pozornost so udeleženci namenili zaščiti vojnih invalidov in družinam padlih borcev, zdravstvenemu varstvu invalidov in tudi problematiki invalidov, ki žive v inozemstvu. Nadalje so razpravljali o delu zdravniških komisij, ki obravnavajo vojne invalide na prvi in drugi stopnji.

Iz gradiva tudi sledi, da je izredno podrobno izdelana problematika socialno-ekonomskega statusa borčevske populacije. Pri tem imamo v mislih nadomestilo osebnega dohodka v času bolezni in vse ostale oblike družbene pomoči borcem.

V eni prihodnjih števil bomo skušali seznaniti naše bralce s tematiko, ki so jo obravnavali na seji in ki je najbolj aktualna.

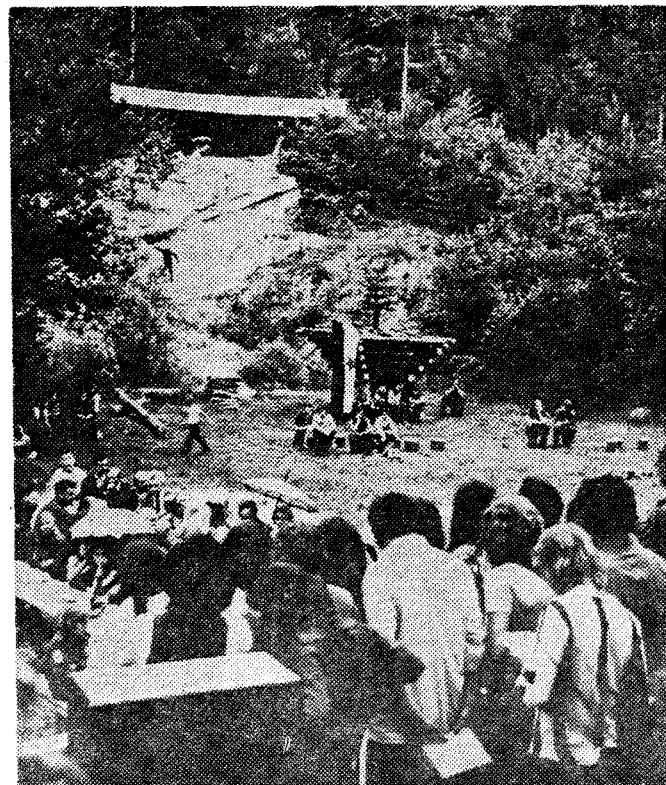
OBISK PRI PARTIZANSKIH BORCIH NA POTRESNEM PODROČJU ITALIJE

Delegacija Zveze združenj borcev NOV Slovenije je bila 2. junija 1976 na obisku pri pokrajinskem vodstvu Nacionalnega združenja partizanov Italije — ANPI v Udinah.

Ob katastrofalnem zemeljskem potresu v videmski pokrajini so bili najbolj prizadeti partizanski kraji te pokrajine. Tako so bili med številnimi žrtvami tudi partizanski borci. Republiški odbor Zveze združenj borcev NOV Slovenije je že drugi dan potresa poslal partizanskim borcem Italije sožalno brzojavko, obisk pa so delegacije izkoristile za izmenjavo informacij o katastrofalnih posledicah potresa v Italiji, kakor tudi o posledicah potresa v toliminski in novogoriški občini. V razgovorih so italijanski borci omenili tudi težak položaj Beneških Slovencev ob potresu in potrebo po hitri ter izdatni pomoči pri obnovi njihovih porušeni domov.

Razprava, v kateri je stekla beseda tudi o konkretni medsebojni pomoči, je ponovno potrdila tesno sodelovanje med borci tostran in onstran meje ter prijateljstvo, rojeno v najtežjih dneh naše zgodovine.

L. B.

V okviru krajevnega praznika — 13. junija — so priredile v soboto, 12. junija družbenopolitične organizacije v krajevni skupnosti Bukovica. Sinkov turn in Vodice »Pohod po poteh partizanske Rašice«. Zaključna prireditev, katere se je žal udeležilo le malo domačinov, je bila pri smučarski koči na Selu. Naslednjega dne je bilo slavlje v Vodicah.

Foto: S. Teršek

Posebna skrb

V zdravstvenem domu Bežigrad smo obiskali dr. Jožeta Vidmarja, ki trenutno opravlja dolžnost predstojnika službe splošne medicine. Naš namen je bil izvedeti nekaj več o organiziranosti zdravstvenega varstva za borce in dr. Vidmar, ki se s tem problemom posebej ukvarja, nam je povedal:

Dve leti je že od tega, od kar smo prvič uvedli posebne ure pregledov za borce v zdravstvenih domovih na območju petih ljubljanskih občin in občini Grosuplje. Najprej smo mislili, da bi bilo najbolje za borce, ki so prihajali na preglede, da bi vstopali v ambulantno mimo vrste in sicer z izkazovanjem svojega statusa. Kmalu pa smo ugotovili, da bi bil to dokaj neprimeren način, zato smo uvedli, kot že rečeno, posebne ure. Čemu pravzaprav iskanje nekih posebnih rešitev v okviru že ustaljene prakse v zdravstvu na sploh? Borcu smo na ta način skrajšali čakalno dobo, vsak zdravnik, praviloma gre za specialiste splošne medicine, pa lahko na ta način namenijo več pozornosti vsakemu posamezniku.

O ustanavljanju posebnih dispanzerjev za borce so bila mnenja v začetku deljena in nekateri so smatrali, da glede na visoko poprečno starost borcev, posebno organizirane zdravstvene enote niso potrebne. Danes vemo, da bodo te enote v prihodnosti dispanzerji za geriatrično obravnavanje bolnikov, z bogatimi izkušnjami.

Posebno obravnavanje zdravstvenega stanja borcev smo si v začetku predstavljali drugače kot trenutno je. Mislili smo, da bomo pregledovali borce tudi v preventivnem smislu, ne pa samo takrat, kadar je to potrebno zaradi bolezni.

Zaradi pomankanja zdravniškega kadra in velike prostorske stiske je to nemogoče. Zanimalo nas je tudi ali gre pri borčevski populaciji za kakšno specifično vrsto obolenj in dr. Vidmar je nadaljeval:

Največji odstotek je pljučnih obolenj in na splošno obolenj dihalnega »aparata« sledijo pa obolenja, srca, ožilja, ortopetske okvare in tako naprej. Na podlagi teh podatkov je mogoče ugotoviti, da ne gre za neko specifično patologijo pri borčevski populaciji, kljub temu pa je delo na tem področju izredno zahtevno.

V prihodnje nameravamo zdravstveno varstvo borcev izpopolnjevati in pospeševati, pogoji za normalen potek dela pa žal niso vedno idealni.

Ob zaključku naj še povemo, da smo zapustili zdravstveni dom v prepričanju, da je bila skrb za organizacijo posebne oblike zdravstvenega obravnavanja borcev zaupanja strokovnjaku, ki se zaveda pomembnosti svoje naloge.

ANDREJ SKALERIČ

ZAPISI IZ NAŠE REVOLUCIONARNE PRETEKLOSTI

PRISPEVEK SLOVENSKEGA ZOBOZDRAVSTVA

V boju za svobodo

Nadaljevanje in konec

VEDNO ZNOVA REŠEN

V ordinaciji dr. Franca Čelešnika na Smartinski cesti so se sestajali člani zdravniškega matičnega odbora OF, zobozdravniškega pododborna in drugi sodelavci osvobodilne fronte. Med potekom sestankov je žena dr. Čelešnika pazila, da sovražnik ne bi ne pričakovano vdrl v ordinacijo.

V omenjeni ordinaciji so med drugim zbirali tudi denarna sredstva za osvobodilno fronto. Pozneje so jih po določeni poti pošiljali sodelavcem OF. Sicer pa je ves denar skrival dr. Čelešnik na izredno domiseln način, v aparatu za vrtanje zob.

Leta 1944 je odšel dr. Franc Čelešnik z dr. Prevcom, po nalogu OF in komunistične partije, med partizane. Z njima je bilo še nekaj drugih tovarišev. Skupina je na poti prišla do javke na Vrhniki, od tam pa so nadaljevali pot preko Verda v Sentvid pri Cerknici. Bili so izdani in belogardisti so jih med napadom v Cerknici ujeli. Dr. Prevca so takoj ubili, ostale tovariše pa odpeljali v Velike Lašče in jih po krajšem zasilsevanju obsodili na smrt. Po neverjetnem naključju so dr. Čelešnika pred ustrelitvijo odpeljali Nemci v begunjske zapore. Tam je bil kot talec že drugič določen za ustrelitev. Pozneje so ga internirali v Mauthausen, kjer je dočkal konec vojne.

VSİ PREDANI CILJEM OF

Laboratorij zobotehnike Franca Mausarja, člana uličnega odbora OF v Mostah, je bil do njegove aretacije in kasneje internacije v taborišču Dachau, zatočišče mnogih, ki so se pripravljali na odhod med partizane. Vsem tem tovarišem je Mausar brezplačno zdravil zobe.

Med vodilnimi organizatorji odpora proti okupatorju so bili tudi nekateri zobozdravstveni delavci Ljubljane. Dentist Avgust Zupet, na primer, je od začetka okupacije pa do odhoda med partizane leta 1942, opravljal v Ljubljani različne vodilne dolžnosti: bil je sekretar odbora OF, sekretar rajonskega odbora OF, sekretar rajonskega komiteja KPS ...!

Med okupacijo je delovala v Ljubljani organizacija OF dentistov in tehnikov, ki jo je organiziral Avgust Zupet s tovariši. Sekretarske posle organizacije je opravljal Voj-

ko Pečenko, ki je bil takrat kandidat za sprejem v KPS.

Med organizatorji odpora v Ljubljani je nadalje potrebno omeniti zobotehniko Petra Zlatnerja. Deloval je na ljubljanski železniški postaji, v Šiški pa je bil član rajonskega komiteja Komunistične partije Slovenije. Aktivni organizator odpora je bil tudi dentist Evgen Klobučar.

POLITIČNO IZOBRAŽEVANJE

Zobozdravstveni delavci so se v že omenjenih čakalnicah in ordinacijah tudi politično izobraževali. O politični ureditvi nove Jugoslavije jim je na primer predaval dr. Stojan Pretnar, ki je sedaj profesor za gospodarsko pravo na pravni fakulteti v Ljubljani in dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

VSE VEČJA ODGOVORNOST

Zobozdravstveni delavci so opravljali vrsto pomembnih nalog v času vojne, kot je zbiranje denarnih sredstev za OF, zobozdravniškega in sanitarnega materiala, ki so ga potrebovali v zobnih ordinacijah partizanskih enot in v zaledju. Žal je prišlo le malo tega materiala na pravo mesto zaradi najrazličnejših blokad in drugih težav, ki so se takrat pojavljale. Iz tega razloga so se partizanske zobne ambulante proti koncu vojne preusmerile glede preskrbe sanitetnega materiala na Gorico, Trst in druga mesta v notranjosti Italije.

NJIHOV PRISPEVEK NI ŠE DO KONCA RAZISKAN

Iz zaključnega dela poročila dr. Velimira Vuličkica na kongresu slovenskih zdravnikov iz katerega smo, kot že omenjeno, črpali gradivo za ta sestavek, navajamo še njegove zaključne misli:

Zaradi izredno majhnega števila publiciranih poročil o ilegalni dejavnosti zobozdravstvenih delavcev Ljubljane v času narodnoosvobodilnega boja, delo na tem področju nikakor ni zaključeno. Zato lahko rečemo, da je to le skromen začetek proučevanja vloge slovenskega zdravstva in zobozdravstva v boju za svobodo. Bogate vire za bodoče delo še vedno hranijo še živeči zobozdravstveni delavci.

A. S.

Ofenziva 1942. Komisar krimskega odreda in bolničarka Anica Janež pred streljanjem v Laščah.

Ulica talcev v Ribnici

Ko so 14. aprila v Ribnici prihrumeli italijanski okupatorji, se je večina ljudi poskrila po svojih domovih in le redki so nemo opazovali kolone vojakov iz neposredne bližine.

Divjanje okupatorja po naši deželi je imelo za posledico, da so kot gobe po dežju rasti osvobodilni odbori in brez pretiravanja bi lahko trdili, da so bili že v drugi polovici maja in v začetku junija leta 1941 organizirani po vseh vaseh. V tistem času so se ljudje množično odločali za oborožen odpor, čeprav okupator takrat ni še uporabljal nasilja. Ljudje so izvedeli, da Nemci in Madžari na Gorenjskem, Štajerskem in v Prekmurju z ljudmi ravna surovo. Prevladovalo pa je mnenje, da okupator takih metod v ribniški pokrajini ne bo uporabljal. Nekateri so menili, da je skupna vera, v religioznem smislu, tista, ki bo Italijanom preprečila surovosti nad prebivalstvom. Vse to pa so bile, kot se je kmalu izkazalo, velike zmotne. Italijani so kmalu pokazali svoj pravi obraz in slabosti pri hitrem formiranju narodnoosvobodilnih odborov so izkoristili tako, da so se dokopali do seznamov ljudi vključenih v OF.

Jeseni leta 1941 in zgodaj spomladi leta 1942 so Italijani aretirali mnogo ljudi. Med prvimi so bili komunisti, saj so se takrat ustanovljale prve partizanske enote.

Narodnoosvobodilno gibanje se je iz dneva v dan bolj razraščalo, prav tako pa je s tem rasel bes okupatorja.

Sovražnik se je pripravil na uničenje organiziranih partizanskih enot. Svoj namen je začel uresničevati s tako imenovano »roško ofenzivo«. Svojo veliko sovražno akcijo je okupator začel avgusta 1942. Več kot sto tisoč vojakov je preplavilo ribniško pokrajino. Morili so, požigali domove in vozili ljudi v koncentracijska taborišča.

Vas Sodražica je bila že pred roško ofenzivo osvobodeno ozemlje.

Do osvoboditve vasi je okupator izvedel 35 bombnih napadov, uničenih pa je bilo 90 odstotkov hiš.

Med ofenzivo so bile požgane vasi: Travniki v Loškem potoku, Jurjevica, Bukovica, Dane in druge vasi ob gozdovih. Veliko in Malo goro so »prečesali« v vseh smereh in pri tem ustrelili vsakega, ki se je v tistih trenutkih tam nahajal. Več sto mož in fantov, starih nad 16 let, so aretirali in poslali v koncentracijska taborišča v Padovo, Rab, Renicci, Gonars, Treviso ali kočevske in ljubljanske zapore.

Posebno grenak spomin iz teh časov pa je spomin na »Ulico talcev« v Ribnici pri Kasarnah. Na tem mestu je postavljeno tudi spominsko obeležje. Prav tu je bilo ustreljenih veliko ljudi, članov OF. Le-ti so bili izdani ali pa jih je okupator presenetil pri opravljanju kakšne naloge OF. V »Ulici talcev« je bilo ustreljenih veliko talcev, med njimi so bili Franc Arko iz Bukovice, Jože Čampa iz Dan, Ludvig Šilc iz Sajevca, Rudi Tanko iz Jurjevice, Emil Pakiš in njegov sin Rado iz Ribnice; Stefan Kersnič iz Hrovače, Jože Knol iz Ribnice, Ludvig Klin iz Bukovice, iz istega kraja Martin Gornih, Alojz Tanko in Janez Petek, oba iz Dolenjih lazov in še mnogi drugi.

VINKO KERSNIC

Spomin na dan, ko je bila požgana naša vas

Le nekaj dni predno je sovrag požgal vas, sem se vrnil z goriške fronte. Bil sem eden mnogih šestnajstletnih prostovoljcev. Ker sem bil ranjen, sem lahko izbral med dvema možnostma: ali se vrnem domov ali pa grem v bolnišnico. Odločil sem se za dom, kjer je zame skrbela bolničarka Pavla Fabijan iz Brzlj.

Položaj na goriški fronti je bil iz dneva v dan hujši. Nemci so prav takrat pričeli z močno organizirano ofenzivo. Proti Gorici so prodirali iz več smeri, tudi iz Trsta in Postojne.

Naša vas leži na enem izmed gričkov, ki se vlečejo po Vipavski dolini med reko Vipavo in Krasom. Pozno popoldne, 22. septembra smo prejeli sporočilo, da prihaja iz smeri Komna na Krasu nemška kolona. Vaščane, ki so se v letu 1943 že privadili svobodi, po italijanski kapitulaciji, sta zajela panika in preplah. Moški so si v strahu pred Nemci mrzlično iskali zasilna skrivališča, razmišljali pa so tudi o morebitnem spopadu s sovražnikom. Sam sem se skril v gosto robidovje kraj vasi. V njem je bil kup kamenja, iz katerega sem si napravil obloženo jamo, ki bi me varovala pred strelji.

Ob mraku so bili Nemci že na Preserjeh, v vasi na sosednem griču. Zaslišali smo rafale, zažvižgale so raznobarvne signalne rakete, nato pa je sledil požig pr-

vih hiš. Skupine se ne dovolj izkušenih partizanov so se umikale, terenci so hiteli skrivati vojaški material, ki je bil v osnovni šoli. Del motorizirane kolone, ki je tisti večer pripeljala čez Preserje, je že isto noč krenil proti Ajdovščini, razburljiva noč pa je končno prešla v novi dan.

Ves čas sem bil v svojem skrivališču ali prav blizu njega. Veliko sem premišljeval, a ne vem o čem. Bilo me je precej strah. Še najbolj sem se bal naslednjega dne, kaj vse se lahko primeri, si takrat še nisem mogel misliti.

In res, prišel je za našo vas najhujši trenutek, 23. september 1943. V vas je prihrumela skupina podivjanih nemških fašistov. Ljudje jih niso razumeli, a je bilo takoj jasno, kaj nameravajo. Spominjam se, da se jim je Rafael Mrevlje, ki je bil brez noge, predstavil za vojnega vojaškega invalida avstrijske vojske še iz prve svetovne vojne. Dobro je govoril nemško, a ni prav nič pomagalo. Kasneje sem zvedel, kaj se je dogajalo. Kot bi

me kdo z nožem sunil, me je pretresel glas štirinajstletne Marte Makovec, ko je zakričala: »Gori, gori, vas gori!«. Srce se mi je skrčilo in še danes slišim njen glas. Sonce, ki je s svojim žarkom komaj začelo ogrevati mrzlo jesensko jutro, je prekril gost dim. Živina, ki so jo prisebni starejši ljudje nagnali iz hlevov, je preplašeno zdirljalo na vse strani. Ogenj se je spremenil v en sam plamen, kajti hiše so bile posejane ena zraven druge. Iskre so letele prav do mene in me pikale, slemena so se rušila, ljudje so kot okameneli solznih oči gledali, kako jim ognjena pošast uničuje vse tisto, kar so si pridnimi rokami v dolgih letih ustvarili.

Kakšne pol ure kasneje, sem med klici tarjanja in groze dobro slišal stavek: »Nemci so odšli.« Zmeden sem se spomnil na pol šunke, ki jo je oče skrbno spravil v klet, da bi jo prihranil za čas trgatve. Zlezel sem iz skrivališča in ne da bi pomislil na nevarnost odšel do domače hiše. Bilo pa je že prepozno. Pobral sem lahko le nekaj ožganih krom. prjev in to je bila tudi vsa hrana, ki sem jo tistega dne užil.

Nemci so se res umaknili iz vasi, niso pa še odšli iz Brij. Istega dne so požgali še veliko hiš v vasi Sv. Martin, nekaj v Miheli, osnovno šolo na Brjah in štiri hiše v vasi Kodrovi. Najhuje pa je bilo njihovo dodatno izživljanje. Popoldne so streljali ujetih partizanov in jih nato na Ključu pri Kodrovih zmetali v vodnjak. Kradli so vrednejše predmete, oskrunili

cerkev in lovili preostale moške. Iz naše vasi so jih odpeljali osem, vsi so bili iz Brij. V nemška koncentracijska taborišča so jih spravili več kot dvajset. Ko so bili že sami naveličani nasilja in krvavih dejanj, so pozno popoldne otovorjeni s pleonom in ujetniki končno le odšli. Na Brjah je za nekaj časa zavladal mir, vojna pa je trajala skoraj še celi dve leti.

Bil je že večer, ko se je ropot nemških motorjev razgubil v daljavi in sem si upal domov. Pred hišo je stala mama s štirimi mlajšimi sestrami, ki se jih je vsa zaskrbljena, potrta in objokana krčevito oklepala. Komaj mi je lahko spregovorila, da so odpeljali očeta. Gledal sem jo žalostno, oesed tolažbe pa nisem našel. Pogorišča so bila še vedno razbeležena in tleča. Živina, ki je v vinogradih hlatala zrelo rumeno grozdje, se je počasi vračala domov. Hlevov, njenih toplih bivališč ni bilo več. Rafael, ki je že prej pripravil nekaj sena za ležišče, je predlagal, da bi prebili noč skupaj. Spominjam se, da so bili med seboj nekaj spora od tistega dne je bilo vse pozabljeno in poravnano. Dolgo v noč so se pogovarjali o raznih rečeh. Napeto sem prisluškoval, kaj se dogaja okoli in še bolj zasovražil fašizem. Toliko let je z vso brutalnostjo in vsemi sredstvi grozote zatiral našo narodno zavest, ki pa je tudi z grozodejstvi ni mogel uničiti.

Naslednji dan smo odšli k svojcem v sosednje vasi.

SILVO FURLAN

Pogorela je žaga v Spodnjih Gorjah

V letu 1943 so se v Gorjah, Pokljuki in Mežakli močno povečale partizanske vrste in njihova aktivnost. V zvezi s tem porastom in mobilizaciji novih borcev je konec junija, oziroma v začetku julija, prišlo do reorganizacije partizanske vojske. Dvanajstega julija je bila pod Ratitovcem na Jelovici ustanovljena Prešernova brigada, v katero je bil vpoklican tudi Poključki bataljon. Poslej so bili v odredu trije bataljoni. Na Pokljuki in Mežakli, med Jesenicami in Jelovico pa je deloval minersko-sabotažni vod »TROGLAV«. V poključkih gozdovih pa se je zadrževal še drugi ali Poključki bataljon. V tem času je bilo, poleg mobilizacije, poglavito še naglo šolanje kadrov, ki jih je vse bolj primanjkovalo.

Ker so Nemci mislili namestiti svoje policijske sile v osrčje Pokljuke, na Goreljeku v Sport hotelu, so le-tega partizani 10. junija požgali. Po vojni je bil hotel obnovljen, pred nekaj leti pa povečan in dozdani.

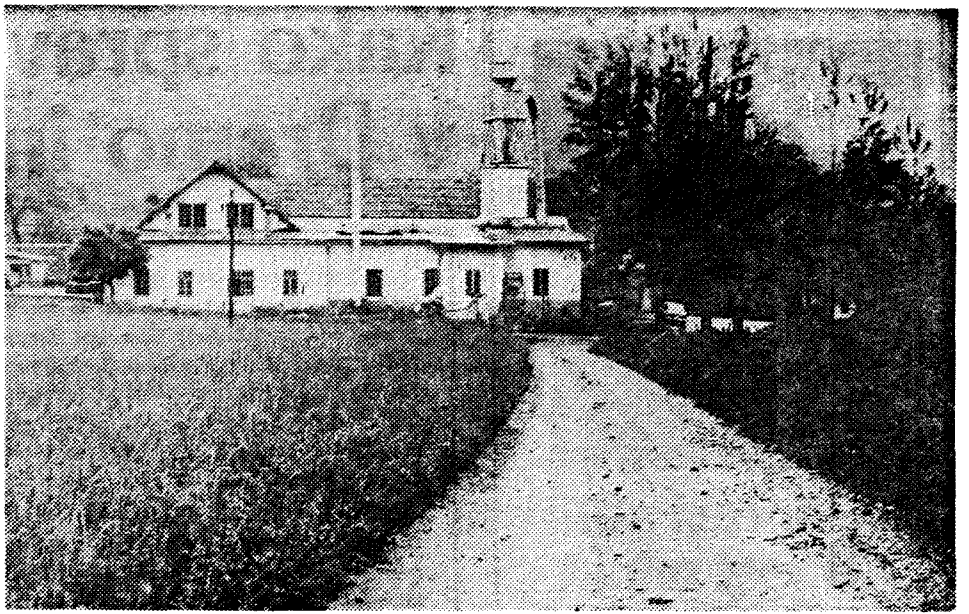
Dne 3. junija so partizani požgali policijsko postojanko na Mrzlem Studencu, 12. junija pa še gozdarsko kočjo, tudi na Mrzlem Studencu. V njej je bival nemčur Kanclovski.

Poključka planota je poraščena z bogatimi in kvalitetnimi smrekovimi gozdovi in okupator jih je vztrajno izsekoval. Hlodo vino so s tovornjaki prevažali v dolino in ker so naložene tovornjake večkrat napadali partizani (da bi preprečili odvoz lesa), so tovornjake vedno spremljale oborožene nemške enote. Toda kljub temu so partizani preprečili uničevalni odvoz lesa v dolino. Hlodo vino je žagala žaga v Spodnjih Gorjah. Temelji te žage so bili položeni leta 1919, njen investitor pa je bil pokojni Vinko Jan iz Spodnjih Gorij. Konec leta 1920 je bil postavljen prvi polnojarmenik, v začetku leta 1921 pa še drugi. Izpopolnil je obrat s strojem za izdelavo ladijskega poda

soborcev, fantov, ki so prihajali na dopust iz nemške vojske in se priključevali partizanom. V popoldanskih urah tistega dne so ostrostrelci Poključkega bataljona pripravili dobro skrite zasede na vzpetini Stovca tik nad vasjo Poljšice. Od tam je bila žaga dobro vidna in oddaljena le toliko, da so lahko svinčenke iz pušk in težke strojnice dosegale okolje žage. Medtem sta šla čez polje pri Poljšici borca-domačina, ki jih vaščani še poznali niso. Bila sta v nemških uniformah.

Cesarjeva mama, mama borca Egona, je bila na njivi tik ob žagi. Svojega sina ni prepoznala, ko je stopil do nje in ji rekel naj gre domov. Zakaj, tega ji ni povedal. Nadaljevala sta pot proti žagi, oborožena s pištolama in ročno bombo. Po krajšem postanku sta se približala žagi in šla v obratno pisarno. Obratovodja Leitnarja ni bilo v njej. Ura je bila pol petih popoldne. Počakala sta, dokler se ni pripeljal z motorjem.

Skrila sta se za vrati pisarne in ko je obratovodja vstopil, je Slavko zavpil s pištolo v roki: »Hände hoch!« Obratovodja se je moral vdati v svojo usodo. Ker se do

Obnovljena žaga »Gorjana« v celotni prvotni obliki

nove žage so zgradili sušilne naprave za deske in nov oddelek tovarne z 900 kvadratnimi metri.

Nova žaga je začela obratovati leta 1966 in predela v eni izmeni 100 kubikov lesa. V novi hali tovarne, ki jo upravlja lesno industrijsko podjetje Bled — TOZD Rečica, pa izdelujejo ladijske pode, opažne napuše, stropne in stenske lahke obloge in komplet-

na vrata za stavbeno gradnjo. Tovarna danes zaposluje 266 delavcev, od tega sto žensk. Delovna sila je pretežno iz gorjanskega in blejskega okoliša. V tovarni imajo zaposleni na voljo tople obroke po zares simbolični ceni. Delo je mehanizirano, tako, da ni več tistega garanja, kot je bilo nekoč.

JOZE AMBROZIC

V Sevnico po orožje

Spomladi leta 1944 je bil ustanovljen Kozjanski odred z dvema bataljona. Nameravali so ustanoviti tudi tretji bataljon, kar pa takrat zaradi pomanjkanja orožja ni bilo mogoče. Končno je bil le ustanovljen in to ob koncu maja istega leta. Štel je 60 borcev, večinoma novincev, v vodstvu pa so bili izkušeni in prekaljeni borci.

Poglavitna skrb štaba je bila takrat preiskrbi vsem borcem orožje. To pa ni bilo lahko. Štab odreda je opozoril borce bataljona na edino možno pot, po kateri je bilo mogoče priti do orožja. V dolini so bile namreč nemške postojanke in komandant je razmišljal, katera bi bila najprimernejša in najbolj dostopna. Na podlagi informacij o številu sovražnikovih vojakov in zavarovanosti njihovih postojank, katere so posredovali politični delavci, so se odločili odnesti večjo količino sovražnikovega orožja iz skladišča v Sevnici.

Zanimiv je bil podatek, da je sovražnik oborožen samo ponoči med patroliranjem, podnevi pa je orožje v skladišču. Pred vdorom v postojanko so partizani skrbno opazovali dogajanje pred skladiščem. Ob šesti uri so opazili skupino oboroženih vojakov, ki so prihajali v skladišče. V tistem trenutku je komandantu pristopil kurir in ga obvestil, da je prva četa pripravljena v zasedi in da lahko vsak trenutek napade sovražnika, v kolikor bi le-ta prišel iz centra Sevnice ali od železniške postaje ob Savi.

Priprave so potekale po načrtu, prišlo pa je do manjše zamude in akcija je stekla nekoliko pozneje, ko so ljudje že odhajali po opravkih. Partizani so se razdelili v dve skupini, od katerih se je ena približevala skladišču orožja, druga pa je imela namen napasti in zažgati kopitarno.

Sledilo je iskanje orožja v skladišču, ki pa ni bilo na mestu, katerega so omenjali politični delavci. Kljub temu pa so borci kmalu našli orožje in veselje je bilo

nepopisno. Za to, da so organizirano odnašali orožje iz skladišča, je skrbel komandant in ob sedmi uri zjutraj je kolona že krenila v smeri proti vasi Lisce. Plen je bil velik, saj so si borci prilastili 30 pušk, en puškomitraljez, nekaj ročnih bomb, precej municije, signalni revolver in nekaj sanitetnega materiala.

Kljub uspehi akciji je bil obraz komandanta zaskrbljen, ker je v Sevnici vlada la tišina in v vasi ni bilo nobenega človeka. Po informaciji, ki so jo dobili pred akcijo, bi morali v tistem trenutku opaziti približno 80 policistov; to pa se ni zgodilo. Zaradi tega je komandant napotil komisarja Miloša z borci, ki so nosili plen, proti zbornemu mestu, sam pa je pohitel proti kopitarni, kjer je akcijo vodil komisar Jovo. Njegova zaskrbljenost se je stopnjevala ker še vedno ni opazil rdečega petelina na kopitarni.

Ker borcem v kopitarni ni uspelo zaneti požara je komandant ukazal razre zati velik pogonski jermen, da bi s tem vsaj za nekaj časa ustavili proizvodnjo. Približno ob osmi uri so se tudi ti partizani umaknili na zborna mesto. Veselje je bilo veliko; z raketami in rafalom iz nove »zbrojevke« so Nemcem in nemškutarjem dali znak, da je preplah v mestu s tem končan.

Tako so tudi borci tretjega bataljona Kozjanskega odreda prišli do orožja in v začetku meseca junija je bil bataljon ustanovljen tudi dejansko.

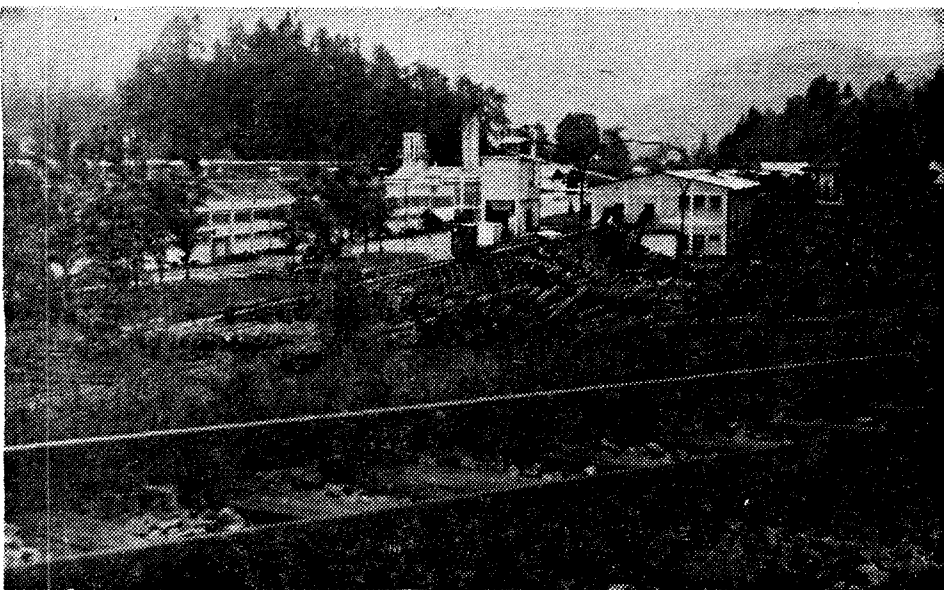
FRANC GADLER-BLISK

Rešeni britanski padalci, ki so se spustili avgusta leta 1944 na Veterniku.

Štab tretjega bataljona z rešenimi britanskimi padalci, ki so se spustili v okolici Sentlenarta avgusta leta 1944.

Nova žaga z deponijo hlodovine in sušilnico, skrajno levo novi oddelek tovarne

in s strojem za mletje lubja. Poleg tega je dozidal še sedanjo strojnico, brusilnico in prvotne pisarniške prostore. Kupil je tudi lokomobil, ki obratovala še vrsto povojnih let, dokler ni začela obratovati nova, sodobnejša žaga.

Obrat v kapitalistični stari Jugoslaviji ni imel ugodnih razvojnih perspektiv. Do druge svetovne vojne je obdržal obseg, kakršnega je dosegel že v letu 1922. Zaposljeval je le sezonske delavce, deloma domačine, veliko pa je bilo delavcev, ki so prihajali iz Poljanske doline. Delovna sila se je pogosto menjavala. Mehanizacije takrat ni bilo in delovni pogoji so bili težki.

NAPAD NA ŽAGO

Leto 1941 je bilo usodno tudi za to žago, ki se je takrat že imenovala »Gorjana«. Kljukast križ je oznanil nove gospodanje. Z vso zmogljivostjo je obratovala za okupatorjeve potrebe. To ni dalo miru poključkim partizanom.

Žaga je bila ponoči močno zastražena. Tam je bil tudi visok stolp, v katerem je bila stalna straža s strojnimi in močnimi reflektorji. Z njimi so ponoči tipali okoli. V bližini žage so zgradili bunkerje. Sicer pa je b in je še danes, v okolici žage sama ravnica.

Štab Gorenjskega odreda je tuhtal kako bi preprečili nadaljnje obratovanje žage. Nočni napad ne bi prišel v poštev. Odločili so se za napad pri belem dnevu.

Bataljonsko poveljstvo je to nalogo zapalo udarnemu vod »TRIGLAV«. Za izvedbo akcije je bil določen 16. junij leta 1943. Dva borca iz tega udarnega voda, Ludvik Bem-Slavc iz Bleda in Jože Robič-Egon iz Poljšice sta bila določena za drzno akcijo. Preoblekla sta se v uniforme nemških vojakov, ki sta si jih izposodila od

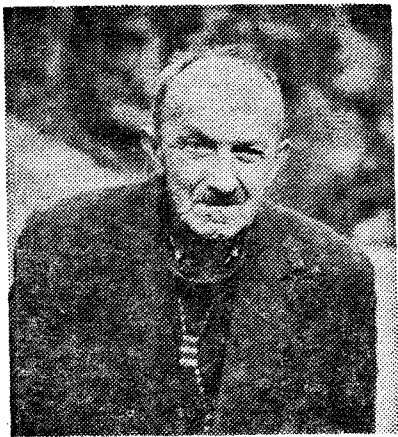
mačini, ki so bili zaposleni na žagi, niso nad njim nikoli pritoževali, mu nista storila nič zalega. Egon in Slavc sta notranje prostore polila z bencinom in zanetila ogenj. Ogenj se je hitro razširil. Egon se je vrnil med tovariše, Slavc pa je vzel motorno kolo in se z njim odpeljal v gozdove. Tam ga je skrbno premazal in skrnil, da je bil uporaben še v povojnih letih.

Ogenj se je bliskovito razširil, iz Bleda pa so že drvele kolone nemških policistov in gasilcev. Toda v bližino žage se ni upal nihče, kajti bobneči rafali iz težke strojnice iz hriba Stovca, jim tega niso dovoljevali. V pičlih treh urah je žaga pogorela do tal. Onesposobljena za svojo dejavnost je bila vse do osvoboditve. Akcija je uspela brez žrtev.

OBNOVA

V letu 1945 je bilo treba žago obnoviti. Začeli so z obnovo in v januarju 1946 je proizvodnja ponovno stekla. Že v letu 1947 je proizvodnja stekla v treh izmenah. Dnevno so predelali do 70 kubikov žaganega lesa. Sčasoma je postal trg prenasitčen s polizdelki — deskami. Bilo je treba misliti na končne izdelke. Demontirali so zastarele polnojarmenike, preuredili celotno notranjost žage in jo spremenili v lesnoindustrijski obrat za proizvodnjo sredic, panelk in laminiranih gladkih vrat.

Ker so žago spremenili v lesnoindustrijski obrat in jim je zmanjkalo lastnih zalog desk in ker je bližnje zaledje Pokljuke in Mežakije polno odličnih smrekovih gozdov, so sklenili da zgradijo novo, moderno žago. Gradnja le-te se je začela le nekaj sto metrov nižje od bivše »Gorjane«. Naredili so razkladalno rampo in motorno vleko za razvoz hlodovine, vodni bazen in vlečno napravo, ki pripelje hloed v samo žago. Poleg

Pripravi se! Deset minut časa imaš!

Bilo je dopoldne 10. julija 1942, ko je Franc odšel k sosedu po voz. Na cesti pri Prčanu je srečal policijo, ki je prišla iz vasi Solčava. Ustavili so ga in moral je takoj z njimi. Ko so ga prignali v vas, so se mu pridružili še trije Bevkovi iz Robanova koda: Franc Ošep starejši, Jože Štifter in njegov brat Janez. Janez je nosil za klobukom ruševčeve krivčke. Ko so šli skozi vas, mu jih je neki policist strgal, ga pri tem močno udaril in porinil, da se je zaletel v zid Retkačeve hiše. Pri mostu jih je čakal avtobus, s katerim so se odpeljali do Mozirja. Tam je bil zelo kratek postanek. Odpeljali so jih v Šoštanj, kjer se jim je pridružil še nekaj ljudi. Vse so strpali v avto in odpeljali do Celja. V Celju so jih zaprli v Stari pisker. Franca so porinili v predzadnjo celico št. 93. V njej sta bila dva kmeta iz Nizke in neki Anton Artnar, menda študent.

Za Franca se je začelo zasliševanje in pretepanje. Tudi študenta je gestapovec vsak dan odgnal na zaslišanje. Toda ni bilo videti, da bi ga pretepali. Vselej se je vrnil s cigareto v ustih. Vsi so postali pozorni nanj, in nihče se ni več z njim govarjal.

Nekega dne je vstopil v celico gestapovec in zaklical Francu: »Deset minut imaš časa za odhod!« Franc se je že razveselil, saj je mislil, da bo odšel domov. Pa ni bilo tako! Dolga in trnjeva pot se je šele začela. Izdajalčeva roka Cvetka Draga, gestapovskega ovaduha, je preveč zapisala.

Gestapovec ga je odgnal v večjo sobo. V njej je srečal Jakoba Keberja, ki je bil tako pretepen, da ga je komaj prepoznal. »Nikogar nisem izdal,« je rekel Keber in prosil Franca, da mu potegne srajco čez križ. »Boš videl, kaj so delali z menoj!« Bil je ves podplut, da ni bilo centimetra zdrave kože na njem. Vedel je, da je obsojen na smrt. Ni se je bal. Dejal je, da samo čaka, da bi bil rešen tega trpljenja. Tudi to je povedal, da bodo Franc in drugi odšli s transportom na Borl in morda še naprej.

Ni se motil. Čez nekaj dni so jih z avtobusom peljali proti Borlu. V avtobusu sta bila tudi Franc Ošep in Viktor Germelj — gostilničar iz Solčave. Na Borlu so bili skupaj v veliki dvorani, kjer je bilo 320 ljudi.

Vodo, ki so jo potrebovali za pranje, so morali voziti iz Drave v velikem sodu, ki je bil privezan na »garah«. Dvajset sestradanih ljudi je prišlo za lesene ročaje, ki so bili privezani na dolgi vrvi in ob spremstvu gestapovcev vleklo poln sod vode po strmem klanecu na grad. Ko so ga privlekli na vrh, so morali vodo zliti po tleh in se vrniti po drugo. To se je ponavljalo vsak dan, dvakrat ali trikrat. Za kuhinjo so vodo dobivali s črpalko in jo nosili v vedrih. Vsak je moral nositi po dve mali ali eno veliko vedro.

V gradu je bil tudi prostor za »apelek«. Kdor je bil na apelu zadnji, je okusil pasje zobe. Tudi kopati so se morali v Dravi. Če kdo ni znal plavati, so naščuvali psa, da ga je porinil v vodo.

Mnogokrat so prišli svojci na obisk in prinašali hrano, vendar v taborišče ni smel nihče, pa tudi hrane niso smeli oddajati. Zato so jo odlagali ob cesti, ki pelje na grad, da bi jo lahko dobil kak zapornik. Zaporniki so hrano, ki je ležala ob cesti samo gledali. Pobrali je ni smel nihče. Dobili so jo le v panju, kamor je hrano zanje skrivala neka kmetica.

Kako spraviti leta 1928 igro 'Križa' v Dramo in sprožiti krizo družbe

Besede ni mogoče zatreti. Beseda pa je nosilec misli, ki ima toliko večjo moč, kolikor z večjim prepričanjem jo izgovarjaš. In kdo bi lahko o svojem trdem življenju spregovoril bolj živo kot delavci sami, ki so umetniška besedila svojega življenja vadili po 10-urnem delavniku in so prišli na oder v svoji delovni obleki. Ko danes govorimo o delavski kulturi, ko spodbujamo k umetnosti vsakega občana, se moramo spomniti, da se je kulturno in izobraževalno delo med slovenskim delavstvom začelo že davno tega, v tridesetih letih in še prej in ne šele z dnem, ko so bile za to ustanovljene posebne organizacije.

Da bi lahko sodili in razmišljali o današnjem dnevu, da bi res lahko spoznali, kaj pomeni beseda tradicija, si oglejmo, kako se je pravzaprav vse to delo začelo, pogledjmo si nastanek ene, pa zato odločilne predstave predvojnega amaterskega gledališča, Delavskega odra.

Kulturno delo slovenskega delavstva se je začelo v času, ko so bila ustanovljena prva delavska splošna društva, ki so imela več namenov hkrati. Izvrševala so izobraževalno delo, organizirala medsebojno pomoč in gojila politično zavest. Ko so si s časom utrdila svoje delovanje in je z razvojem gospodarstva narastel njihov pomen, so narastle tudi naloge. Tako se je rodila misel, da bi delo delili. Nastale so posebne organizacije za pomoč, posebne za izobraževanje, za kulturo, za politično delo, nastala je pevska zveza, tudi športni oddelki itd.

Predhodniki kulturno-izobraževalnega dela, oziroma »Delavskega odra« v Ljubljani, so bili posamezni odseki, vključeni v delavsko izobraževalno društvo »Svoboda«. V Ljubljani je deloval dramski odsek vse od leta 1925 pod vodstvom Bratka Krefta. Prepustimo mu besedo.

»Delavski oder« smo ustanovili v zimi leta 1927/28, v okviru kulturnega društva »Svoboda«. Zarodek odra je bila skupnica, ki je za miklavža leta 1927 priredila v Železničarskem, ali kot smo mu takrat pravili, Delavskem odru, prvi proletarski večer. Od tod tudi ime. Nastop je imel velikanski uspeh in je vliil maloštevilnim članom poguma, da smo začeli širiti svoje vrste in se končno odločili za drzen korak, namreč, da zaigramo na predvečer prvega maja leta 1928 socialno dramo »Križa«, pisatelja in politika Rudolfa Golouha. Drama je vsebovala zelo aktualna poglobila iz najbližjega boja slovenskega in jugoslovanskega delavskega gibanja, se pravi Alijagičev atentat, spopad z Orjuno 1. junija leta 1924 v Trbovljah in naraščajočo krizo z delavskimi stankami. Ta močno politična in socialna drama nam je prišla kot nalašč za namen, ki smo ga želeli po vsej sili izpeljati.

Za tak maneuver smo morali seveda biti železno disciplinirani in vaditi v najhujši konspiraciji, hkrati pa predstavljati delo kot politično nenevarno na vseh potrebnih forumih, ki so morali tedaj delu dati prosto pot za odersko uprizoritev. Pot ni bila lahka, vendar je treba priznati, da nam je šel na roko tudi zakon, ki amaterskim gledališčem ni dopuščal cenzurne kontrole nad generalno, marveč samo nad cenzurno knjigo.

Kot že rečeno, smo izbrali delo »Križa«. Avtor je moral resnične dogodke in imena seveda prikriti in nekoliko zamaskirati, vendar se je še vedno dalo razbrati, kam delo cilja. Uprizoritev je zahtevala veliko sodelavcev. V končni obliki je bilo na odru sto deset igralcev. Najprej smo vadili v pisarni centralnega tajništva »Svobode«, ki je bila v drugem nadstropju Delavskega doma, ker pa so vrste sodelavcev naraščale, smo se morali preseliti na hodnik, ki pa tudi kmalu ni več zadoščal.

Igralci so prihajali na vaje utrujeni od dnevnega dela, toda vse je vezala močna ideja. Največ preglaščam nam je povzročalo vprašanje, kje pravzaprav nastopiti, kje najti dovolj veliko dvorano. Ko je igra dobivala vedno popolnejšo obliko, mi je v glavo šinila drzna misel: nastopili bomo v ljubljanski Drami. Nekateri starejši sodelavci so zmajevali z glavo, a mi smo povabili na vaje

tega in onega funkcionarja, ki ga je igra prepričala. Odbor centrale »Svoboda« je zaprosil upravo Narodnega gledališča za dvorano. Takratni upravnik profesor inženir Kregar je pristal. Nekaj dni pred nastopom pa je oblast uprizoritev prepovedala, češ da je igra hujskaška in podobno.

Predstavo je bilo potrebno za vso ceno rešiti, saj je pomenila kulturno in politično potrdilo ne le gledališke skupine, ampak delavstva sploh. Hkrati je bil to velik adut za dvig delavske morale. Takratni tajnik Ciril Strukelj in dr. Tuma sta pridobila Antona Kristana, ki je imel kot bivši socialdemokratski minister nekaj zvez na velikem

Množični prizor spopada različno mislečih delavcev iz Golouhove socialne drame »Križa«, 30. aprila leta 1928. Igro je režiral Bratko Kreft, med igralci pa so bili tudi tovariši Edvard Kardelj, Franc Kimovec-Ziga in slavist Šeško. Fotografije z enkratne predstave hrani Gledališki muzej v Ljubljani.

županstvu in je šel intervenirati. Stvar ni bila lahka, ker so zaslutili, da bi iz predstave lahko nastala nevarna politična manifestacija za prvi maj.

Zastopnika pa sta le bila sprejeta pri podžupanu in pri političnem načelniku. Ta je bil hud klerikalec in nas je ozmerjal zaradi naše predznosti. Ko se je začel o delu vendarle pogovarjati, ga je tako okrnil, da na končni rezultat nismo mogli pristati. Potrebna je bila ponovna intervencija pri velikem županu, ki je stvar izročil podžupanu dr. Andrejki v rešitev. Podžupan je bil sicer vljuden, toda razburjen, ker mu je stvar začela iti na živce. Kazalo je zelo slabo, a se je po naključju vse dobro končalo za nas. V debati sem namreč primerjal njihovo ravnanje z nami in Golouhovim delom z zloglasnim avstrijskim policijskim ministrom Seldnitzkim, ki se je proslavil že zoper Prešerna in takratno mlado slovensko literaturo. Dr. Andrejka je bil sicer konservativec in star avstrijski uradnik, toda v srcu rodoljub. Primera ga je osebno zadela

in je postal popustljivejši. Končno smo se sporazumeli glede predstave.

Kljub vsemu smo morali biti zelo previdni, kajti prav lahko bi se zadnji hip prišla prepoved. V ansamblu je vladala stroga tišina, borbenost in zrelost, zavedali smo se, kaj se dogaja. Nihče ni želel odstopiti od revolucionarne prvomajske manifestacije. Velik problem je bila tudi Internacionala, ki je seveda ne bi smeli peti, pa vendar smo vsi v srcu vedeli, da jo bomo. V »Svobodi« so sodelovali socialisti in komunisti, zato je bilo potrebno zapeti Internacionalo in Marselejo.

Dvorano so napolnili skoraj samo delavci. Ozračje je bilo svečano, hkrati pa napeto. Tudi policija je bila v pripravljenosti. S kratkim uvodnim govorom o prvem maju se je predstava začela. Ze takoj po prvih prizorih, ko delavstvo sklepa ali naj začne stavko ali ne, sta oder in dvorana postala eno. Nastop množice v tretjem dejanju, ko je korakala v sprejeto čez oder celotna godba na pihala, spopad in bitka med delavstvom in fašisti, vse to je bilo prvič v slovenskem gledališču. Višek vsega pa je bil konec. Malo pred predstavo smo na skrivaj prinesli iz Delavskega doma rdečo zastavo, ki smo jo šele med zadnjim dejanjem pritrčili na drog. Večina za to sploh ni vedela. Tudi večina sodelujočih jo je zagledala šele pri zaključni sliki, ko jo je igralec Puntarja razvil na odru, nekdo drug pa vrgel konec osem metrov dolge zastave z odra med občinstvo. Godba je zaigrala Internacionalo,

množica na odru je zapela, takoj ob prvem taktu je vstalo tudi občinstvo in pelo z nami. Bil je to najsvečanejši trenutek večera, ki je osupnil celo policijo. Prvič je bila v slovenskem gledališču razvita rdeča zastava in prvič je zidovje donelo ob zvokih Internacionala. Predstava se je spremenila v splošno prvomajsko manifestacijo, kakršne ni bilo ne prej ne pozneje v kakšni kulturni ali gledališki dvorani v stari Jugoslaviji.

Polg prvomajske manifestacije je bila predstava tudi prva večja manifestacija socialistično-komunističnega delavstva in mladih revolucionarnih intelektualcev, med njimi tovariš Edvard Kardelj, ki je študiral na ljubljanskem učiteljskem, Franc Kimovec-Ziga in pokojni slavist Šeško iz Kočevja. Iz vrst igralcev »Križa« je kasneje izšla cela vrsta borcev osvobodilne borbe.

Delavci so dokazali meščanskemu svetu, koliko nadarjenosti je v njihovih vrstah, dokazali so, da je tudi delavstvo kulturno-tvorni del družbe, kar je moral priznati med drugimi ves meščanski tisk. Zato je bila proslava prvega maja leta 1928 hkrati lepa manifestacija delavske kulture in politične zavesti. S svojim uprizoritvami je »Delavski oder« gostoval kasneje širom Jugoslavije in bil kulturni poslanec ne le slovenskega jezika, marveč tudi delavskega internacionalizma. Delavstvo jih je navdušeno sprejemalo ne le v dvorinah, ampak tudi pred njimi, kjer so jih spoznali po značilnih kravatih, če drugače ni šlo, pa so si zataknili v gumbnice rdeče nagejme.

Po prispevku
SLAVICE PAVLIČ
pripravila
NEVA MUŽIČ

TV-15 VAŠ TOVARIŠ

Vsi pomnimo, tovariši!

Prav letos mineva dvajset let, ko je na ljubljanski radijski postaji stekla oddaja »Se pomnite, tovariši«. Na mestu je bila letošnja Tomšičeva nagrada, ki jo je prejelo uredništvo ne le za dolgotrajno delo, ampak predvsem za pomembno poslanstvo, ki ga je v vseh teh letih opravila, v ožji in širši domovini, pri razvijanju tradicij ljudske revolucije in narodnoosvobodilnega boja in pri prenašanju le-teh na mlade rodove. Zdi se, da je duhovni vodja oddaje še vedno tudi njen ustanovitelj pred tolikimi leti, Ivan Jan, mimo katerega ne more nihče mlajših sodelavcev in ustvarjalcev. Iz njihovih besed veje spoštovanje do človeka, ki je tako močno povezan z zgodovino, pa tudi do tematike same, ki pa ni vedno le zgodovinska, marveč sega tudi v sedanjo prakso.

Anketa radijskih delavcev je pokazala, da je oddaja ena najbolj poslušanih sploh. Stevilna pisma, ne le udeležencev narodnoosvobodilnega boja, ampak tudi mlajših, ki jih tematika zanima in ji kritično sledijo, dokazujejo, da je bila odločitev uvrstiti v radijski program oddajo s stalnim časom, to je v nedeljo dopoldan, več kot pravilna.

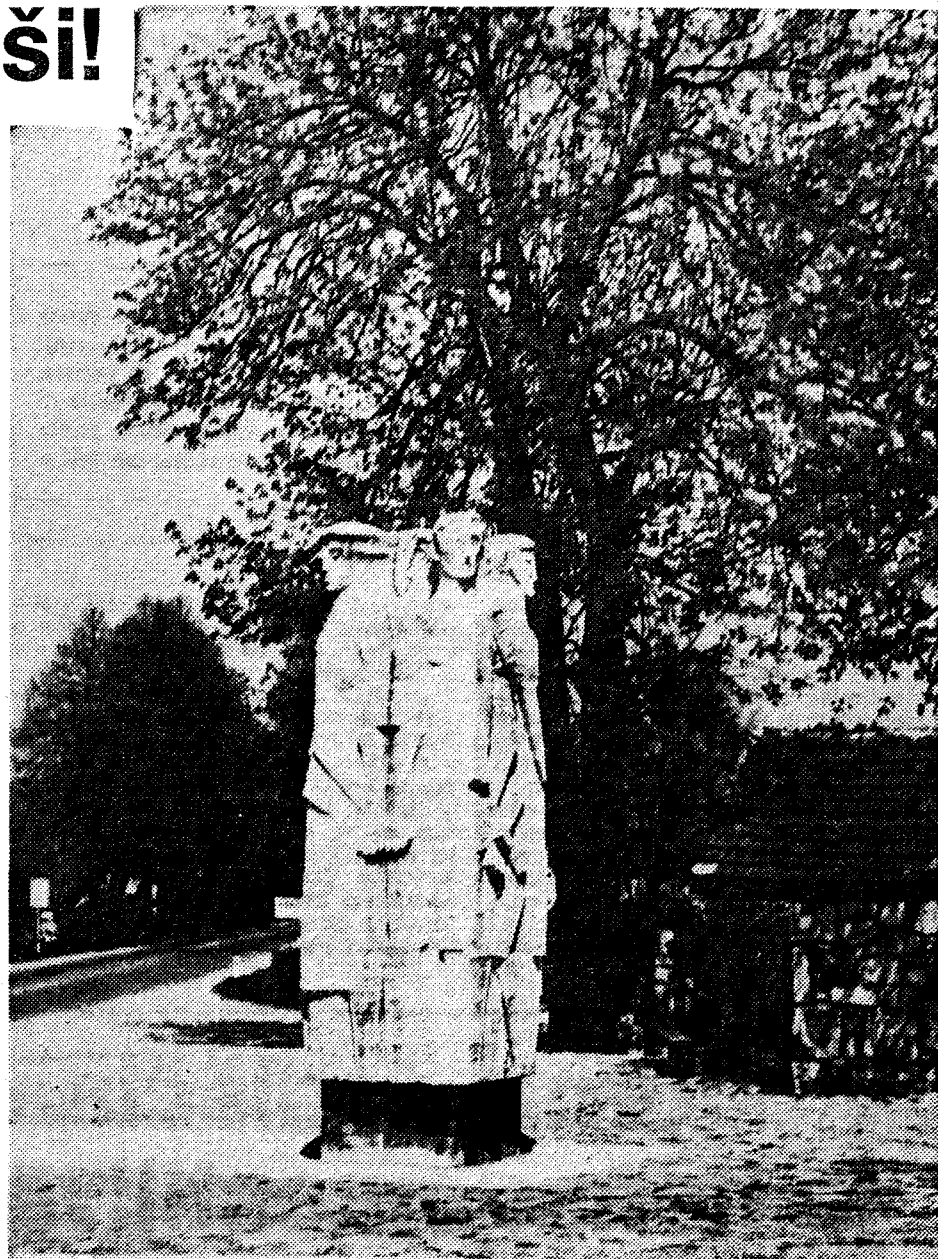
Ideja in pobuda oddaje je že od samih začetkov ista: radio se je že pred drugimi mediji zavedal, kako pomembno je ohranjati ideje narodnoosvobodilne borbe in jih prenašati na mlajše generacije. V začetku je bila oddaja dokumentarne narave, pred dvajsetimi leti je bil pač radio drugačen kot je danes, zato so se avtorji oddaje obračali na sodelavce predvsem pismente. Včasih so izbrali tudi kakšen odlomek iz že objavljenega gradiva v knjigah in podobno. Nekateri naši bralci se bodo gotovo še spominjali, da so te tekste brali naši dramski umetniki in jim dali malo privzdignjen ton tragičnega spomina. Na koncu oddaje je sledila borben in revolucionarna glasba, ki je dala slutiti, kaj je taka pesem borcem lahko pomenila.

Vsi teksti so bili navadno več ali manj vezani na bližino datuma kakšnega dogodka ali pomembnega mejnika v naši zgodovini. Neposredno so oživljali čas, ko so se rojevale partizanske čete, bataljoni, brigade, divizije in korpusi, aktivisti so pripovedovali o tveganih akcijah proti sovražniku, partijski delavci pa o tem, kako dragocene so bile njihove skušnje, ki so jih nabirali v obdobju med obema vojnama v

no pripoved. Vendar pa je potrebno povedati, da težav s sogovorniki še ni bilo. Kdor ima kaj povedati, hitro pozabi na tremo ali celo strah pred morebitnimi napačnimi podatki. Obseg govora je v oddaji omejen, zato je resda včasih potrebno kaj pristriči, ker je koncept oddaje takšen, da povezujejo vsebino tudi glasbeni vložki revolucionarnih in borbenih pesmi, ne le domačih, iz vsega sveta.

Prav zadnji čas se je sprožilo tudi močno sodelovanje med jugoslovanskimi radijskimi postajami, ki si posojajo trakove z govornimi oddajami pa tudi glasbene prispevke. Veliko je pri tem opravila prav 30-letnica osvoboditve, ko je imela ljubljanska radijska postaja izvrstno organizirane oddaje s to tematiko. Ne gre le za omejeno oddajo, ampak so skoraj vsi govorni programi uvrstili med svoje teme tudi nekaj s področja naše polpretekle in preteklo zgodovine.

Oddaja »Se pomnite, tovariši« je edina tovrstna oddaja v Jugoslaviji, ki s svojimi prispevki sodeluje v jugoslovanskem omrežju, še zlasti ob večjih državnih praznikih kot so 1. maj, 4. julij, 29. november, ko so na sporedu posebne oddaje, ki povezujejo vse jugoslovanske študije. Zal je težje prenašati naše prispevke neposredno in mehanično, zaradi jezikovnih težav in bi tako najbolj zanimive stvari ne naletele na razumevanje najširšega kroga poslušalcev. Take oddaje potem prevedejo in jih posredujejo naknadno. Pa tudi sicer so nedeljske oddaje na ljubljanski radijski postaji pripravljajo na podoben način. Oddaja ima okvirni tromesečni program,

Batičev spomenik padlim v Logatcu.

Foto: L. Vipotnik

Iščemo avtorje slovenskega NOB pesništva 1941–1945

Tokrat vam, dragi bralci, predstavljamo novo rubriko, ki bo na naših straneh po potrebi na razpolago katedri za zgodovino slovenske književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Upamo, da vas bo vsebina pritegnila in da boste blagohotno sodelovali in pomagali študentom pri odkrivanju popolnih podatkov, vezanih na avtorje partizanskih pesmi. Prepričani smo, da se bo akciji pridružilo več naših bralcev in sodelavcev. Pričakujemo vaša sporočila in se najlepše zahvaljujemo za pozornost.

Pri katedri za zgodovino slovenske književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani je že nekaj let v teku znanstvena obdelava neznanega slovenskega NOB pesništva 1941 do 1945, ki jo vodi univerzitetni prof. dr. Boris Paternu. Pri prvi fazi zbiranja in obdelovanja je doslej sodelovalo tudi že čez trideset študentov, ki so zbrali okrog 6000 besedil ter sproti urejali kartoteke besedil (prvih vrstic pesmi), avtorjev in glasil NOB.

Glavno izhodišče njihovega dela so Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (arhivsko gradivo in glasila NOB) in pokrajinski muzeji z zbirkami in arhivi NOB, potem pa se delo usmeri na teren. Dokaj vznemirljivo in naporno, a vendarle ne brezuspešno je poizvedovanje za avtorji, ki jih želimo odkriti čim več, da bi mogli besedila kar najpopolneje dokumentirati. Hkrati se nemalokrat zgodi, da se marsikatero dragoceno besedilo najde pri avtorjih ali njihovih svojcih doma.

Povpraševanje za avtorji se začne na temelju največkrat pomanjkljivih podatkov, ki so ob pesmih. Koristni pripomočki so sezname borcev v knjigah, ki opisujejo zgodovino posameznih vojaških NOV enot in ne nazadnje tudi telefonski imenik in popisnice prebivalstva. Navadno se razvije tudi pravo poizvedovalno dopisovanje.

No, pri tem je pomagal že marsikateri bralec TV-15 in je tako že dodobra seznanjen s tem delom.

Sedaj pa se obračamo z izrecno prošnjo, da bi nam pomagali pri razkrivanju neznanih avtorjev slovenskega NOB pesništva 1941–1945, vsi bralci TV-15 in sicer tako: da bi jim na osnovi razpoložljivih podatkov, ki jih bomo posredovali v občasni posebni rubriki »Iščemo avtorje slovenskega NOB pesništva 1941–1945«, poskušali razvozlati, kdo se utegne skrivati za tem in tem ilegalnim imenom (pseudonimom), in to sporočili na ustrezen naslov. Gotovo je v interesu nas vseh, da bi bilo omenjeno pesništvo čim bolj popolno dokumentirano in obdelano, zato pričakuje-

mo z zaupanjem vašo pomoč.

Ob tej priložnosti še prošnja: če morda kdo hrani svoje pesmi iz časa NOB doma ali vé za koga drugega, da jih ima, bo stvoril samo v prid, če nam bo to sporo-

Naprašamo bralce TV-15, da nam pomagajo poiskati avtorja naslednje pesmi:

I. NJENI DOSEDANJI PODATKI

1. Naslov pesmi: K svobodi
2. Prvi stih pesmi: Si čul / te klice v zarje nove?
3. Nahajališče rokopisa/tipkopisa: AIZDG 587/III
4. Objave: Pesmi borcev XXXI. divizije, sept. 1944
5. Morebitni podatki o nastanku/tematiki:

II. DOSEDANJI PODATKI O AVTORJU

6. Pseudonim/ilegalno ime avtorja: Hribovšek — prvi priimek?
7. Kraj in okoliščine avtorjevega drževanja med NOB (partizanska enota, ilegalno delovanje, zaledje, taberišče, zapor, kraj izgnanstva itd.): menda politkomisar enega od bataljonov enot XXXI. divizije

Prosimo, da podatke pošljete na naslov: Alenka Bošič, Kranj, Kidričeva 38.

čil na naslov: Univerzitetni prof. dr. Boris Paternu, Katedra za zgodovino slovenske književnosti, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

MARIJA STANONIK

KULTURNI OBZORNIK

delavskem gibanju na Slovenskem in ki so prišle še kako prav v revoluciji in narodnoosvobodilni borbi.

Naš boj pa se nadaljuje tudi danes. Doma uveljavljamo nova načela družbenega razvoja, v svetu zagovarjamo politiko neuvrščenosti. Zato se je tudi oddaja »Se pomnite, tovariši« morala prilagoditi novim razmeram in stopiti v korak s časovno problematiko. Premik je sprožil tudi razvoj medija samega, kajti radio je stopil iz vzvišenega katedrškega branja in ubral neposredno obliko, ki vključuje množico sogovornikov, živih pogovorov in avtentičnih pričevanj, saj živa beseda na radiu več zaleže kot tone popisane papirja.

Ker se je tudi tehnika s pripomočki močno razvila, je sedaj lažje z magnetofoni med ljudi, čeprav seveda na tak način pogovorov tudi zahteva določeno zbrano tako sogovornika kot novinarja, ki mora pravilno animirati, če hoče dobiti sprošče-

nato pa seveda podrobnejši mesečni in zelo natančni tedenski. Posneto gradivo, za katerega pa mora novinar prebrati marsikaj in se na temo pripraviti, najprej poslušajo, nato izrežejo vse ponovno posnamejo na magnetofonski trak.

Čas je že, da povemo, da se oddaja ne ukvarja le z borčevsko problematiko, ampak sledi tudi armadi, rezervnim oficirjem, zvezi združenj borcev, mladini, tako ima pokrit ves kompleks, tako lahko ločira vsakega posameznika in naglasi vsak dogodek. Ljudje, ki oddajo pripravljajo so resnično s srcem navezani na tematiko, za katero žrtvujejo marsikatero prosto uro na terenu, pri knjigi, v arhivu itd.

Zadnji čas oddaja črpa snov v drugih republikah, zajema tematiko neposredno na terenu in jo posreduje našim poslušalcem. Nemajhno vlogo pa je taka oddaja zmožna odigrati v trenutkih, ko nam naši neprijatelji skušajo odvzeti ali znikati naše zmage, našo politiko, našo borbo, in ko takšno krivo pričevanje popolnoma izničijo pogovori in dokumentirani podatki oseb, ki so v dogodkih sodelovali ali se z njimi poklicno ukvarjajo.

Kdor oddaji redno sledi, bo opazil, da ji v zadnjem času sledi še petminutna oddaja »Dober dan vojaki«, ki spremlja življenje pripadnikov JLA in vseh tistih amaterskih dejavnosti, ki so pomembne za organizacijo splošnega ljudskega odpora. Tako se garnizije neposredno vključujejo v življenje na terenu in v prenašanje tradicij.

Zadolžitve oddaje »Se pomnite, tovariši« niso majhne, zlasti ne ob sedanjih kadrovskih zmogljivostih. Pa vendar pripravljajo oddaje, za katere se zanima tudi šolsko, kajti prav živa pripoved o naši narodnoosvobodilni borbi, bi bila odlična popestritev za šolske učne ure. Vse obsežno gradivo zahteva številne zunanje in notranje sodelavce, tudi dopisnike, vsi pa prispevajo oblikovati tisto misel, ki je pravzaprav moto celotne oddaje, namreč, da ne gre deliti človeštva po uradnih mejah, barvi ali veri, ampak le na napredne in reakcionarne, na nasične ali miroljubne.

NEVA MUZIC
v sodelovanju z odgovornim
urednikom govornega programa
Blažem Lavričem

PARTIZANSKA LJUDSKA PESEM

DELOVNA BRIGADA

Zopet se zbirajo fantje, dekleta,
pogum in veselje iz lic jim žari —
vedo, da jim delo sadože obeta,
zato vsak ponosen v brigado
hiti...

Korakajo strumno v vrstah na
delo,
lopate in krampe v rokah vihté —
prepevajo borbene pesmi veselo,
v navdušenju mlada jim srca
drhté...

Le delo bo naše življenje sladilo,
s pesmijo našo, si krajšamo

čas —
uspehov naših, se vsi veselimo,
ponosni se vračamo zopet med
vas!

DRAGICA SKERLAVAJ

Pesem je napisana v posvetilo
našim mladinskim delovnim
brigadam.

Robedišče nekdanj in danes

Izvedel sem, da je ekipa novinarjev TV-15 pod vodstvom glavnega in odgovornega urednika Silva Terška, obiskala lansko zimo najzahodnejše naselje v Sloveniji — Robedišče na Kobariškem. Pred nedavnim smo videli na ljubljanski TV oddajo, ki je tudi govorila o Robedišču, Logjeh in Breginju. Dandanes živi v Robedišču le petintrideset prebivalcev. — Ko sem bil v š. l. 1925 — 27 za časa fašistične Italije tam učitelj, je bilo v vasi tristo ljudi in celo dve gostilni. Vseh obljudenih hiš je bilo približno petdeset. Prav toliko je bilo v šoli tudi otrok.

Fotografija je bila posneta v šolskem letu 1925/26 na Robid, Ščur

Spominjam se, da je prišel poučevati verouk beneško-slovenski učitelj Evgenij Dorbolo. Postala sva dobra prijatelja. Zelo mi je bil hvaležen, ker sem mu dobavljal knjige Goriške matice. Sploh so bili slovenski duhovniki iz Benečije zavedni. Maševali so v beneškem narečju — nikakor ne italijansko. Kako zavedne otroke sem imel v šoli, nam pojasnjujejo tudi ti dogodki:

Ko smo morali v aprilu saditi drevesca — praznik drevja — smo to opravili skupno s šolo Logje in Breginj, kjer so imeli posebnega učitelja za italijansčino. Bil je Siciljanec. Na praznik drevja smo morali vzeti s seboj italijansko zastavo, ki so nam jo podarili Italijani. Ko smo prišli do mostu

preko Nadiže, jo je učenec prislonil k zidu. »Te italijanske cunje ne bom nosil,« je rekel. Če bi prišli na proslavo brez zastave, bi imeli probleme!

Po Gentilejevi reformi v šoli nismo več smeli poučevati v slovenščini. Društvo »EDINOST« iz Trsta pa nam je omogočilo, da smo dobili slovenski učitelj ilegalno slovensko knjigo »PRVI KORAKI«. Namenjena je bila 1. in 2. razredu osnovne šole. Sam sem šel po knjige v Tolmin, kjer sem jih »skrivaj« sprejel od »šolskega društva« iz Gorice. Kar petdeset sem jih vzel, jih navezal na kolo in pripeljal v Robedišče. Otroci so jih imeli pod klopjo. Prvih korakov smo se posluževali, kadar je bilo varno.

Nekega dne je prišel na šolo ravnatelj iz Kobarida. Bil je istrski Hrvat, potujčen Baccari — Bakarčić. Otroci so ga pozdravili slovensko, kar mu seveda ni bilo po volji. Zahteval je tudi, da moram pisati dnevnik za višje razrede le v italijansčini (učni jezik je bil tedaj še slovenski). Za oba »prekrška« sem bil le »zadostno ocenjen«, ter sem prejel zato manjšo plačo. V šoli smo peli samo slovenske pesmi. Pri pouku smo se učili v glavnem Gregorčičeve pesmi. Če jih nismo mogli dobiti v berilu, smo jih prepisovali iz drugih knjig. Podobno je bilo tudi pri zaključnih šolskih prireditvah. Že v šolskem letu 1927—28 sem

bil, zaradi narodne slovenske zavezanosti, premeščen v notranjost Italije, v Piemont. V naše, slovenske kraje so začeli prihajati italijanski učitelji, ki so otrokom prepovedali govoriti slovensko. — To je bil začetek »kalvarije« slovenskih otrok in ljudstva katere prvi del se je končal leta 1943, ko je padel fašizem v Italiji.

Globoka in močna zavednost primorskega ljudstva je pripomogla, da je primorski človek ostal zvest materinemu jeziku, da ga ni zatajil, kljub hudim mukam ki jih je povzročal fašizem. Dočakal je zaželjeno svobodo v novi Jugoslaviji.

STANKO SKOCIR

Kulturna dediščina je nenadomestljiva

O škodi, ki jo je potres povzročil na tolminskem smo v našem časopisu pred nedavnim že pisali. Takrat smo poprosili za strokovno pomoč dr. Ivana Sedeja iz Republiškega zavoda za spomeniško varstvo. Ker nismo želeli ostati le pri enem pričevanju in eni misli, smo stopili še do predsednika Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva Staneta Bernika in posneli pogovor z njim. Ker pa so nas strokovnjaki s tega področja prehiteli in imeli 7. junija posebno tiskovno konferenco s predstavniki tiska, smo se odločili posredovati najprej najpomembnejše ugotovitve s te seje, kasneje pa bomo objavili še pogovor s profesorjem Bernikom. Tako bomo po eni strani kontinuirano spremljali težavno delo obnove na potresnem področju, po drugi pa smo veseli, da je nastopil čas, ko je spomeniška služba lahko pokazala širši javnosti svoje resno zastavljeno delo in skrb za slovensko narodnostno in umetniško dediščino in tudi, da je za tak posel s svojimi strokovnimi službami popolnoma usposobljena.

Razgovor spomeniškovarstvenih strokovnjakov s predstavniki sredstev obveščanja je bil skupaj s Slovenskim konservatorskim društvom in Skupnostjo zavodov za spomeniško varstvo SR Slovenije. Pred javnost naj bi razgnili rezultate preverjenega dela na tem področju, da bi načeli odprta vprašanja glede reševanja problemov, ki niso lahka, saj gre za pereče družbene in kulturne naloge.

Po splošnem poročilu o spomenikih na potresnem področju situacija ni rožnata, saj je od 985 kulturnih spomenikov na tolminskem področju 52 zelo močno poškodovanih, 212 močno in 469 poškodovanih. Na goriškem pa je situacija takšna: od skupaj 325 spomenikov je 1 zelo močno poškodovan, 46 močno in 185 poškodovanih. V vseh primerih gre za cerkve, gradove ali profane umetnostnozgodovinske objekte.

Pri vsej tej množici spomenikov pa velja največja pozornost vseh prav starozitni vasi Breginj, ki naš časopis zaradi posebne navezanosti na ta predel, še posebno zanima. Breginj je namreč ne le spomenik prve kategorije, ampak se je v tej vasi pravzaprav združil problem naselitvenega objekta z objektom kulturne vrednosti. Glede na to, da obstajata dve možnosti, vas rušiti in vas obnoviti, nas mora problem še sploh zanimati.

Kakorkoli znanstveni in utemeljujoči že so strokovnjaki bili, poudarjali so poleg pomembnosti ohranitve spomenika kot nosilca etničnih vrednot in povrh še v neposredni bližini italijanske meje, tudi element človeka, ki ga je predvsem potrebno upoštevati pri obnovitvenih ukrepih in načrtih vasi Breginj.

Podatki s terena, ki so vsi kartotečno obravnavani, valorizacija stanja, ocena gradbene komisije, ki je ugotovila absolutno stanje, vse govori v prid obnove Breginja, vasi kot je in ne postavitvi novega naselja v neposredni bližini. Glede na to, da je po strogih in natančnih podatkih, ki so sledili prvi oceni škode, več kot 80 odstotkov gradiva mogoče ob-

noviti, ni pravega razloga za drugačno odločitev.

Pri obnovi hiš, kjer bi šlo za ohranjanje lupin in statično komplitaranje, bi gradbeni posegi upoštevali želje domačinov, ki so vsi pripravljeni sodelovati pri revitalizaciji celotnega naselja. Le-to bi seveda opravile posebne in za to usposobljene delovne skupine, po sistemu zaporednih del na isti hiši, s pomočjo seveda injekcij in vezi, kar se je izkazalo za zelo uspešno že ob predhodnih večjih potresih po Jugoslaviji. Glede na to, da so stanje pregledali strokovnjaki, ki so svoje znanje že večkrat praktično preizkusili, res ni nobenega vzroka, da bi jim izrekli nezupnico, še posebno, ker tak način obnove prihrani tudi precej denarja, hkrati pa pripravi hišo »za vsak okus«.

Strokovne komisije se zavzemajo za obnovev ne le z vidika ohranitve spome-

nika prve kategorije, ampak upoštevajo pri tem tudi socialni in ne nazadnje patriotski vidik. Pri posegih v vas je potrebno upoštevati etnografsko dediščino, o kateri smo prav v teh krajih do sedaj premalo govorili, hkrati pa tudi vse težave, ki nastopijo z novim naseljem, komunikacijske vezi, način življenja, kar vse retroaktivno deluje na ljudi. Brez dvoma je še posebno v teh krajih potrebno paziti na sestavo prebivalstva, kakršnega potrebuje ne nazadnje tudi koncepcija splošnega ljudskega odpora. Veliko govorimo pri nas o domovini, o patriotizmu, zato se moramo prav v odločitvi kot je pred nami, spomniti, da so prav problemi, s katerimi se soočamo, vezani na te kraje in na njihov značaj. Od tega, kako bomo uredili te kraje ali se bodo prebivalci začeli dokončno razseljevati ali pa bomo znali ohraniti narodove značilnosti na mejnem območju, je odvisna lahko marsikatera akcija tudi onstran meje, v Beneški Sloveniji.

Res je sicer, da tudi razvaline spadajo v območje spomeniškovarstvene službe, vendar pa zakaj bi dražil usodo in imeli dvojne skrbi, s starim in novim objektom. Spomnimo se šole, čeprav nekolikanj žalostne, kot je bilo na primer Kozjansko, kjer smo zaradi preuranjene akcije narušili specifični karakter pokrajine, hkrati pa vanjo postavili nove stanovanjske objekte, ki danes zaradi pomanjkanja sredstev niso končani in tako ne služijo niti ljudem, še manj kulturni krajini. Prav izkušnje s tega področja kažejo, da je obnavljanje poškodovanih objektov najracionalnejše.

Pri obnovi poškodovanih spomenikov, ki je v našem najbolj problematičnem primeru cela vas, ne gre pozabiti tudi na dejstvo, da bi bilo ta področja prej ali slej potrebno urediti in jim nuditi primerno stopnjo življenja. Zato ne gre vse stroške v tem smislu jemati le kot posledico potresa, ampak kot obnovev za ostalih krajev, ki pa kot taki in na takem

prostoru v konceptu naše ustave preprosto ne morejo ostati kot so.

Treba je zaupati službi, ki se s problemi strokovno ukvarja in ji prepusti način sanacije, ki bo v bodoče tudi potresno varen. Dela v tem smislu je ogromno, vsaka hiša praktično potrebuje svojstven pristop. Za začetek je potrebno narediti okvirni načrt faznosti sanacije in ga predložiti gradbenim komisijam. Seveda pa ne smemo pozabiti, da je nujno pri vsem tem ločiti čiste spomenike od stanovanjskih. Glede na vsoto, ki se je stekla na vse tri račune za potresno področje, bodo dobili vsi potrebni svoj parcialni delež.

Za uspešno potekanje del bo skrbel koordinacijski odbor, ki se formira v okviru republike. Spomeniška služba se je ob potresu že izkazala, izkazala se je tudi pri strokovni obdelavi posledic in z utemeljenimi predlogi za sanacijo. Sedaj je na vseh nas, da se zavzamemo za ustrezno rešitev ne samo spomeniškega fonda, ampak pokrajine nasploh, pri tem pa upoštevamo predvsem človeka, z njegovimi običaji in navadami, tudi željami. Oba, človek in kulturna dediščina sta namreč nenadomestljivi vrednosti, njuna vrednost nenehno raste in je nenadomestljiva. V tej perspektivi je tudi najbolj primerno in logično gledati na problem obnove potresnega področja na Primorskem.

NEVA MUŽIC

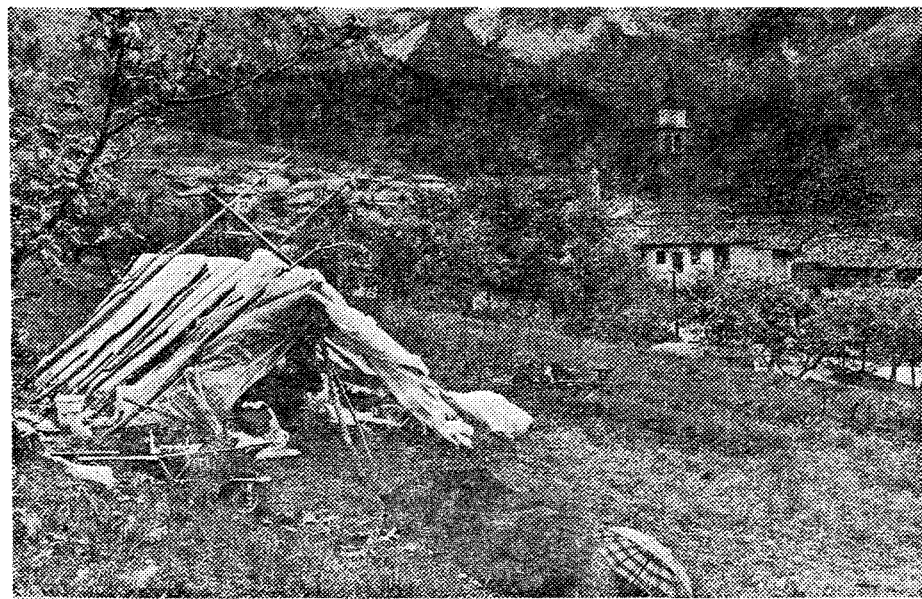
Na razgovor spomeniškovarstvenih strokovnjakov s predstavniki sredstev obveščanja so bili vabljeni:
Olga Zupan, predsednica Slovenskega konservatorskega društva in ravnateljica Zavoda za spomeniško varstvo Kranj

Emil Smole, predsednik Skupnosti zavodov za spomeniško varstvo SR Slovenije in ravnatelj Zavoda za spomeniško varstvo Nova Gorica

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo: Marijan Kolarič, ravnatelj in konservatorji Ivan Bogovič, dr. Iva Curk, dr. Ivan Sedej, Nataša Šumi in Franc Vardjan
Tone Mikeln, podpredsednik Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva in ravnatelj Medobčinskega zavoda za spomeniško varstvo Piran

Anka Aškerc, ravnateljica Zavoda za spomeniško varstvo Celje
Milan Zeleznik, konservator Ljubljanskega regionalnega zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana
dr. Nace Šumi, redni univerzitetni profesor umetnostne zgodovine
Stojan Ribnikar, direktor Splošnega projektivnega biroja Ljubljana
dr. Peter Fister, docent na FAGG Ljubljana

Franc Zupan, Komite za kulturo IS SRS Ljubljana
Jože Robič, polkovnik, Republiški štab za civilno zaščito Ljubljana

Koliko časa še?

Foto: Janez Zrnc

Baski so napovedali vojno tudi kralju

Nadaljnji politični razplet v Spaniji je zdaj ena najbolj zanimivih neznank v Evropi. Štirideset let nismo imeli vpogleda v to državo. Mnogo sprememb je prinesel čas tudi vanjo. Po zaslugi baskovskega kapitala v prvih treh desetletjih in s pomočjo tujih družb se je močno industrializirala. To pa je prineslo tudi probleme moderne družbe in obuditev zavesti delavskega razreda kljub vsej Francovi spretnosti. Proces dozorevanja te zavesti sicer ni dosegel viška po vsej državi, toda po Francovi smrti poteka v še hitrejšem tempu. Mnogo zaslug — če ne največ — imajo pri tem delavci baskovskih dežel. Baski, ki živijo v industrijsko najbolj razvitem delu Spanije, so ohranili živo razredno zavest in najbolj so kljubovali režimu.

V naslednjem prispevku, ki ga povzemamo po članku znanega italijanskega časnikarja, opisujemo ozadje baskovskega odpora.

Baski niso Španci. Govorijo čisto svoj jezik, ki mu nihče še pozna izvora. Njihov namen je, da bi ustanovili lastno republiko, toda med vsemi španskimi narodi so oni največ prispevali k skupnemu boju za ohranitev svobode. Zato so se tudi prvi znali upreti monarhiji Juana Carlosa, ki noče pretrgati verig frankistične suženosti kljub neštetim obljubam. Njihova prestolnica Bilbao ima največji dohodek na prebivalca, pa tudi največji delež pri skupnem številu žrtev.

Baski so nacionalisti. Temu je kriv predvsem Francov režim, ki jih je hotel uničiti. Prepovedal jim je rabo lastnega jezika, imen in običajev. Na tisoče Baskov so naložili v živinske vagonne in jih poslali na jug obdelovat zemljo, namesto njih pa so naseljevali Andaluzijce, Kastilce in Aragonce. Lahko si mislimo, kakšno je šele bilo klanje po koncu državljanske vojne. Kljub nasilju jih niso mogli uničiti. Zato ima največ zaslug delavski razred. Njihovo glavno orožje sta bila gverila v okviru organizacije ETA in stavke.

Boj baskovskega proletariata pomeni prav toliko razredni boj kot boj proti frankizmu za ohranitev narodnosti. Bilbao — čudno je slišati — je angleško mesto, pa ne samo po svojem podnebjju. Angleži so ustvarili v njem ladjedelnice, jeklarstvo in drugo industrijo tako kot so v Portu in Xeresu ustvarili vinarsko veleindustrijo. Domačo veleburžoazijo so vzgojili prav tako Angleži in gospodarstvo tega vlemesta je bilo angleško. Bilbao je bil angleška kolonija. Podjetniki, ki so bili zgolj guvernerji ali največ skromni partnerji, so neusmiljeno izkoriščali proletariata, ki je lahko dajal duška svoji onemogli jezi samo v igranju pelote (baskovska igra z žogo — op.r.). Delavske četrti ob reki Nervion so siromašne kot v Liverpoolu. Cenena delovna sila je omogočala, da so bogateli baskovski industriji in angleški kapitalisti.

Zakaj so angleške vojne ladje med državljansko vojno predrle falangistično blokado pred Bilbaom? Prav gotovo ne zato, da bi pripeljali hrano prebivalstvu. Ladje so morale raztovoriti material za industrijo in prevzeti izdelke, ki so se nakopičili. Franco se jim ni hotel upirati. Sicer pa so bili baskovski velekapitalisti Francu naklonjeni. Bili so mu celo hvaležni, da jih je rešil Angležev. Storil pa jim je še večjo uslugo. Spanijo je zaprl v dolgoletni izolacionizem in jo prisilil, da je izkoriščala

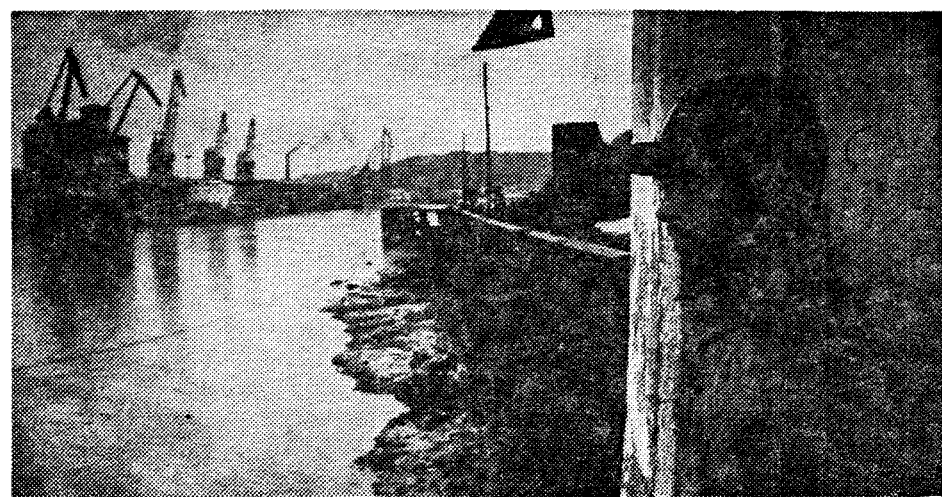
lastne zmogljivosti. Glavna sila na področju industrije in finančništva so postali baskovski denarni mogotci, ki niso imeli tekmecev. Franco je bil zvit: znal jih je prepričati, da so vlagali kapital drugod. Tako je Madrid postal njihovo operativno središče, brezobzirno izkoriščani delavci v Bilbao pa so morali garati pod puškami španskih policajev. To je bil drugi del tragedije baskovskega ljudstva.

TUDI PRI BASKIH SE JE BURŽOAZIJA VDJINJALA FAŠISTIČNEMU REŽIMU

Buržoaziji ni bilo mar, da služi zločinskemu režimu generala Franca. To potrjuje tudi naslednji primer.

Baskovski kapitalisti so se vdinjali režimu tako močno, da jim je zaupal popolnoma. V Spaniji npr. banke kreditirajo neko podjetje v mejah njegove plačilne sposobnosti. V deželi Baskov to ni potrebno; jamstva za baskovske tovarne daje vlada v Madridu. Gonilna sila španskega gospodarstva so bili cela štiri desetletja tehnokrati iz Bilbao. Tudi ministri Ullastres, Lopez Rodó in Lopez Bravo, nekdanji predstavniki Opus Dei (ki je prav tako nastala v baskovski pokrajini Navarra), imajo najzvestejše zaveznike med industriji in bankirji iz Bilbao. Opus Dei je našla plodna tla v Bilbao. Tamkajšnja univerza je izboljšala tudi tehnokrate drugega vala, ki so nadomestili prejšnje, ko so le-ti padli v nemilost pri Carreru Blancu. Banco de Bilbao in Banco de Vizcaya spadata med pet najmočnejših denarnih zavodov Spanije in obe sta postali glavni plačnik Francovega »gospodarskega čudeža«.

Baskovski industriji so glavni sovražnik svojega ljudstva. Oni so baje tisti dejavnik, ki pritiska na vlado, da bi prehod v demokracijo potekal čim dlje in da bi ostala še naprej v veljavi uredba o zamrznitvi mezd, ki jo je podpisal še Franco. Njihov vpliv je neverjetno močan, kajti oni so bili spet tisti, ki so dosegli razvrednotenje peze. V Bilbao so se namreč nabrale velikanke zaloge jekla, ki ga nihče ni hotel kupiti. Po razvrednotenju so jih prodali v teku nekaj ur; glavni kupec je bila Zahodna Nemčija. Ko pa so baskovski delavci demonstrirali po ulicah, je spet vanje streljala policija, ki je ostala ista kot je bila v času Franca. To je bil prvi posel, ki so ga na-

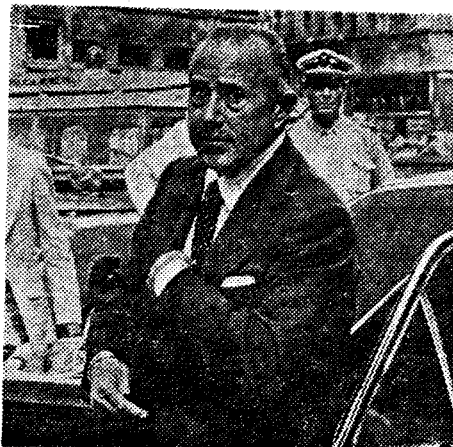

Baskovski delavec ob pristaniškem pomolu v Bilbao. Pristanišče ni ob morju, marveč ob bregovih reke Nervion. Ob njej so velike železarne in druga industrija.

pravili baskovski kapitalisti po Francovi smrti.

NEKAJ FALANGISTOV, KI BI RADI POSTALI DEMOKRATI

Ne samo industriji in bankirji, marveč tudi drugi pripadniki meščanskega razreda so se vdinjali režimu že leta 1937. Med njimi je na prvem mestu José Maria de Areilza pl. Motrico. Bil je Francov veleposlanik, potem pa je postal kraljev svetovalec in zunanji minister v sedanji vladi. Izvira iz družine znanega kirurga iz Bilbao in je postal plemič, ko se je poročil z grofico iz družine Churrua. Ta grof je zdaj nenehno na poti iz ene evropske prestolnice v drugo, kjer hiti zagotavljati, da je Spanija že na poti v demokracijo. Isti mož je bil smrtni sovražnik Baskovske demokratske republike pod predsedstvom Aguirreja in se je postavil na stran falangistov. Bil je politični svetovalec falangističnega generala Mole. Po padcu Bilbao so ga imenovali za prvega falangističnega župana. Odlikoval se je z najbolj krvavim nasiljem, kakršnega ni poznalo verjetno nobeno drugo mesto v Spaniji. V tem se je lahko meril le z županom Malage, Ariasom Navarrom, zadnjim predsednikom vlade pod Francom in prvim pod Juanom Carlosom.

Carlos Arias Navarro, predsednik sedanje španske vlade. Vodja morilcev iz Malage po državljanski vojni, je uradni predstavnik tiste Spanije, ki bi se rada vključila kot enakovredna (ampak s staro garnituro) v krog demokratičnih držav.

Sovražniki delavskega razreda so bili povsod sovražniki svojega naroda. Baskovski primer je poučen. Spomnimo se tudi na svojo buržoazijo pred vojno in med njo, pa bomo hitro odkrili skupni imenovalec. Ko so se kapitalisti iz Bilbao postavili iz sebičnih razlogov na stran falangistov, jim ni bilo mar revščine delovnega ljudstva. Še ta jim je prišla prav, da so ga lažje držali na vajetih. Tri desetletja v Bilbao ni bilo napredka. Ceste so bile take kot v prejšnjem stoletju in zadnje propellersko letalo družbe Iberia je letalo na progi Madrid-Bilbao. Eden od razlogov je bilo tudi maščevanje za junaški odpor Baskov v državljanski vojni. Poniževali so jih, kjer koli se je dalo. Nič čudnega ni, da je prišlo spontano do gverilskih akcij.

BASKOVSKO OSVOBODILNO GIBANJE

Napredni Baski so združeni v osvobodilnem gibanju ETA. To je nastalo na spontano pobudo skupine študentov v Bilbao leta 1953. Sprva ni imelo nobenega imena, toda hitro se je razvilo in se usidralo med ljudstvo. Borci ETA so izvajali gverilske akcije kot južnoameriški tupamarosi. Začeli so pobijati falangistične policaje in izdajalce ter napadali po vsej Spaniji banke, posebej tiste, v katerih je bil baskovski kapital. Z drznostjo brez primere so se izkazali, ko so v Madridu pogнали v zrak avto s Francovo desno roko Carrerom Blancom in s tem nakazali vsem Špancem, da je moč udariti po sovražniku tudi v njegovi nezavetni trdnjavi. Maja 1962 so organizirali stavko v Bilbao, katere se je udeležilo 50.000 delavcev. Znak za začetek stavke so dali v ladjedelnici Sestao. Ko je 23. maja ob 17. uri zaropotala velikanska jeklena plošča, se je na mah ustavilo delo v 85 podjetjih in življenje v mestu je zamrlo. Posledice so bile hude — na tisoče jih je policija pregnala v Andaluzijo — toda dokazali so, da je vse ljudstvo proti Francovemu režimu.

Zdaj se Baskom ni več treba bati krvavih represalij. Razmere so se spremenile in nastopajo enotno. Njihove grožnje režimu Juana Carlosa utegnejo biti nevarne, zanj če ne bo uresničil reform in dopustil demokracijo. Kaže pa, da se tega dobro zaveda in da bomo še letos lahko brali razveseljive vesti.

Priredil: POLDE VRBOVSEK

Partizanski miting v Zasipu

Malokatero razmeroma majhno območje v Sloveniji je lahko tako »ponosno« kot je Gorjanski kot na svoj tretji minersko-sabotažni udarni vod »Triglava«. Vod je imenoval štab gorenjskega odreda, vodila pa sta ga narodni heroj Andrej Žvan-Boris in komisar Ludvik Rekelj-Filip. Štel je 15 mladih in drznih fantov iz Gorjancev in okolice. Bili so to izkušeni borci, ki so se borili na Pokljuki, Mežaklji, v dolini Save Bohinjske in Dolinke vse do Radovljice.

Čeprav je vod prerastel v četo, je bila to, po besedah komisarja Filipa, sicer majhna skupina, toda z izredno udarno močjo. Vod je kljub izredno težkim razmeram na tem območju opravljal zahtevne naloge in izvedel veliko uspešnih akcij. Že avgusta leta 1943 je uničil lokomotivo in obračalno ploščo v železniški kurilnici na Jesenicah, miniral bencinsko črpalko na Bledu in onesposobil več naprav v obratih železarne.

Borci voda so na svojem območju opravljali tako obsežne akcije, da je bilo videti, kot da gre pri tem za veliko šte-

vilo partizanov, kar pa je sovražnika navdajalo s strahom in grozo.

Pri vsem tem pa niso pozabili na sodelovanje z ostalimi enotami, posebno pa z VOS. Skrbeli so tudi za dobre odnose in povezavo s prebivalstvom v vaseh, od katerih so dobivali potrebne informacije in hrano.

Seveda so borci poleg uspehov doživljali tudi poraze, toda borbeni duh v njih ni nikoli zamrl.

Po kapitulaciji Italije se je vod preimenoval v tretjo minersko četo. Borci so se lotevali še drznejših akcij. Napadali so nemške patrulje in oficirje, posebno pa so se izkazali v vili Marič na Bledu, kjer so desetim gestapovcem odnesli orožje, municijo in opremo. To se je zgodilo v zgodnjih večernih urah, in sicer nedaleč od gestapovske postaje. Skupaj z oskrbnikovo družino so se brez boja umaknili v svojo postojanko. Boj so nadaljevali. Sodelovali so pri napadu na centralo v Radovni, požgali in uničili pa so tudi kolono nemških kamionov, ki so vozili les iz Radovne.

Na mitingih, ki so jih prirejali po obrobih gorjanskih vaseh, se jim je pridružilo mnogo borcev, ki so kasneje odhajali tudi v druge partizanske enote.

V začetku leta 1944 je komisar Boris odšel na novo dolžnost, na njegovo mesto pa je bil imenovan Stanko David Knaflič, hraber in preudaren borec, ki je uspešno nadaljeval junaško pot vse do ustanovitve jeseniško-bohinjskega odreda, kateremu je bila četa priključena decembra leta 1944.

V jeseni leta 1943 in v prvih mesecih leta 1944 so borci VOS Gorje-Bled »očistili« teren, tako da so uničili, oziroma pobili nekaj gestapovcev in domačih izdajalcev, ki so še delovali na tem območju. Po opravljeni nalogi so se voditelji čete odločili prirediti miting v Zasipu.

Bilo je sredi meseca marca leta 1944. Kontrolo in pripravo na terenu smo izvajali »vosovci« s pomočjo vaških skojevcev. Še pred mrakom so mi sporočili, da je v vasi mirno in da je nemška patrulja odšla na Bled že opoldne.

Čakal sem na pobočju Homa v bližini predora v Podhomu. Kmalu sem zagledal »predhodnico«, za njo pa Janeza Zvana, ki je bil takrat sekretar okrajnega odbora OF. Za njim so prihajali v koloni komisar čete in ostali borci. Po izmenjavi informacij in drugih novicah smo se dogovorili za potek dogodkov na mitingu tistega večera. Poskrbljeno je bilo za vse varnostne ukrepe. Po dogovoru naj bi ob koncu mitinga sprejeli 7 do 10 novih borcev, ki so se odločili stopiti v naše vrste.

Dogodki so potekali tako kot smo pričakovali, organizirali smo tudi akcijo

zbiranja hrane. Nekaj sladkorja in mesa je dobila tudi bolnišnica na Mežaklji.

Miting je potekal v prostorih prosvetnega doma. Prihajali so vaščani, ki so skoraj vsi sodelovali s partizani.

Prvi govornik, komisar čete Ludvik Rekelj je govoril o položaju na frontah, rdeči armadi, posebno pa o naših bojih in ciljih osvobodilnega boja na splošno. Njegovim besedam so vaščani nemo prikljubili in želja po svobodi je gorela v vseh nas.

Po končanem kulturnem programu, kjer so recitali in brali dela velikih slovenskih pesnikov in pisateljev, je bilo navdušenje nepopisno in zavel je veter bližajoče se pomladi. Ob petju mladega partizana se je mnogim orosilo oko.

Kulturni del mitinga je dvignil zanos slehernega udeleženca mitinga in upanje v skorajšnjo zmago je dobilo nove razsežnosti. Ob koncu programa je zapel pevski zbor čete, sledilo pa je še nekaj skečev, ki so zasmehovali okupatorjeve vojake.

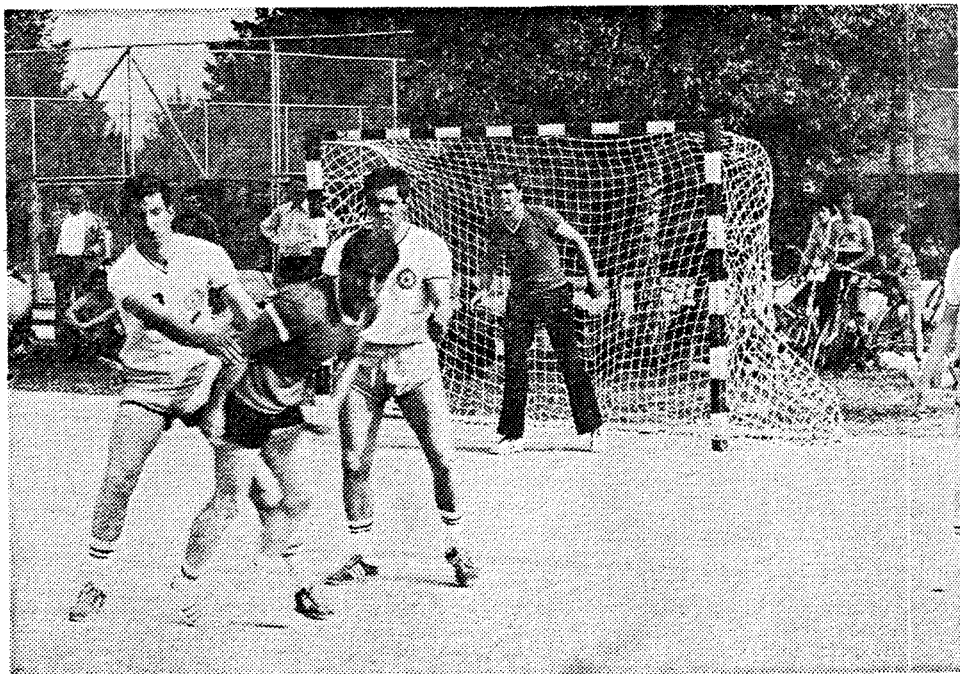
Ko so partizani odhajali iz tega kraja, so bili vsekakor bogatejši za spoznanje, da ljudje predano zaupajo v cilje revolucije, kar jim je bilo v kasnejših borbah v veliko pomoč.

Še dolgo po mitingu so prihajale vesti iz vasi Zasip, da je bil vtis, ki so ga borci takrat naredili, močan in neizbrisen. Mnogo prebivalcev tega kraja se ni nikdar vrnilo domov, pokopani so bili širom po naši domovini.

LUDVIK AMBROZIČ

V metu bombe so se pomerili ne le vojaki, ampak tudi njihovi starešine.

Rokomet ima številne ljubitelje v vrstah naše armade.

OB 31. ŠPORTNEM PRVENSTVU ARMADNEGA OBMOČJA

Zbliževanje – največja zmaga

V nedeljo zvečer se je v Kranju končalo 31. športno prvenstvo ljubljanskega armadnega območja. Devet tekmovalnih ekip, sestavljenih iz vojakov in starešin, se je teden dni borilo za naslov najboljšega. V tem pravem športnem boju so prvo mesto osvojili športniki postojnske garnizije, ekipa garnizije Kranj – mesta gostitelja – pa se je uvrstila na drugo mesto...

In zdaj, ko je prvenstva konec – Kranjčani so ga imenovali kar mala olimpiada – lahko ugotovimo med drugim tudi to, da letošnje prvenstvo ni bilo le skrb vojske, ampak tudi skrb družbenopolitičnih in delovnih organizacij središča Gorenjske. Zato je prvenstvo pokazalo ne samo izredno telesno pripravljenost pripadnikov naših oboroženih sil, kar je omogočilo doseganje novih armadnih športnih rekordov, temveč je ta prireditev imela tudi svojo drugo plat. Gre predvsem za utrjevanje vezi med kranjsko mladino in pripadniki armade, saj so se slednji med sedemdnevним bivanjem v Kranju seznanili z Gorenjsko in se srečali z njenim včeraj, danes in jutri. In zato na atletski stezi, vadbišču ali igrišču tekmovalci niso bili nikoli osamljeni. Bodrili so jih njihovi pokrovitelji – mladi delavci, študentje in šolarji – »navijali« so zanje tako, kot da bi se že leta in leta poznali, vsaka tekmovalna skupina pa je bila Jugoslavija v malem. Med 800 športniki se je za naslov najboljšega potegovalo 273 mladih komunistov ter 56 nosilcev značke »zglieden vojak«.

Povezanost ljudi s svojo armado

Ko govorimo o pomenu telesne vzgoje mladega rodu, nikakor ne moremo mimo Titovih besed, ki povedo, da sta šport in telesna kultura velikega pomena za nenehno krepitev naše obrambne moči. Tega se izredno dobro zavedajo tudi pripadniki na-

ših oboroženih sil, saj se je letošnje prvenstvo začelo z množičnim tekmovalnim med vodi in četami, prejšnji teden pa so najboljši športniki posameznih garnizij dokazali, da so usposobljeni premagovati tudi najtežje napore, kar je vsekakor pomemben prispevek k bojni pripravljenosti njihovih enot. O tem je polkovnik Alojz Kajin, predsednik organizacijskega odbora, dejal takole: »Letošnje prvenstvo je pravzaprav pregled bojne pripravljenosti pripadnikov armadnega območja, številna srečanja s tukajšnjimi ljudmi pa so še bolj okrepila prijateljstvo in tovariško sodelovanje med Kranjčani in vojsko.«

Podobnega mnenja je bil tudi Tone Volčič, predsednik skupščine občine Kranj in predstavnik pokroviteljev prvenstva. Poudaril je, da je prvenstvo vzpodbuda za nadaljnji razvoj športa v občini, čeprav nanj ne bi smeli gledati le kot na medsebojno merjenje najboljših športnikov, posameznikov in skupin.

»Ta športni dogodek,« je dejal, »je predvsem izraz globoke povezanosti naših delovnih ljudi s svojo armado, ki je zanesljivo zagotovilo, da lahko varno in brez večjih skrbi ustvarjamo materialne možnosti za boljši jutri, za nadaljnjo krepitev naše samoupravne družbe.«

Zato ni naključje, da so prvenstvo počastili tudi borci NOV iz Kranja in okolice. V slavnostni povorci mladine in vojakov je bilo videti tudi 12 praporov ZVB in toliko praporščakov, nekdanjih partizanskih borcev, ki so pred več kot tridesetimi leti v ognju boja položili temelje naši današnji armadi. In tako so na čelu povorke po ulicah Kranja zaplapolale zastave, sim-

boli naših številnih jurišev in zmag, ob otvoritvi prvenstva pa je iz središča Gorenjske poletelo tristo golobov pismo. Poletelo je tristo simbolov ali znamenj miru, ki ga krepimo tudi skozi šport, ker se zavedamo, da je na tej naši zemeljski obli le en edini mir.

Načrtna in postopna vzgoja

V množici športnikov sem prepoznal brkatega znanca, vojaka Branka Pirca. Srečal sem ga v maju, ko je zaprisegel ljudstvu in domovini. Drugače je uslužbenec republiškega sekretariata za notranje zadeve SR Slovenije, njegova starša pa sta aktivno sodelovala z NOV. Bila sta namreč terenca in aktivista in Brankova mama je nosilka dveh vojnih odlikovanj. Pogovarjala sva se o telesni vzgoji in športu v njegovi enoti.

»Pred dobrimi tremi meseci, ko sem prišel k vojakom, je bilo med novinci opaziti nekakšen strah pred telesno vzgojo. Tudi sam sem se bal, a nisem imel prav. Ne, starešine nas niso silili, kot smo to rekruti pričakovali. Delali so z nami načrtno in postopoma, utrjevali so nas iz dneva v dan in danes je moja enota pripravljena premagovati še tako težke napore, kar je sicer večkrat tudi dokazala...«

In zdaj, ko so tako on kot tudi njegovi tovariši postali vojaki v pravem pomenu besede, sem ga vprašal, kaj misli o telesni vzgoji mladih sploh.

»Dejal bi, da naši športni strokovnjaki posvečajo nekoliko več pozornosti mestni

mladini in pri tem pozabljajo na mlade s podeželja. Poglejte, v moji enoti so fantje močni in lepo razviti. Kaže pa, da prenekateri teh svojih sposobnosti do prihoda v armado ni znal pravilno izkoristiti. In prav v vojski se je naučil, kako je možno tudi z malo moči doseči velik uspeh...«

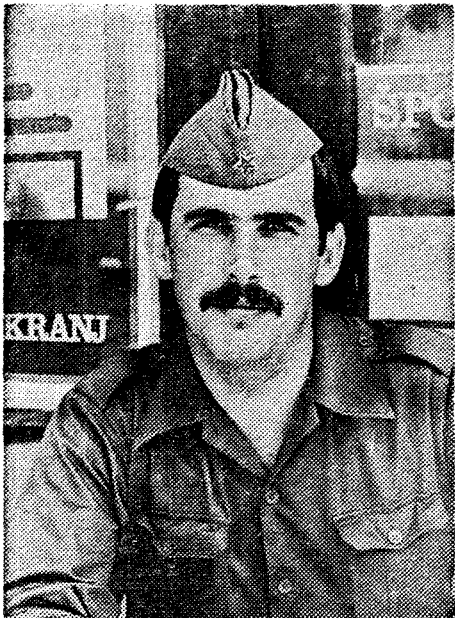
Drugače je bil Branko na prvenstvu v Kranju v sestavi strelske ekipe garnizije Postojna. Streljal je z avtomatsko puško, predtem pa je v okviru rednega urjenja odlično streljal s polavtomatsko puško, puškomitraljezom in pištolo. Čeprav je še mlad vojak, je bil v mesecu mladosti že pohvaljen in se je že uvrstil med najboljše v svoji enoti. Za prvenstvo v Kranju pa se je solidno pripravil, saj pomoči svojih starešin ne more in ne more pozabiti. In zakaj se je Branko odločil prav za strelstvo?

»Že od nekdaj imam rad ta šport. Pred vojsko sem bil član strelske družine Branka Ivanuša iz Ljubljane, zdaj pa je naša avtomatska puška zame tako privlačna, da se ne morem zlahka ločiti od nje... Navsezadnje moj poklic v civilstvu zahteva med drugim tudi dobrega strelca...«

Ne vem, kako se je moj sobesednik uvrstil v streljanju z avtomatsko puško.

Ne vem, kako se je moj sobesednik zici na stadionu Stanka Mlakarja v Kranju. Navsezadnje to niti ni tako pomembno, saj je Branko že pred prvenstvom dokazal, da je odličen strelec.

Besedilo in slike
B. JAKOVljevič

Branko Pirc: »Enostavno sem se zaljubil v avtomatsko puško in jo zato hočem natančno spoznati in obvladati.«

Iz snežniških gozdov

Piše: JOŽE OBLAK - ŠIME

Prva slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Tone Tomšič je imela pri spopadu z belogardisti 26. aprila v Nemški vasi pri Blokah na Notranjskem nekaj mrtvih in ranjenih. Ranjence so prenesli v znano partizansko vas Babro polje in jih namestili v Zlebarčini hiši. Takrat sem bil v drugi četi I. bataljona Tomšičeve brigade. Dne 30. aprila dopoldne je prišel pome brigadni kurir s sporočilom, da se moram takoj javiti v štabu brigade. Komandant je bil Ivan Lokovšek.

Jan, politkomisar Dušan Majcen-Nedeljko, sanitetni referent pa dr. Stanko Pirc-dr. Lojze. Tam so mi sporočili, da me postavljajo za upravnika vojne bolnišnice v gozdovih nad vasjo. Rekli so mi, da bo treba prenesti tja vse ranjence, za katere bom moral odslej skrbeti, ker jih borci ne morejo prenesti v Kočevski Rog zaradi prevelike oddaljenosti. Tam je bila slovenska centralna vojno-partizanska bolnica (SCVPB).

Za upravnika bolnišnice so me postavili, ker sem že us-

pešno zdravil ranjence v posebnem burkerju pri Brezovici rebr pri Novem mestu. V tem bunkerju sem skrbel za partizane, ki so bili ranjeni pri napadu na Ajdovec 1. decembra 1942. Dva ranjenca sta bila iz Tomšičeve brigade pa iz Gubčeve brigade. Med ranjenci iz Tomšičeve brigade je bil tudi Jože Preželj-Djanič iz Novega mesta, nosilec spomenice 1941 in rezervni polkovnik. Umrl je letos. Kar so vsi štirje ranjenci okrevali do 25. januarja 1943, saj z veseljem zapustil tisti bu-

TV-15
Vaš tovariš!

Nedavni sejem opreme in sredstev civilne zaščite v Kranju je še en dokaz več, da je naša industrija poskrbela za zaščito človeka v primeru nesreče ali vojne. S svojimi izdelki se je na sejmu pojavilo 53 proizvajalcev, o aktualnih vprašanjih zdravstvenega varstva med vojno ter načrtovanju in gradnji zaklonišč pa je na seminarjih razpravljalo nad 700 strokovnjakov iz vse domovine. Naši proizvajalci so med drugim razstavili tudi poljsko bolnico (na sliki), v kateri naj bi v primeru hujše nesreče ali vojne zdravniki in drugo medicinsko osebje povsem neovirano in učinkovito pomagali človeku, pa naj bi šlo za kirurške posege, transfuzijo ali dekontaminacijo. (MJK)

V okviru civilne zaščite in SLO v jeseniški občini zelo prizadevno deluje Prostovoljno gasilsko društvo Smokuč, katerega predsednik je Ciril Jalen. Poleg organizacijskega dela so izredno veliko pozornost posvetili praktičnemu usposabljanju. To so dokazali tudi na občinskem tekmovanju, kjer so člani in članice dosegli 2. mesto. Izredno pa so se izkazali mladinci in pionirji A in B skupine, saj so med veliko udeležbo zasedli vsa tri prva mesta. Na sliki: Mladinci iz Smokuča, ki so na občinskem tekmovanju osvojili prvo mesto.

BRANKO BLENKUS

ker in se vrnil v Tomšičevo brigado.

Dne 30. aprila 1943 sem bil star 21 let, toda za seboj sem imel že dobrih 10 mesecev trde partizanske šole. Pred vojno sem kot skavt opravljal dva tečaja prve pomoči, ki sta mi v partizanih prišla zelo prav.

Med soborci, ki sem jih tistega dne prevzel v oskrbo, so bili: Fani iz druge čete prvega bataljona Tomšičeve brigade, rojena 26. 11. 1923, doma iz Tolstega vrha pri Novem mestu; bila je hudo ranjena v trebuh 25. aprila 1943;

Radko, vodnik v prvi četi prvega bataljona Tomšičeve brigade, ranjen v nogo 25. aprila 1943;

Bobi iz druge čete prvega bataljona Tomšičeve brigade, ranjen 25. aprila 1943;

Iztok, namestnik politkomisarja prvega bataljona Tomšičeve brigade, ranjen 25. aprila 1943.

Dr. Lojze mi je dal iz svoje skromne zaloge sanitetnega materiala nekaj gaze, povojev, pinceto in brizgalko z nekaj ampulami morfija za lajšanje bolečin težko ranjenim Fani. Odkrito mi je pove-

dal, da je v hudih škripcih za sanitetni material, katerega je od SCVPB prejel zadnjičkrat decembra 1942. Svetoval mi je, naj takoj vzpostavim zvezo za sanitetni material s Primorsko in naj se postavim na lastne noge. Naročil mi je, da moram vsakih 14 dni poročati o življenju in delu v bolnišnici. Dogovorili smo se, da bo imela konspirativno ime »UTE«, vso pošto pa bodo naslavljali na »Sime — 18«. Bolnišnici najbližja kurirska postaja je bila namreč TV-18 pri Zg. Poljani. Dejal je, da bo poročal sanitetnemu referentu glavnega štaba NOB in PO Slovenije o ustanovitvi vojne bolnišnice Tomšičeve brigade in ga zaprosil, da čimprej pošlje pomoč.

Štab brigade se je dobro zavedal odgovornosti do ranjencev, toda takrat mi ni mogel dosti pomagati, ker ni imel kaj dati. Od štaba brigade sem dobil 2500 lir, 2 bona po 1000 lir, ki sem jih kmalu zamenjal, in 10 obveznic, ki jih nisem mogel spraviti v promet, in nekaj hrane.

To je bila vojna bolnišnica Tomšičeve brigade ali »UTE«, ki se je kasneje raz-

vila v slovensko vojno partizansko bolnišnico SNFZNIK ali SVPB — S.

★

Današnji človek se bo pri branju teh vrstic gotovo vprašal, kako je bilo mogoče, da je štab brigade zaupal ranjence in bolnike tako mlademu in nestrokovnemu človeku.

Odgovor je enostaven: sila kola lomi. V tistih težkih časih je partizanom zelo primanjkovalo zdravstvenega kadra, zlasti zdravnikov. Neizprosno je namreč dejstvo, da je imela 14. divizija le enega samega zdravnika (dr. Lojze-za); Šercerjeva, Primorska in Gorenjska brigada pa so bile brez njih. Brigadni bolničarji so imeli mnogo ranjencev in malo sanitetnega materiala. To stanje je trajalo do kapitulacije Italije, ko je vsaka brigada 14. divizije dobila svojega zdravnika. Tudi primorska partizanska saniteta je takrat zmogla le enega zdravnika, dr. Aleksandra Galo-Petra, ki je marca 1943 postal sanitetni referent primorske operativne cone in še ta je prišel z Notranjskega.

Se nadaljuje

OBRAMBNA VZGOJA NOVOGORIŠKIH MLADIH DELAVCEV IN KMETOVALCEV

Pestro in bogato

Marca letos so v šolskem Centru za blagovni promet novogoriške občine začeli s poukom obrambe in zaščite za mladince delavske in kmečke mladine, ki niso v šolah končali programa predvojaške vzgoje. Za predavatelje so tokrat pridobili rezervne vojaške starešine, ki so hkrati predmetni predavatelji na šolskem Centru za blagovni promet v Novi Gorici.

Učni program je bil zelo pester. Med drugim so se mladinci seznanili z uporabo lahkega pehotnega orožja — s puško M-48, polavtomatsko puško M-59/65, tromblonom, puškomitraljezom M-34 in puškomitraljezom DP, z ročnim minometom M-57 in z bazuko, avtomatom M-70/70 a in M-41, z avtomatsko puško in ročno bombo (bojne lastnosti, sestavni deli, razstavljanje in sestavljanje, strelivo, polnjenje in praznjenje, motnje pri streljanju in odstranjevanje motenj, čiščenje). Spoznali so oklepna sredstva in način boja proti njim, sredstva za napad iz zraka in zaščito (osnovne pojme), razstreliva in zažigalne snovi, protitankovske in protipehotne mine, mine presenečenja, improvizirane mine, sredstva za izvajanje diverzij, učili so se o jedrskem orožju, bojnih strupih in bioloških bojnih sredstvih, spoznali zaščitna sredstva, RK sredstva za detekcijo in dozimetrijo, osebno in kolektivno zaščito pred jedrskimi in biološkimi bojnimi sredstvi, za RBK dekontaminacijo, zaščito in dekontaminacijo hrane in vode; učili so se o reševanju poškodovanih v boju z improviziranimi sredstvi, o umiku in zaščiti poškodovanih in bolnih,

ljanje z zračno puško, nato z malokalibrsko in nazadnje še z vojaško puško M-48. Predavatelji obrambne vzgoje so prikazali streljanje s puškomitraljezom, tromblonom, z ročnim minometom M-57 in z avtomatom M-70/70 A.

Učno gradivo so obogatili s kratkometražnimi filmi »Tank in protitankovska sredstva«, »Delovanje partizanskih enot proti zračnemu desantu«, »Ni belih zastav«, »Uporaba naravnih objektov v vojni in kako se zaklanjati in maskirati«, »Mine presenečenja«, »Živi jezik«, »Krajevna skupnost v začetku vojne« in »Krajevna skupnost na začasno zasedenem ozemlju«, »Mestna krajevna skupnost v vojni«. Od teh filmov je bil mladincem najbolj všeč film »Ni belih zastav«.

Oddelek za ljudsko obrambo je tokrat poklical k pouku 46 mladincev in prav vsi so se ga udeležili. Čeprav je bil program zelo obširen, so nam povedali strokovnjaki, so mladinci obvladali obravnavano gradivo in dosegli celo boljše uspehe kot kdaj prej.

Predvsem so mladinci izredno dobro streljali, saj jih je več kot tri četrtine streljalo odlično — kar 82 odstotkov. Še posebej zaslužijo pohvalo Zvonko Janaškovič, Branko Loverčič, Marjan Nemec, Zdenko Zbogar, Zdravko Vončina, Boris Gruden, Zlatko Jurševič, Bogdan Markič, Dragan Mugerli, Marjan Marušič, Egon Karel, Martin Križman, Stojan Mozetič, Franko Miljevec, Ervin Suligoj, Radovan Rožič, Rajko Simčič, Davorin Pelicon in Lucijan Fornazarič. Ti mladinci so imeli na doprski tarči prav toliko zadetkov, kolikor nabojev so izstrelili — osem. Nedvomno je to dober podmladek za enote teritorialne obrambe, JLA in tudi za strelske družine; fantje se utegnejo razviti v neomajne borce ter čuvar-

LJUDSKA OBRAMBA IN DRUŽBENA SAMOZAŠČITA

prvi pomoči (samopomoči in vzajemni pomoči) ranjencem pri krvavitvah in poškodbah z RBK orožjem, samopomoči in vzajemni pomoči pri prelomih kosti, izpahih in izvinih, kako se zavarujejo pred zadušitvijo, o osebni in kolektivni higieni, civilni zaščiti in varnostnih ukrepih, postopku z najdenimi neeksplozivnimi bojnimi predmeti, o stražarski službi. Iz moralnopolične vzgoje so imeli predavanje o pomenu pouka o obrambi in zaščiti ter o koncepciji splošne ljudske obrambe, mednarodnem in vojaškopoličnem položaju Jugoslavije, o osnovnih pojmih o varnosti in družbeni samozaščiti, sovražni dejavnosti proti Jugoslaviji v miru in vojni, pravicah in dolžnostih občanov pri obrambi domovine in oblikah neoboroženega odpora sovražniku. V teku pouka, ki je tekel ob sobotah in nedeljah, torej v prostem času, in se je končal konec maja, so najprej izvedli stre-

je naše svobodne in socialistične izgradnje domovine.

Tudi predstavniki družbenopolitičnih organizacij novogoriške občine na čelu s sekretarjem občinskega komiteja ZK Tomažem Beltramom so obiskali mladince v šolskem Centru za blagovni promet v Novi Gorici. Poleg teh so mladince obiskali še predstavniki severnoprimske regije, občinskega štaba za teritorialno obrambo, oddelka za ljudsko obrambo pri skupščini občine in drugi predstavniki družbenopolitičnih organizacij.

Po končanem pouku so mladinci pokazali veliko zanimanje za prostovoljno vključevanje v enote teritorialne obrambe novogoriške občine. Vsi prostovoljci dobijo status pripadnikov teritorialnih enot in neodtujljivo pravico do obrambe svoje domovine.

MILE GOJKOVIČ

Pouk obrambe in zaščite se izvaja tudi za mladince novogoriške gimnazije, kot redni pouk in po posebnem programu vzgoje.

DOPISNIKI NAM POROČAJO

SEVNICA

VRSTE BORCEV ZA SEVERNO MEJO SE REDČIJO

Pred kratkim sem obiskal tajnika občinskega odbora borcev za severne meje 1918/19 Matijo Irgoliča iz Sevnice, da bi mi povedal, kaj delajo borci generala Rudolfa Maistra na območju sevnške občine.

»Ne glede na to, da je občinska organizacija borcev za severne meje na sevnškem območju štela ob ustanovitvi 47 članov in da je ta številka do letošnjega marca padla na 22, kljub visoki starosti ni upadla naša dejavnost, ki se izraža predvsem skrb za tovaršice. S skrbjo republiških organov smo zadovoljni. Ne moremo, pa razumeti, čemu so nas občinske konference SZDL črtale iz seznama dotacij, ki bi trajale le nekaj let, ko nas praktično ne bo več, saj so najmlajši že osemdesetletniki.

Ker nihče ne piše spominov, katere bo do odnesli v grob, bo prah pozabe pokril važne dogodke, ki jih zgodovinarji ne bodo mogli nikoli opisati in prihodnji rodovi ne bodo znali ceniti naš boj, tako kot bi ga morali,« je bil mnenja tov. Irgolič.

S plaketami, ki jim jih je podelil republiški odbor borcev za severne meje 1918/19, so zadovoljni, le to ne morejo razumeti, čemu so medaljoni z vtisnjenim doprskim likom generala Rudolfa Maistra brez obeskov, da bi jih lahko ob raznih svojih in tudi partizanskih proslavah pripeli na prsa. Če prav smo stari že nad osemdeset let, smo še danes ponosni, ker smo prispevali svoj delež pred skoraj šestdesetimi leti za združitev južnih Slovanov v skupni državi, ki je šele 1945 postala neodvisna socialistična in samoupravna Jugoslavija KAREL ZORKO

LJUBLJANA

UPOKOJENCI SO SE POMERILI V ŠPORTU

Zveza Društev upokojencev, Ljubljana, komisija za kulturo in šport je razpisala I. športne igre upokojencev na področju »Ljubljana z Notranjsko«. Prireditelj teh športnih iger je bilo Društvo upokojencev Ljubljana-Siška. Sodelovali so upokojenci iz Loške doline, Cerknice, Logatec, Vrhnike, Rakeka, Črnuč in prireditelj. Pomerili so se v streljanju, balinanju in v kegljanju. Udeležilo se je 68 tekmovalcev upokojencev različne starosti. Ljubljana-Center, Moste-Polje in Vič-Rudnik se žal niso udeležili.

Strelci so tekmovali v prostorih Krajevnega skupnosti Ljuba Šercerja. Streljanje je bilo ekipno in posamezno. Šiškarji so dosegli 619 krogov; med njimi je bil najboljši Lojze Mecele s 173 krogi.

OBCINSKI IN KRAJEVNI PRAZNIKI

● ŽIROVNICA

Dne 19. junija 1942 so partizani porušili železniški most v Mostah. Istega dne so Nemci ustrelili 29 talcev.

● JEZERSKO

Dne 19. junija 1942 je odšlo v partizane večje število vaščanov.

● PESNICA

Dne 22. junija 1941 so se v Kerenčičevi hiši sestali člani pokrajinskega komiteja SKOJ za Štajersko.

● LENDAVA

Dne 22. junija 1942 so madžarski okupatorji odgnali v internacijo mnogo prebivalcev iz Lendave in okoliških vasi.

● ČRNUČE

Dne 24. junija 1941 so se nekateri aktivisti morali umakniti v ilegalo. Bili so črnuški prvoborci.

● MIKLAVZ PRI ORMOŽU

Dne 24. junija 1943 je bil v tem kraju ustanovljen prvi odbor OF.

● LJUBLJANA-BEŽIGRAD

Dne 24. junija 1941 je bila ustanovljena prva Rašiška četa.

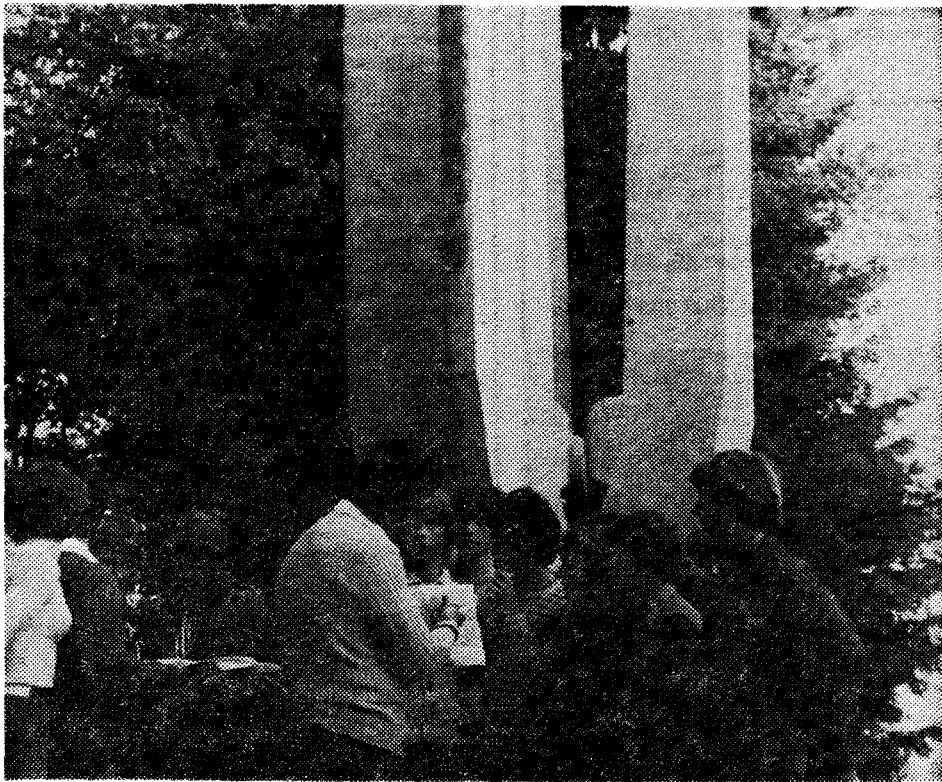
Balinarji so tekmovali na štiristeznem balinišču Litostroj. Sodelovalo je 5 ekip. Ekipa iz Šiške se je uvrstila na prvo mesto.

Kegljači so igrali na dvosteznem avtomatskem kegljišču Ilirija. Tudi v tej športni panogi se je prireditelj uvrstil kot najboljši.

Med upokojenci je veliko zanimanje za rekreacijo športa in smo prepričani, da bo naslednje leto privabilo še več športnikov v naš krog. Ko govorimo o tem, kako potreben je šport za slehernega človeka, moramo poudariti, da to velja tudi za našega upokojenca. Današnji ritem življenja ubija osamljenost starejšega človeka.

Upokojence športnike sta pozdravila predsednik Zveze društva upokojencev Slovenije Avgust Batagelj in predsednik upokojencev mesta Ljubljane Franjo Kristan. Najboljše ekipe so prejele praktična darila in diplome v trajni spomin. Organizacija prvih športnih iger je bila dobro pripravljena. Republiško tekmovanje upokojencev bo v začetku septembra.

VINKO BOVCAN

Osnovna šola iz Polja pri Ljubljani je priredila 14. maja obrambni dan za vse učence od 5. razreda dalje. Udeležilo se ga je nad 800 učencev in učenk. Sodelovale so tudi krajevne organizacije ZRVS iz Polja, Vevč, Kašlja, Zadobrove in Sneberij. Na sliki so učenci, ki poslušajo razlago rezervnega starešine o rabi specialke. Posnetek je bil napravljen pred spomenikom Molniški četi v Zadvoru.

Učenci osnovne šole Ljubljana-Polje, rezervni vojaški starešine, pripadniki JLA in teritorialne obrambe pred začetkom obrambnega dneva.

LENART V SLOVENSKIH GORICAH

SPOMENIK SVOBODE

V Lenartu se je zbrala na dan zmage velika množica domačinov, ki so prisostvovali odkritju spomenika svobodi. Ob tej priložnosti so se skupščina občine in družbenopolitične organizacije spomnile vseh borcev in aktivistov, ki so delovali na tem območju. Vsakdo izmed njih je prejel pismo vabilo in vsi so bili navzoči tudi na slovesni seji občinske skupščine. Pri spomeniku so se z enominutnim molkom oddolžili spominu tovarišev, ki jih ni več med živimi. Po kulturnem sporedu so se udeležili tudi tovariškega srečanja in obujali spomine na narodnoosvobodilni boj. Za pozornost se iskreno zahvaljujejo vsem prirediteljem slavlja. K. Z.

LOGATEC

PRIPRAVE ZA PRAZNOVANJE DNEVA VSTAJE IN DNEVA BORCEV

Družbenopolitične organizacije logaške občine in ZB NOV Rovte pripravljajo s krajevnim skupnostjo praznovanje dneva borcev v vasi Vrh nad Rovtami. Tamkajšnje podružnično šolo bodo imenovali po padlem prvoborc Francu Isteniču. Na šoli bodo odkrili ploščo, ki bo posvečena spominu padlih borcev iz tega kraja. V jutranjih

urah bo 4. julija potekal pohod, ki se ga bodo udeležili mladinci, taborniki, borci, rezervni starešine in pripadniki logaške garnizije JLA. Pohodna enota se bo udeležila ob 10. uri proslave pred šolo na Vrh. Od 11. ure dalje bodo avtobusi prevažali udeležence izpred hotela Krpan.

Tudi za dan vstaje bodo priredili proslavo, ki bo 25. julija pred gasilskim domom na Tratah. Praznovali bodo tudi 70-letnico tamkajšnjega gasilskega društva. Tudi tja bo vozil avtobus od hotela Krpan in sicer od 10. ure dalje.

FRANC JERINA

RADLJE OB DRAVI

PARTIZANSKI GROBOVI IN OBELEŽJA NOV

V radeljski občini je, kot smo zvedeli, vsega enajst spomenikov NOV in 18 spominskih obeležij. V občini sicer že vsa leta, sistematično skrbijo, da so ta spominska obeležja iz dni naše revolucije vse leto redno oskrbovana. Zato skrbijo predvsem vodstva posameznih šol oziroma mladina. Kljub temu pa je že številne spomenike načel zob časa.

Tako bodo letos obnovili in popravili spomenike v Ribnici na Pohorju in Janževskem vrhu. Večjih renovacij pa sta potreb-

IZ NASIH KRAJEV

LITJA — Na dan 1. maja je ZBZ NOV Litija odkrila v Spodnjem Hotiču pri Škalarjevem mlinu spominsko obeležje, ki je posvečeno borcem Zasavskega bataljona, padlim v boju z nemškimi orožniki 4. maja 1943. Padli so Ivan Lovše-Vasilij iz Ribč, Rudi Kristof-Leon iz Bitič, Toni Šuler-Milan iz Litije in Miha Grad-Ferdo iz Beričevega. Slavnostni govornik je bil prvi komisar tega bataljona Jože Berkopec-Mišelj.

K. L.

HRASTNIK — Hrastničani sporočajo, da so njihovi borci priredili lani izlet v Bosno. Obiskali so Drvar in se pogovorili o uspešni obrambi med desantom. Ustavili so se tudi v Bihacu. ALBIN DUŠAK

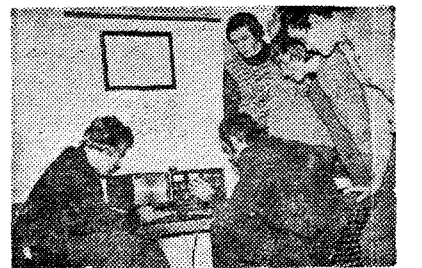
LJUBLJANA — Borci in člani Kluba delavcev organov za notranje zadeve so 5. tm. obiskali prizorišče boja na Osankarici. Pred spomenikom pri Treh žeblih so položili lovorjev venec. O poslednjem boju legendarnega Pohorskega bataljona jim je pripovedoval Boris Čizmek-Bor. Ustavili so se tudi v taborišču in na grobišču bataljona, na Osankarici pa so si ogledali muzej. Izlet bo borcem ostal živo v spominu. MAKS BURGAR

KOMEN — Dne 22. maja so se v Komnu zbrali aktivisti in borci na tovariškem srečanju. Na slavnosti so podelili 17 odlikovanj za požrtvovalno delo med NOB. Popoldne pa je mladina priredila slavo v Sveteni, na kraju, kjer je bilo pred 32 leti prvo predvojnično zborovanje. Poleg mladine so v kulturnem sporedu sodelovali tudi graničarji. Navzoč je bil tudi predstavnik iz zamejske Nabrežine.

BEGUNJE — Na dan zmage so v Begunjah odprli novo šolo, imenovano po 4. maju, dnevu osvoboditve tega kraja. Zgradili so jo s samoprispevki občanov. V njej je tudi vzgojno-ustavna ustanova. Po otvoritvi so predstavniki družbenopolitičnih organizacij odnesli vence na grobišča talcev, nakar je sledil tudi kulturni spored. PAVLE VUGA

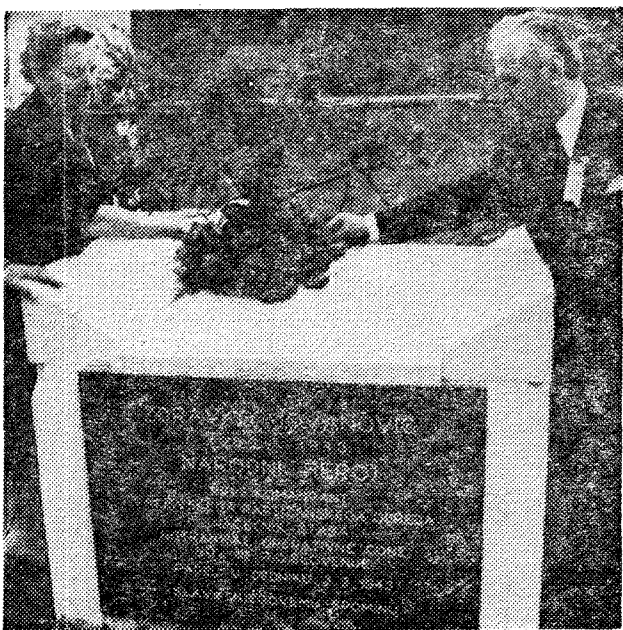
RADOVLJICA — Vseh deset krajevnih organizacij ZRVS v radovljiski občini je imelo zadnjo nedeljo v maju orientacijsko taktično pohode. Rezervni starešine so reševali praktično nalogo »Partizanska četa v zasedu« in morali so opraviti izpite iz gradiva, ki ga je objavila revija Naša obramba. Predvsem so se izkazali člani z Bleda, iz Radovljice in Podnarta. Želijo si še takšnih akcij, v katerih je dopolnilno izobraževanje povezano z rekreacijo. CIRIL ROZMAN

VELENJE — V okviru ljudske tehnike v Velenju deluje tudi močan klub radijskih amaterjev, ki šteje nad šestdeset članov. Med njimi je tudi več strokovnjakov, ki jih usmerjajo pri delu. Njihov pozivni znak je YU 3 EKL. Želijo, da bi dobili družbeno podporo in da bi lahko še tesneje sodelovali z ZRVS ter drugimi organizacijami. JOŽE MIKLAVC

Mladi amaterji radiokluba YU-3 EKL iz Velenja, ki jih izpolnjujejo inštruktorji.

VOJCJA DRAGA — Dne 13. junija je Društvo upokojencev priredilo izlet v Trst, katerega se je udeležilo izredno veliko število članov. V Ribnici so položili venec in se poklonili spominu žrtev. P. V.

Na našem Turjaku cvetje iz Valjeva

Udeleženci letošnjega vlaka »bratstva in enotnosti«, dragi gostje iz Srbije so se za nekaj dni razkropili po vsej Sloveniji. Pri prijateljih, bivših izgancih, so preživeli nepozabne dneve.

Tudi na Gorenjsko je prišla skupina 120 gostov iz Valjeva in okolice. Jesenice in Valjevo sta pobrateni mesti.

Med gosti je bila tudi Radmila Jovanović, prvoborka iz Valjeva, ki je dandanes podpredsednica ZB NOV Valjevo. Zadnji dan bivanja v Sloveniji je izkoristila za to, da je obiskala možev grob. Tovariš Zdravko je padel v začetku leta 1943 pri Turjaku. V spremstvu Franca Konobla-Slovenka, Janeza Reša, Zivana Tomiča in Kosana Uroševiča iz Valjeva je pokojnemu Zdravku prinesla na grob cvetje. Foto: EDI SELHAUS

vana Tomiča in Kosana Uroševiča iz Valjeva je pokojnemu Zdravku prinesla na grob cvetje. Foto: EDI SELHAUS

Srečanje ženske čete Loškega odreda

V romantičnem zaselku Šteberk pod Križno goro, ki ga pozna nešteto bivših partizanov in partizank zlasti iz prvih let naše ljudske vstaje, je bilo v nedeljo, 6. junija, srečanje ene redkih enot naše partizanske vojske. To je bila enota, ki so jo sestavljale ženske, zvečine mlada dekleta iz vasi sedanje cerkniške občine, ki so šle, polna idealizma, spomladi leta 1942 v gozdove in se pridružile tovarišem v oboroženem boju proti okupatorjem in domačim izdajalcem. Nekatere izmed njih so potovale k partizanom prav po tej dolinici in skozi ta zaselek, kjer so živeli pošteni, zanesljivi in gostoljubni ljudje — partizansko zaledje v pravem pomenu besede.

Spričo visoke domoljubne in revolucionarne zavesti tovarišic, ki so hotele biti tovarišem v boju enakovredne, je bila na pobudo partijskega vodstva Loškega odreda v septembru 1942 ustanovljena »ženska četa«, ki je štela, kolikor se da po toliko letih ugotoviti, sedemnajst članic in je obstajala do odhoda Loškega odreda na Primorsko. To ni bila nikakršna pomožna, temveč prava bojna enota (spadala je v 1. bataljon), ki je imela svoje lastno vodstvo — komandirko in komisarko — in kjer je bil tudi mitraljez v rokah mladega dekleta. Borke so same opravljale stražarsko službo, hodile patruljirat, se udeleževale bojnih akcij. Ena izmed najbolj značilnih je bila »preskrbovalna akcija« na polju Babne police, ki jo je bil sovražnik poleti požgal in odpeljal njene prebivalce na Rab. Tako rekoč pred nosom sovražnika — od tistega polja do prve sovražne postojanke je bilo le nekaj kilometrov — so ta po-

gumna dekleta pripravile pridelke, da bi bili enotam na voljo pozimi...

Srečanje v Šteberku je bilo nekaj posebnega tudi po svoji obliki. Po odličnem nastopu recitatorske skupine osnovne šole Grahovo se je mladina zgrnila okrog bivših članic »ženske čete« in jim zastavila nekaj vprašanj. Prva je odgovarjala komandirka te enote Fanika Škrbec. Nadvse prepričljivo in neposredno je opisala dejavnost čete, poudarjajoč globoko notranje hotenje njenih članic, da se skupaj s tovariši borijo za svobodo in pravičnejšo družbeno ureditev ter za žensko enakopravnost. V njenem pripovedovanju je bilo nekaj tako presunljivih momentov — npr. tisti o tovarišici, ki je bila v četi skupaj s svojim otrokom, dojenčkom — da bi zaslužili širšo, tako zgodovinsko kot leposlovno obdelavo. Sploh zasluži ta enota večjo pozornost naših zgodovincev in umetniških ustvarjalcev. — Na tem srečanju je prišel pristno do izraza neposreden stik partizanske generacije z mladino in domačini, ki so tudi tokrat — kakor nekoč — vse goste prijazno sprejeli. Pogovori so se nadaljevali pri »partizanskem golažu«, popoldne pa so navzoči prisluhnili ubranim zvokom pevskega zbora z Rakeka. Spomnili so se tudi zborovanja OF v bližnjem lazju pred 34 leti.

Vsi udeleženci srečanja — med njimi je bila tudi tovarišica Lidija Sentjurc — so bili polni vtisov njegove vsebine, iz katere veje velika resnica, ki jo je predsednik krajevnega združenja ZBZ NOV Grahovo in organizator srečanja Stane Šega izrazil z besedami: »Če bomo imeli tako mladino, kot je bila ta, se nam ni treba bati ne notranjega ne zunanjega sovražnika!«

F. ŠUSTERSIC

7D

Slovenska trdnjava v Melju
Razparano nebo nad Štajersko
Ameriška obveščevalna srenja
Arabci smo kot prsti na roki

Mi in naša preteklost

Od Pivke se železniška proga spušča po obrobju Brkinov mimo Ilirske Bistrice proti Reki. Železnica, ki je dolga 53 kilometrov, je bila zelo važna za italijansko vojsko in pozneje še za nacistično Nemčijo. Po njej so vozili material za okupacijske sile, ki so bile razporejene od Kvarnerskega zaliva do grških otokov. Zato je bila izpostavljena nenehnim napadom slovenskih in hrvaških partizanov.

Prvi napad, v katerem sta sodelovala prva primorska partizana Ervin Dovgan in Karlo Maslo, je bil izveden že 28. oktobra 1941, ko je fašistična Italija slavila obletnico pohoda na Rim. Pri Kilovčah sta iztirila vlak, v katerem so se peljali na dopust v Opatijo nemški letalci z vzhodnega bojišča. Točno leto dni pozneje je napad ponovila 5. četa 2. bataljona Vladimir Gortan iz hrvaške Istre. Pod vodstvom španskega borca Antona Raspora je uspešno minirala progo med Jušici in Rukavcem. Preko 120 italijanskih vojakov, ki so se peljali na vzhodno bojišče, je izgubilo življenje v tem napadu. Za fašiste je to bilo zgovorno opozorilo, da se je hrvaško ljudstvo odločilo za boj, v katerem bi doseglo osvoboditev. Te akcije so bile dokaz, da so slovenski in hrvaški partizani prisotni tudi ob tej pomembni prometni žili. Do osvoboditve so izvedli še mnogo uspešnih akcij.

Partizani so zadali sovražniku hude udarce, ker je vsak napad pomenil izgube ljudi, materialno škodo in oviranje pri oskrbovanju enot. Več napadov so slovenski in hrvaški partizani opravili skupno. Omeniti velja tesno sodelovanje med Primorsko, Brkinsko in Pivško četo, Istrskim odre-

dom, Brkinsko in Snežniško brigado, brigadami VDV, Istrsko in Kastavsko četo, Istrskim bataljonom in brigado Vladimir Gortan.

Cez to železnico so potekale vsa leta narodnoosvobodilnega boja tudi kurirske in druge zveze iz Gorskega Kotara in Slovenije. Poti so vodile na snežniško in brkinsko območje ter v slovensko Istro, Trst, Vipavsko dolino

in Trnovski gozd. Glavni prehodi čez železnico so bili pri kilometru 36 (pri Stari postji) v bližini Brguda na Hrvaškem in čez vse tri predore med Narinom in Kilovčami.

V spomin na NOB in dogodke ob progi so železničarji v sodelovanju z ZBZ NOV odkrili dve spominski obeležji. Prvo odkritje je bilo 9. maja letos pri kilometru 36 na hrvaškem ozemlju. Zgodovinske dogodke je opisal podpolkovnik Vinko Šepič, obeležje pa je odkril prvoborec Alojz Perčič. V kulturnem sporedu so sodelovali pevci iz Pasjaka, godba na pihala in osnovnošolska mladina. Drugo obeležje so odkrili 29. maja na postajališču v Narinu. Zgodovinsko ozadje je

orisa Maks Zadnik, obeležje pa je odkril prvoborec Franc Trenta. Partizanske pesmi je zapel oktet upokojencev iz Pivke. Posebno presenečenje so pripravili osnovnošolci iz Dolan. Organizatorji obeh slovesnosti se najlepše zahvaljujejo vsem, ki so sodelovali pri izvedbi kulturnega sporeda.

Vendar s tema odkritjema se ni vse opravljeno. Treba je še dopoljevati in urediti dokumentacijo o dogodkih na drugih odsekih železnice, kar velja tudi za progo od Pivke do Rakeka in od Divače do Buzeta. V povezavi z odborom Istrskega odreda, pododborom organizacije primorskih kurirjev in ZBZ NOV posameznih občin bo moč izpeljati tudi to nalogo.

Spomini na prvo Celjsko četo

Dne 12. junija so odkrili spominsko obeležje v gozdu med Javornikom in Resevno. Slovesnost sta priredili ZBZ NOV in ZSMS iz Celja. V tistem gozdu, ki leži med Štorami in Sentjurjem, je bila 20. julija 1941 ustanovljena prva Celjska četa.

Prva Celjska četa je torej bila ustanovljena dva dni pred datumom, ki ga praznujemo kot dan vstaje slovenskega naroda. Ze v prvih dneh okupacije je okrožni komite KPS, katerega sekretar je bil Franjo Vrunč, organiziral vojni komite za Celje in Savinjsko dolino. Pri delu se je opiral na mrežo javk, ki so obstojale že pred vojno. Franjo Vrunč je bil tudi prvi komandir čete, v kateri so bili še Peter Stante-Skala, Vilko Šlander, Janko Skvarča-Modras, Miro Verčkovnik-Džoni, Jože Turk-Čovček, Jože Mlakar, Jožica in Rudi Hribar, Karel Vovk, Milan Boršič in Ivan Novak.

Podplaškov. Čez nekaj dni se jim je pridružila še Hermina Seničarjeva, pozneje pa sta prišla tudi britanska vojaka, Arabca Junis in Krim, ki sta pobegnili iz transporta ujetnikov. Prva slovenska partizanska četa je imela močno delavsko zaledje, v katerem je Tone Grčar kot sekretar vodil partijsko organizacijo in Osvobodilno fronto. Na območju med Voglajno in Savinjo je bilo mogoče nadzorovati strateško zelo pomembno železnico Zidani most—Maribor in vzdrževati zvezo s Hrvaško.

Na slovesnosti je imel pozdravni govor tajnik ZBZ NOV Celje Miha Petan. Nav-

zoči so bili prvoborci in številni predstavniki družbenopolitičnih organizacij iz Laškega, Celja, Sentjurja in Štor. Prišla je tudi mladina iz vseh šol. Predsednik ZBZ NOV Celje Peter Sprajc, ki je orisal nastanek in vlogo Celjske čete, je nato izročil spomenik v varstvo družbenopolitičnemu aktivu šentjurske občine, na katerem ozemlju je urejeno to spominsko obeležje.

Mladina iz sosednih krajev se je udeležila množičnega pohoda, na katerem je sodelovala tudi skupina JLA. Na slovesnost je prišla tudi skupina prostovoljcev partizanske enote iz Celja, ki je prevzela ob tej priložnosti ime po prvi Celjski četi.

Pri slovesnosti sta sodelovala godba na pihala iz Štor in pevski zbor I. osnovne šole iz Celja. Po slovesnosti je bilo tovariško srečanje.

RUDOLF URSIČ

Zbor jugoslovanskih pionirjev

V zgornjem delu Kolpske doline se je med narodnoosvobodilnim bojem odigrala vrsta pomembnih dogodkov, ki so vezani na razvoj ljudske oblasti na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju.

Zato ni prav nič nenavadnega, da bo zbor jugoslovanskih pionirjev, na katerem bo tudi slovesni zaključek letošnjega »pohoda pionirjev na osvobojeno ozemlje«, letos prav v teh krajih.

Da bi bila ta prireditev čim bolj slovesna, so pokroviteljstvo nad njo sprejele kar tri občinske skupščine: Delnice iz SR Hrvaške, Ribnica in Koper.

Več kot šest tisoč pionirjev, ki bodo prišli na zbor iz Slovenije in Jugoslavije želi, da jih ob njihovem prazniku obiščete!

VIKTOR DRAGOŠ

Borci so pripovedovali

V okviru proslav 35-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti so posebno aktivni tudi člani združenja borcev v krajevni skupnosti »Avgust Majerič« v Mariboru. V dneh od devetega do dvajsetega maja letos so nekdanji udeleženci NOB pripovedovali svoja doživetja v osnovnih šolah Tone Cufar, Drago Kobal na Pobrežju in v Brezju. Spet je bilo mogoče spoznati, da se naša mladina zelo zanima za ta del zgodovine. Ne zanimajo jih samo boji v okolici njihovega kraja, pač pa NOB po vsej Jugoslaviji.

Na šolah so tovariši pripovedovali o napadu na Drvar in o bojih v Bosni, na Tjentištu, Kozari, govorili so o osvoboditvi Beograda, o dogodkih na Sremski fronti... Z enako pozornostjo so opisovali boje na Dolenjskem, borbene poti Cankarjeve, Gučeve in Tomšičeve brigade, dogodke v Beneški Sloveniji in delo ilegalcev v Trstu.

Omenjeno akcijo so učenci osnovne šole Tone Cufar zaključili z izletom na Osančkarico pri Treh žeblih, kjer je padel slavnih Pohorski bataljon. Obiskali so tudi spominsko obeležje na Klopnem vrhu, kjer je potekala v septembru 1941 znamenita bitka med Pohorsko četo in nemškimi enotami. Tudi na tem kraju so borci oživljali

svoje spomine iz obdobja NOB. V tako prijetnem okolju je bilo tistega dne sprejetih v mladinsko organizacijo devetdeset novih članov. Izkaznice jim je izročil predsednik združenja borcev iz krajevnih skupnosti Avgust Majerič.

Dne 22. maja so člani borčevske organizacije iz krajevnih skupnosti Avgust Majerič obiskali spomenik in kraj kjer je bil smrtno ranjen komandant slovenskih partizanov in narodni heroj Stane Rozman. Borcem iz Maribora je opisal dogodke, ki se našajajo na NOB v Beli krajini tovariš Kordič. Ko so si ogledali spomenik padlim borcem na gričku v Črnomlju, so obiskali tudi Metliko.

JOZE KOŠIR

LESNO INDUSTRIJSKI
KOMBINAT

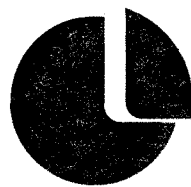
LIKO
VRHNIKA

s svojima TOZD Tovarna vrat Borvnica in Parketarna Verd

se priporoča cenjenim potrošnikom s svojim kvalitetnim proizvodnim programom;

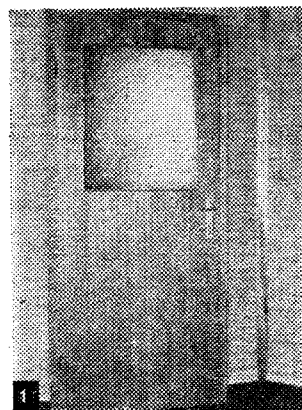
1. kompletna grundirana sobna vrata serijske proizvodnje za mokro vgraditev
2. kompletna finalizirana sobna vrata za objekte po naročilu za suho vgraditev
3. vhodna in garažna vrata sodobnih oblik iz izbranega lesa framireja, jelovine ali macesna
4. mize in stoli raznih finiŝev iz prvovrstnega bukovega lesa modernega in kolonialnega tipa
5. žagan les iglavcev in listavcev standardnih dimenzij oziroma razrezan po naročilu

Vse izdelke serijske proizvodnje lahko kupite po konkurenčnih cenah v našem prodajnem skladiŝu »LIKO-KLI« Jelovŝkova 17, 61360 Vrhnika, telefon 70-295.

lesna
slovenj gradec

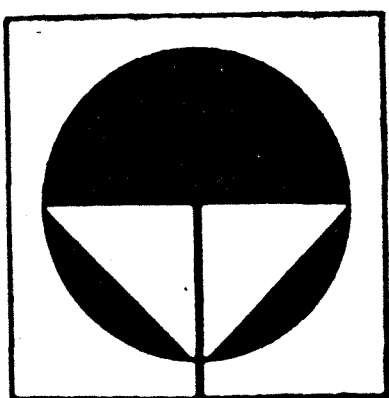
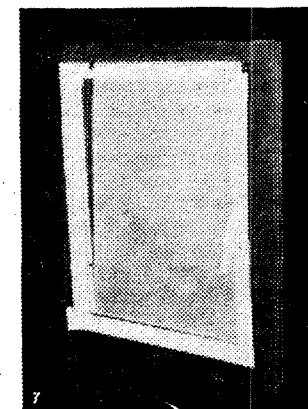
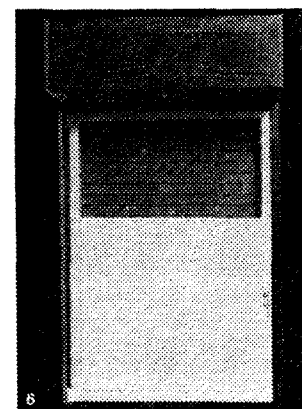
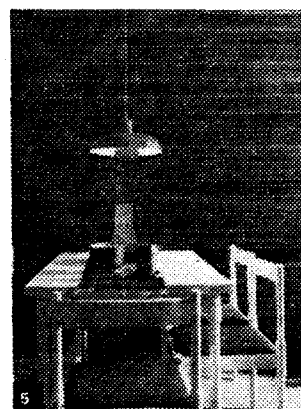
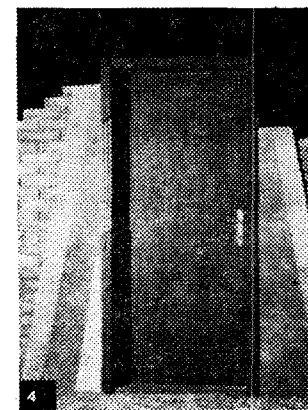
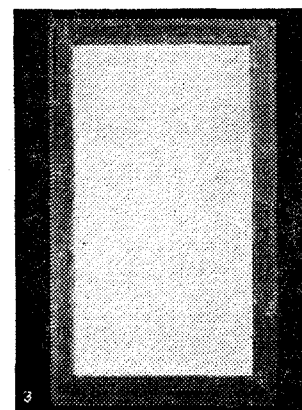
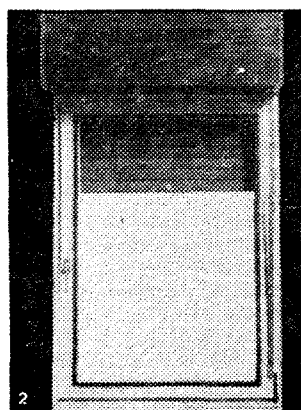
gozdarstvo in
lesna industrija
o. sol. o.

LESNA, SLOVENJ GRADEC,
vam s svojimi TOZD nudi:
žagan les iglavcev, ladijski pod,
iverne ploŝe — navadne in oplemenite-
ne, oblaŝnjeno pohiŝtvo in drugo.

Tukaj vam ŝelimo predstaviti naš pro-
gram stavbnega pohiŝtva ter stropnih
in stenskih oblog.

1, 4 — SUMO vrata
2, 3 — IZOLIR lips okna
3 — Stenske in stropne obloge
6, 7 — INTRO okna

murha
LESCE

V poslovalnicah trgovskega podjetja Murka Lesce v Lescah, Radovljici, na Bledu in na Jesenicah vam nudijo pestro izbiro: tekstilnega blaga — pletenin — konfekcije in perila ter metrskega blaga — gradbenega materiala — instalacijskega materiala — stavbnega pohiŝtva — pohiŝtva za opremo stanovanj, pisarn ipd. — stanovanjske dekorative — gospodinjskih aparatov — akustičnih aparatov — stekla, porcelana, keramike, posode — ŝivil — spominŝkov domaŝe in umetne obrti.

Priporoĉamo se za obisk in nakup!

TOVARNA
KEMIĀNIH IZDELKOV

ARBO

LJUBLJANA - POLJE

proizvaja:

impregnacijska sredstva za les AR-BONITI, ŝistilno sredstvo za kamnite povrŝine TERACO MARMOR — antikorozijska sredstva za zaŝcito avtomobilov LOBAKON EXTRA in LOBAKON ML

priporoĉamo se!

DELO

CASOPISNO IN GRAFICNO
PODJETJE LJUBLJANA

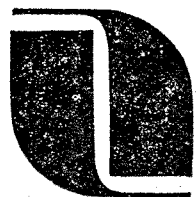
Tiska ŝasopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine.

Izdeluje enobarvne in veĉbarvne kliŝeje v najmoderneŝi tehniki.

V sklopu podjetja je specializirani obrat za veĉbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica.

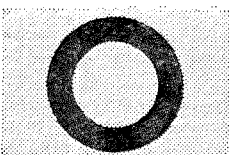
Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«.

Tednik ITD, ŝtirinajŝdnevnik NASI RAZGLEDI, revijo AVTO, revijo STOP, revijo JANA, ZABAVNIK

NOVOLES

POJEM KVALITETE

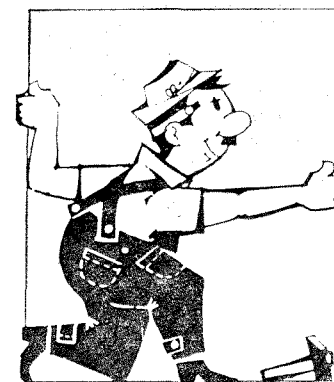

OBLOGA SLIKOPLASTIKA

LJUBLJANA - POLJE

TELEFON: 48-101, 48-102 — ŽIRO RAČUN 50101-601-15507

OBLAGANJE STEN IN PODOV S KERAMIČNIMI, KERAMITNIMI, KLINKER PLOŝĀCAMI IN MOZAIKOM — PEĀARSKA, SOBOSLIKARSKA IN PLESKARSKA DELA — OBLAGANJE S TAPETAMI, POLAGANJE TLAKOV IZ PLASTIĀNIH MAS IN IGLANIH PREPROG

lesonit

LESNO KEMIĀNA INDUSTRIJA

lesonit
ILIRSKA BISTRICA

IMELI SMO LJUDI

Štab Kokrškega odreda med neko proslavo v Begunjah. Z leve proti desni: Peter Bratkovič-Zvonko, komisar odreda; Janko Prezelj-Stane, komandant; Jože Rebolj-Planinc, namestnik komandanta.

Komisar Zvonko je odšel od nas

Tiho je odšel od nas, prav tako tiho kot je prišel med borce pod Karavanke deževnega februarjskega jutra leta 1944. Prišel je, da izpolni nalogo, ki mu jo je zaupala partija. Kot revolucionar in proletarec se je moral vključiti v bojne enote.

Bil je starejši od nas in bogat na izkušnjah, poln revolucionarnega zanaša. Vse njegovo življenje je bilo odraz preprostega in poštenega človeka, ki se je boril za obstoj v fašistični Italiji in v predvojni Jugoslaviji. Zato je hitro postal borcev v odredu oče in učitelj.

S trnjem je bila postлана življenjska pot Petra Bratkoviča-Zvonka. Do raščal je v Renčah na Goriškem, kjer se je tudi izučil za mizarja. Dokončal je večerno obrtno šolo. Bil je član prosvetnega društva Svoboda. Z naprednimi mladinci je sodeloval v protifašističnih akcijah, zaradi česar se je moral umakniti v Jugoslavijo leta 1936.

Ob napadu na Jugoslavijo se je z mnogimi primorskimi rojaki vključil med prostovoljce. V osvobodilni fronti je sodeloval od njene ustanovitve. Jeseni leta 1941 je postal član KPS. V obkoljeni Ljubljani je leta 1942 bil izvoljen v rajonski komite KPS na Viču. Zatem je postal vojaški referent za Bežigradom. Januarja 1943 je bil imenovan za komisarja narodne zaščite za severno Ljubljano ter za člana okrožnega odbora Delavske enotnosti v Mostah. Zaradi izdajstva je bil poleti aretiran. Več dni je ležal v nezvesti, tako so ga mučili na policiji. Mučitelj mu je odtrgal brke s kožo vred, toda Zvonko je ostal neomajen. Ob sodili so ga na trideset let ječe.

Ob kapitulaciji Italije je iz ljubljanskih zaporov odšel na svobodo. Umaknil se je v partizane in se priključil borcev Gorenjskega odreda na Jelovici. Pozimi leta 1944 je bil imenovan za komisarja v 2. bataljonu, pred koncem vojne pa je postal komisar Kokrškega odreda. Z njim je sodeloval tudi pri osvoboditvi Begunj in v bojih na Koroškem. Po osvoboditvi je do upokojitve delal v sekretariatu za notranje zadeve SR Slovenije. Bil je član glavnega odbora OF. Do konca življenja je ostal zelo marljiv družbeno-politični delavec v Ljubljani.

Cerprav je od vojne minilo že mnogo let, svojih soborcev ni pozabil. Na vseh srečanjih in proslavah odreda je bil zvraven. Zanimal se je za svoje soborce in spoznaval njihovo življenjsko pot. Vsakomur je želel pomagati. Zato ga bodo ohranili v trajnem spominu.

SOBORCI IZ KOKRŠKEGA ODREDA

Emil Strlič

Na dravelskem pokopališču v Ljubljani so se 4. maja za vedno poslovili od Emila Strliča. Rodil se je leta 1916 v Zireh. V prvih dneh boja proti okupatorju se je vključil v OF v takratni tovarni Stora. Leta 1942 so ga odgnali v internacijo. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov, toda Nemci so ga kmalu odvedli v taborišče pri Dresdenu. Bil je več let predsednik sveta KS Dravljice in odbornik skupščine občine Siška, pri tem pa ni pozabil rojstnega kraja, kjer je mnogo prispeval za ustanovitev podjetja Etiketa. Prejel je več visokih odlikovanj.

Ciril Grabljevec

Pred časom so se na stiškem pokopališču za vedno poslovili od borca Cirila Grabljeveca-Cira. Rodil se je leta 1919 v Glagovci pri Šentvidu. Avgusta 1941 sta ga vključila v OF Radko Polič in Ludvik Smolej. Oktobra istega leta je prišel v ljubljanske zapore, pa so ga izpustili zaradi pomanjkanja dokazov. Januarja 1942 je postal poveljnik vaše straže. V roški ofenzivi so ga spet ujeli in odpeljali v Renice; od tam so ga vrnil v Ljubljano, obsodili na do smrtne ječe in ga spet odpeljali v kaznilnico Castelfranco. Bil je v skupini 32 zapornikov, ki so jih Nemci v drugi polovici leta 1942 peljali v Ljubljano. Z njimi je pobegnil iz drvečega vlaka. Odšel je v partizane na Primorsko, potem pa je vstopil v 15. Belokranjsko brigado, kjer je kmalu postal komisar bataljona.

Amalija Tiplič

Pred nedavnim so pospremili na zadnji poti Amalijo Tiplič. Rodila se je kot hči naprednih staršev Mursa leta 1899 v ljutomerski občini. Kot učiteljica je službovala po Štajerskem in tudi v Smartnem pod Smarno goro. Vsa njena petčlanska družina se je že leta 1941 aktivno vključila v OF. V začetku leta sta odšla v partizane oba sinova; Zoran je padel septembra 1942. Moža in hčerko so odpeljali v nemško taborišče. Po vojni je vodila ženski pevski zbor in pionirski zbor v Zgornji Siški. Bila je odlikovana z redom zaslug za narod s srebrnimi žarki.

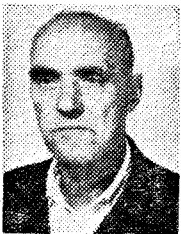
Zlata Golob

V Mariboru je pred nedavnim premila Zlata Golob. Bila je članica ZB NOV iz Lucije pri Portorožu. Rodila se je leta 1920 v Mariboru, pred vojno pa je z možem živela v Ljutomeru. Kot napredne ljudi so jih Nemci leta 1941 pregnali na Hrvaško. Od tam se je umaknila v Novo mesto, kjer se je aktivno vključila v osvobodilno gibanje. Zato je morala spet pobegniti; vrnila se je v Bučkovce, kjer je bila sekretarka AFŽ do osvoboditve.

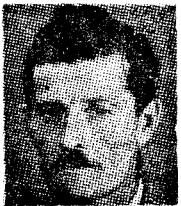
Ana Stravsgitl

V 77. letu starosti je preminula partizanska dobrotnica Ana Stravsgitl iz Bovca. Aktivno je začela sodelovati novembra 1942. Vse do konca vojne je aktivno zbirala hrano, sanitetni material in drugo blago za partizane ter ga skrivala v bunkerju pod hišo. V njeni hiši visoko nad Bovcem, na pobočju Rombona, se je lahko okrepčal vsak partizan. Skrivala in negovala je tudi bolne borce, ki pa so pozabili priti na njen pogreb.

Andrej Ravnik

Na Kambreškem so se pred nedavnim za vedno poslovili od Andreja Ravnika, rojenega leta 1906. Februarja 1943 je bil prisilno mobiliziran v posebni bataljon in odpeljan v Aquilo. Aprila 1943 so ga poslali na Sardinijo. Tam se je opredelil za NOVJ, vendar je šele marca 1945 lahko prišel v 5. Prekomorsko brigado.

Žan Murn

V Tržišču so se pred nedavnim za vedno poslovili od Zana Murna iz Majkovca. Preminul je v starosti 53 let. Ze aprila 1942 je odšel v partizane, pozneje pa je moral okusiti tegobe italijanskih in nemških taborišč. Po osvoboditvi je bil dolga leta odbornik občinske skupščine. Za svoje delo je prejel več odlikovanj.

Janez Zorc

V Podmežakliji na Jesenicah so se 8. maja za vedno poslovili od Janeza Zurca-Toneta. Rodil se je leta 1903 v Šentupertu pri Trebnjem. Leta 1942 je začel aktivno sodelovati z OF, ob kapitulaciji Italije pa je odšel kot borec v Gubčevo brigado. Bil je odlikovan z ordenom za sluz za narod II. stopnje.

Veronika Gerbec

Na Ligu so 6. maja pokopali Veroniko Gerbec, partizansko mamo iz Močil pri Kambreškem. Rodila se je na Banjšicah.

Z možem sta imela sedem otrok. V narodnoosvobodilno gibanje se je aktivno vključila oktobra 1942. Pri njih so bili stalno sestanki političnih predstavnikov in javka za ranjence. Mnogo je pomagala tudi bolnišnici Svoboda, ki je bila v bližini. Bila je tudi članica odbora AFŽ za zapadnoprimorsko okrožje.

Franc Laznik

V Grižah pri Zalcu so 15. marca položili k zadnjemu počitku Franca Laznika. Rodil se je leta 1919 v Zabukovici. V NOV je vstopil v začetku leta 1942. Kmalu je postal komisar 2. čete v 3. bataljonu VDV, katerega komisar je postal pozneje. Bil je rezervni kapetan I. razreda in nosilec več odlikovanj.

Marija Kragelj

V Mostu na Soči so 19. maja položili v grob poleg svojih dveh padlih sinov 88-letno Marijo Kragelj iz Loga pri Mostu. Ze v zgodnji pomladi leta 1943 je z možem, hčerko in tremi sinovi nudila vso pomoč narodnoosvobodilnemu boju. En sin je izgubil življenje med bombnim napadom na Sicilijo. Kot partizanska mati je svojo bol vdano prenašala do konca.

Adolf Orel

V Podkrajju pri Soštanju so 27. marca pospremili na zadnji poti Adolfa Orla. Rodil se je leta 1907 v Soštanju, živel pa je v Metlečah. Kot borec Kozjanskega odreda je bil demobiliziran leta 1946.

Franc Kos

Dne 2. aprila je umrl Franc Kos iz Trtnika pri Podbrdu. Po prvi svetovni vojni je bil borec za našo severno mejo, med narodnoosvobodilnim bojem pa je aktivno podpiral partizane.

Slavko Rupnik

Na Dolu pri Hrastniku so se meseca marca za vedno poslovili od Slavka Rupnika. Rodil se je leta 1919. Kot naprednega delavca ga je stara oblast preganjala. Okupator ga je leta 1944 poslal v Dachau.

Alojz Ovtar

V Celju so 8. maja pospremili na zadnji poti Alojza Ovtarja. Leta 1944 je postal borec Pohorskega bataljona, potem pa je odšel v Tomšičevo in od tam v Šerčerjevo brigado. V bojih je bil hudo ranjen. Bil je član odbora ZB NOV Otok. Dočakal je starost 60 let.

Franc Kozelj

Na šmarnskem pokopališču so se 9. februarja za vedno poslovili od Franca Kozelja. Rodil se je v Tacnu leta 1903. Bil je aktivist in nato partizan.

Frančiška Mlekuž

V vasi Kal-Koritnica je 1. marca preminula Frančiška Mlekuž, po domače Metecova. Rodila se je leta 1884 v Jablanah pri Rogarju. V delovnem bataljonu je bil njen sin Janez, drugi pa je bil kot ujetnik zaveznikov na Malti. Tam se je opredelil za NOVJ in odšel v domovino. Dne 1. maja 1945, na dan osvoboditve Trsta, je izgubil življenje. Po partizanskem napadu oktobra 1943 so ji esesovci do tal porušili domačijo.

RAZPIS NAGRADNE KRIŽANKE

BETI — belokranjska trikotažna industrija se vam v križanki, ki jo priobčujemo danes, predstavlja.

						TUJI POPEVKAR	ORAČ
ŽENSKI ČEVELJ							
TREMOLO			NAUK FERENZ ANTAL				
POROČILO							
PUŠČAVA V ČILU							
NATRIJ			„BETI“	SKUPINA ŽUŽELK			

BETI — belokranjska trikotna industrija se vam v križanki, ki jo priobčujemo danes, predstavlja s svojimi najnovejšimi vzorci kopalnih oblek. Poletje je pred vrati, čas sezone kopanja — zato naj vam ne bo odveč, da pobrskate malo po naših trgovinah in si izberete kar vam je najbolj všeč.

Vsem tistim pa, ki jim je reševanje križank hobby, sporočamo, da bomo počakali njihove rešitve do 28. junija. Potem pa — kdor bo imel pač srečo pri pravilni rešitvi in bo izžreban, bo prejel knjižno nagrado »Na bojni črti osemnajstec«, ki jo je izdala založba »Borec« v Ljubljani. Torej — pripravljeni imamo dve knjižni nagradi. Imena teh dveh nagrajencev bomo objavili v 26. številki.

Vsem reševalcem čim več sreče.

Uredništvo in uprava

Nagradni kupon št. 126

Primek in ime

Poklic**točen naslov stanovanja**

PРАВНА
POSVETOVALNICA

PRIZNANJE STATUSA
BORCA PRED 9. 9. 1943

L. P., Domžale

Vprašanje: Do maja 1941 ste bili kot tiskar zaposleni v Ljubljani, nato pa v Domžalah in Kranju. Simpatizirali ste z OF in dobavljali partizanom papir, barvo in drugo. Spomladi 1943. leta so vas Nemci mobilizirali. Služili ste v nekem kraju južno od Berlina. Dne 1. 9. 1943 ste iz kasarne odšli in prispeli dne 4. 9. 1943 v Celovec. Nekaj dni ste čakali zvezo za domov in šele 8. 9. 1943 vam je sosed prinesel civilno obleko. Šele 10. 9. 1943 ste uspeli priti domov v Domžale. Naslednjega dne, to je 11. 9. 1943 ste že razmnoževali partizansko literaturo. Sodelovali ste pri postavitvi vseh tiskarn na kamniškem terenu in ste delali kot tiskar vse do osvoboditve. V vojaško knjižico so vam vpisali dan vstopa v partizane 11. 9. 1943, tako nimate priznanega statusa borca NOV pred 9. 9. 1943 in se ne morete upokojiti, ker imate le 37 let delovne dobe in ste 58 let stari. Zanima vas, kdo bi vam lahko priznal status borca pred 9. 9. 1943, kajti ZB Domžale je vašo prošnjo odklonila.

Odgovor: Predvsem iz vašega dopisa ni razvidno, ali imate priznано dvojno štetje, čeprav sklepamo, da vam je od 11. 9. 1943 posebna doba priznana v dvojnem trajanju. Če to drži, lahko vložite zahtevo za obnovo postopka in s pričami dokazujete, kako je dejansko bilo po vašem odhodu iz nemške vojske. Zahtevo morate vložiti pri Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Če pa nimate priznane nobene posebne dobe, boste morali s svojo zahtevo počakati toliko časa, da bo s spremembo predpisov uveljavljanje posebne dobe spet mogoče.

VIŠJA POKOJNINA ZA
BORCE IZ LETA 1942

T. I., Ljubljana

Vprašanje: Pred kratkim ste čitali v TV 15, da obstoji predlog, po kate-

rem bi imeli borci spomeničarji pokojnino v višini 100 % pokojninske osnove, borci od leta 1942 90 % osnove in borci pred 9. 9. 1943 pa 85 % osnove. Nato ste čitali, da je bil predlog sprejet in navedene osnove usklajene, za borce iz leta 1942 pa ni bilo nič uresničenega in je ostalo vse po starem. Zakaj tako?

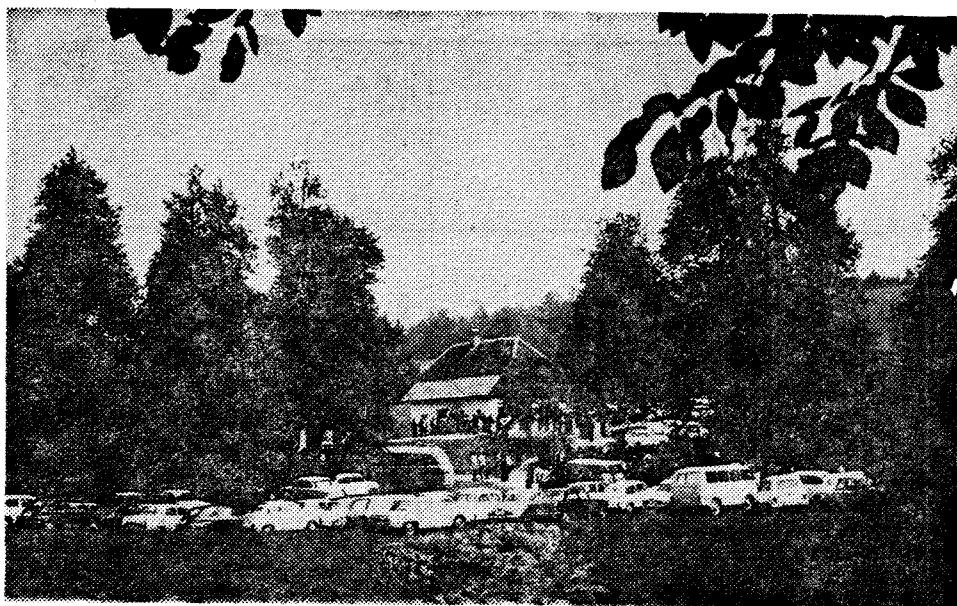
Odgovor: Obstajajo številni predlogi, kako bi se celotni pokojninski sistem izboljšal in da bi posamezne kategorije borcev prišle do tistih pravic, ki jih zaslužijo. Moramo pa opozoriti, da so pokojnine borcev, oziroma odstotki od pokojninske osnove, določeni v zakonu o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja in v drugih zakonih in da zato razne spremembe niso povsem enostavne. Višji odstotek od osnove za borce iz leta 1942 se torej lahko uvede le s spremembo zakona, ta pa se pričakuje v letošnjem letu, vendar je vprašanje, ali bo predlog za tako spremembo prodrl, še posebej glede na naša stabilizacijska prizadevanja.

INVALIDSKA UPOKOJITEV

R. M., Celje

Vprašanje: Ste 40% VVI zaradi obolenja srca. Rojeni ste bili leta 1933, med vojno pa ste bili kurir — aktivist, vendar posebne dobe nimate priznane, ker ste bili premladi. Ker ste bili hudo bolni na srcu, ste se zaposlili šele leta 1964. Od takrat ste stalno zaposleni, vendar se vam zdravje slabša in ne veste, kako dolgo boste še zdržali pri delu. Postavljate nekaj vprašanj v zvezi z invalidsko upokojitvijo.

Odgovor: Če menite, da ste popolnoma nezmožni za svoje delo, morate na Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja nasloviti zahtevo za pridobitev invalidske pokojnine. Glede na izpolnjeno pokojninsko dobo imate pravico do invalidske pokojnine. Zdravstveno stanje pa bo seveda ugotovila posebna komisija. Pokojnina bi znašala 45 % od pokojninske osnove, ki se izračuna enako kot osnova za starostno pokojnino. Upravičeni bi bili tudi do dodatka na invalidnost, to je do odstotnega povečanja pokojnine. Ta dodatek bi po naši oceni znašal 15 % pokojnine. Ob tem bi vam sedanja invalidnina ostala.

ZZB NOV Logatec je pred nekaj leti poskrbelo za adaptacijo stare hišice v Rausah. Imenuje se po padlem sekretarju rajonskega odbora Tončku Ključarju. Tončkov dom zdaj uporabljajo borci, mladina in rezervni starešine. V njem se sestajajo tudi kolektivi logaških delovnih organizacij. V sobi je manjša razstava slik in fotografij iz NOB, v kuhinji pa tudi postrežbo obiskovalcem. Dom je odprt vsako nedeljo, po naročilu pa ga odprejo tudi med tednom. Zelo je primeren za skupine do dvajset ljudi. Obisk je treba najaviti na telefonsko številko 74-216 in sporočiti čas prihoda.

PREBERITE

POHOD NA KALIŠČE
OB DNEVU KOKRŠKEGA
ODREDA

Vabimo borce Kokrškega odreda, druge borce in aktiviste, da se udeležijo spominskega pohoda na Kališče (Storžič) ob Dnevu Kokrškega odreda, 19. in 20. junija.

V soboto bo na Kališču organiziran partizanski tabor številnih mladih udeležencev in borcev s tabornim ognjem in kresovanjem.

V nedeljo bo množični pohod na Kališče po vseh planinskih označenih poteh: ob 8. uri bo vaja gorskih reševalcev z vrha Storžiča, ob 9. uri vojaška vaja pripadnikov teritorialnega Kokrškega odreda, ob 11. uri pa na Kališču, kraju ustanovitve Kokrškega odreda, zaključna slovesnost.

Borci in aktivisti, ki se nameravajo pohoda udeležiti že v soboto, naj to sporoče organizacijskemu odboru pohoda Kranj, Trg revolucije števil. 1, tel. 25-661, int. 317 najkasneje do 18. junija, zaradi zagotovitve prenočišča.

ORG. ODBOR
POHODA NA KALIŠČE

V POČASTITEV PRAZNIKA
LJUBLJANE-BEŽIGRAD

ZB NOV Stadion bo v počastitev občinskega praznika Ljubljana-Bežigrad organizirala, skupno s SZDL in krajevno skupnostjo Stadion, naslednje proslave:

— dne 22. 6. 1976 ob 18. uri bo v prostorih doma krajevnе skupnosti slovesna podelitev državnih odlikovanj najbolj zaslužnim članom te krajevnе skupnosti, združena s krajšim kulturnim programom

— dne 23. 6. 1976 bo slovesno odprt novi dom krajevnе skupnosti Stadion in odkritje spominskega obeležja 78. žrtvam boja za svobodo s tega terena.

Vabljeni!

ZB NOV STADION

JAVITE SE!

Naše sodišče v Beogradu je prejelo od državnega tožilstva Baden-Baden iz ZR Nemčije dopis v zadevi obtoženega dr. Ariberta Ferdinanda-Heima, ki je bil zdravnik v zloglasnem taborišču Mauthausen in je delal »viva experimente« na internirancih.

Sodišče išče naslenje jugoslovanske internirance, nad katerimi je delal poskuse dr. Heim:

1. Janczak Johann, taboriščna števil. JUG. 1860, bil v taborišču od 8. 10. 1941.
2. Polc Bogdan, taboriščna števil. JUG. 2246, bil v taborišču od 8. 10. 1941.
3. Ropas Jahann, taboriščna števil. JUG. 4304, bil v taborišču od 29. 10. 1941.
4. Zgang Anton, taboriščna števil. JUG. 2845, bil v taborišču od 30. 10. 1941.
5. Kracan Anton, taboriščna števil. JUG. 1943, bil v taborišču od 4. 11. 1941.

6. Chrobat Anton, taboriščna števil. JUG. 1856, bil v taborišču od 6. 11. 1941.
7. Pertod Stefan, taboriščna števil. JUG. 173, bil v taborišču od 12. 11. 1941.
8. Futa Adolf, taboriščna števil. 877, bil v taborišču od 12. 11. 1941.
9. Braznik Viktor, taboriščna števil. JUG. 2269, bil v taborišču od 13. 11. 1941.
10. Krasovec Valerijan, taboriščna števil. JUG. 1955, bil v taborišču od 15. 11. 1941.
11. Godnia Franz, taboriščna števil. JUG. 978, bil v taborišču od 20. 11. 1941.
12. Salmič Emil, taboriščna števil. JUG. 2366, bil v taborišču od 27. 12. 1941.

Zgoraj navedene tovariše prosimo, da se pisмено ali osebno javijo na Republiški odbor zveze združenj borcev NOV Slovenije, Ljubljana, Vrtača 11 in sporočijo, če so pripravljeni pričati proti omenjenemu zdravniku Heimu.

KOMISIJA ZA BIVSE
POLITICNE ZAPORNIKE,
INTERNIRANCE IN
IZGNANCE RO ZZB NOV
SLOVENIJE

POIZVEDBA

Prosim aktiviste in borce ilegalne tiskarne v Ljubljani, ki se spominjajo tovariša Jožeta Verčana, rojenega 6. II. 1922. leta, fotografskega pomočnika pri Pogačniku v Ljubljani, da se javijo.

Jože Verčan je bil leta 1941 izdan, aretiran in odpeljan v taborišče. Po kapitulaciji Italije se je vrnil v Kranj, kjer se je zaposlil kot fotograf.

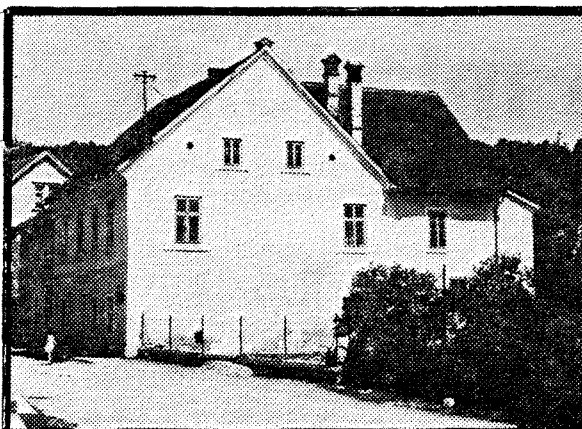
Jože Verčan

Zaradi ponovnega sodelovanja s partizani, je bil 12. VI. 1944 aretiran in ustrelen v Framu.

Prosimo vse, ki bi karkoli vedeli o njegovem sodelovanju v narodnoosvobodilnem gibanju v Ljubljani in pozneje v Kranju, prosimo, da njegovo delo opišejo ter pošljejo podatke uredništvu »TV 15« ali pa njegovi materi: Frančiški Zagar, Center 147, Črna na Koroškem.

IGNAC ZDOVC
CENTER 128
62393 ČRNA NA KOROŠKEM

						SESTAVIL: KOPRIVSEK	GL. MESTO MADA- GASKARJA	VRSTA VIŠNJE	2. IME
TOVARNA V MA. JU									
TOMOSOV AVTO									
OSEBA IZ MAHAB- HARATE									
ONASSIS BEOGRADSKA IGRALKA									
RISAL: J.K.	TOVARNA V LJUBLJANI	VRSTA ENERGIJE	NELAČEN	MESTO, VAS	OKROGEL SPLET ROŽ				
SIJAJ					KOBILCA				
ILIREC					ST. JAPONSKA PRESTOLNICA				TV-15
STRINA					REKA NA PELOPONEZU TOV. GOSPOD. STROJEV			VRSTA PLATNA	MEJNA DAJATEV
OSKAR KOVACIĆ			JECLAČ						
			M. IME						
100				ŠKATLICA					
				KOTOR					
IVER					JUSTIN	HIŠNI BOG PRI ST. RIMLIJANIH	ARGON HERCE- GOVEC		
DEBENJAK						TROPSKA SMOLA ZADKIN KLARA			
ORIENTAL. MERA				OTOK PRI ŠIBENIKU					
VOONI VRTINEC				SVETLOBNI SIJ					

Natečaji Pionirskega lista

»To je velika in odgovorna naloga, ki hkrati potrjuje pravilnost naše poti...«, pravi odgovorna urednica Marta Lešnjakova

Večkrat se zgodi, da nas pot nese v uredniške prostore Pionirskega lista v času, ko je v njih še posebno živo.

Kupi risbe, spisov in še neodprtih pisemskih ovojnica leže kar po tleh, saj na mizah zanje ni več prostora! Čeprav so z deli svojih mladih in zvestih bralcev včasih dobesedno zasuti ter se ob tem in drugem delu morajo ubadati tudi s težavami, ki plete večino uredništva tako imenovanega nedobičkonosnega tiska, pa časnikarji te maloštevilne delovne skupine nič ne tarnajo in nejevoljneža ni med njimi.

Tako je pač v Naborjevi ulici številka 3...

Ze dolgo s pozornostjo spremljamo natečaje Pionirskega lista in danes vam jih, s pomočjo odgovorne urednice Marte Lešnjakove tudi predstavljamo. Bolje povedano: opozarjamo nanje! Povsem jasno je namreč, da tovrstno delo ni moč z enim mahom predstaviti v vsej njegovi razsežnosti in pomembnosti. Ne samo zaradi številčno odmerjenih vrstic, marveč predvsem za to, ker je to sicer dobra, a vendarle naložba, od katere ni pošteno pričakovati sprotnih vidnih obresti.

»Vemo, da Pionirski list, časnik za slovenske šolarje, že petnajsto leto zapored razpisuje manjše in obsežnejše natečaje, v katere se z velikim veseljem in s prizadevnostjo vključuje njegovi bralci... Kakšna želja je rodila to dejavnost?«

RAZVIJANJE IN NEGOVANJE REVOLUCIONARNIH TRADICIJ

»Ne gre le za spodbujanje mladega človeka k ustvarjalnosti na literarnem, likovnem, raziskovalnem in tehničnem področju, gre predvsem za spodbujanje družbene dejavnosti bodočih samoupraviteljev naše socialistične domovine in ne nazadnje — moramo vedeti tudi to, da natečaj Pionirskega lista prav gotovo prispeva k pestrosti Jugoslovanskih pionirskih iger, v katere jih uokvirjamo v zadnjih letih.«

Tako so ob petnajstletnici pionirske organizacije mladi bralci opisovali »zgodovino pionirjev v domačem kraju« ter oteli pozabi marsikateri podatek in dragocen dokument o sodelovanju pionirjev med narodno-osvobodilnim bojem, jih ohranjali zgodovini in prihodnjim rodovom. V enem izmed natečajev so proučevali »zgodovino in kulturno dediščino svojega kraja, naravne lepote, znamenitosti in njegov gospodarski razvoj«. Makete spomenikov in spominskih obeležij, partizanskih bolnišnic in drugih etnografskih zanimivosti pa so si lahko vsi, ki spremljajo ustvarjalna prizadevanja otrok, ogledali v ljubljanskem etnografskem muzeju.

Posnetki najlepših osnutkov za znamke na temo »mir v svet« so našli mesto v albumu, ki so ga slovenski pionirji poklonili tovarišu Titu za rojstni dan; enega izmed njih je pošta uporabila za znamko, izdano v počastitev tedna otroka.

»Pomembna sta tudi natečaja, v katerih so mladi bralci proučevali, kaj je družina, nato pa stopili čez domači prag ter raziskovali in spoznali krajevno skupnost.« nadaljuje tovarišica Lešnjakova.

»V drugem natečaju so dodobra

spoznali krajevno skupnost. Lotili so se pogovorov s predsedniki krajevnih skupnosti, spoznavali delovni proces in samoupravljanje v delovnih organizacijah, opisovali družine z največ otroki v njihovi krajevni skupnosti. Izvedeli so, kakšne so naloge posameznih družbenopolitičnih organizacij ter pisali tudi o tem, za kaj bi se najbolj zavzemali in kaj bi storili za napredek krajevnih skupnosti, če bi bili njen predsednik.«

»Lani ste se z natečajem o tem, kako je v naši domovini lepo biti mlad, vključili v proslavljanje tridesete obletnice osvoboditve... O čem so tokrat razmišljali vaši bralci?«

»Zapisovali so pripovedi odraslih o prvem dnevu svobode, pogovarjali so se z brigadirji-veterani, opisovali dogodke narodnoosvobodilnega boja, ki so povezani z občinskimi prazniki, spregovorili so o tovarištvu, predvsem o tovarištvu med partizanskimi borci. Spet so se pomudili v sedanjosti in povedali, kako poteka samoupravljanje v njihovi šoli ter razmišljali, kakšen bo njihov kraj čez mnogo mnogo let in kaj bo z našo ljubo Zemljo, če jo bomo tako neodgovorno onesnaževali.«

Natečaju v tem šolskem letu, ki se pravkar izteka, so dali naslov »Svobodni gradimo naš svet«: od 234 sodelujočih šol so prejeli 5970 pisemnih in 1389 likovnih del, kar je podčrtanja vreden odziv!

»Povedati je treba tudi to, da k uspehu natečajev Pionirskega lista prispeva prizadevnost in zavzetost njihovih učiteljev — mentorjev, ki v pionirskih odredih ter v literarnih, novinarskih, zgodovinskih, likovnih, tehniških in drugih kroških načrtujejo sodelovanje v natečajih ter poleg pionirjev skrbijo za uresničevanje nalog.« je ob koncu še posebej poudarila Marta Lešnjakova.

»Za uredništvo pa je to velika in odgovorna naloga, ki hkrati potrjuje pravilnost naše poti!«

Poti, za katero je uredništvo Pionirskega lista že pred leti prejelo nagrado vstaje slovenskega naroda z obrazložitvijo »za razvijanje in negovanje revolucionarnih tradicij« ter za voljo katere je nosilec reda zasluge za narod s srebrno zvezdo in »Pionirja«, priznanja Zveze prijateljev mladine Slovenije.

Pogovarjala se je: MILENA STRAJNAR

»Mir«, linorez Ivka Bajca, učenca 8. b razreda celodnevne osnovne šole Josipa Broz-Tita v Predosljah; mentorica Dora Novšak-Cimerman

Na dan mladosti

Z nami sta bila tovarišica Napretova in tovariš Košir, člana ZB Rečica pri Laškem, ki sta obujala spomine na vojne dni

Tudi na naši šoli v Rečici pri Laškem smo praznovali dan mladosti. S tovarišico in součenci smo sklenili, da bomo obiskali požgano domačijo pod Kalom... Pot je bila dolga. Vila se je po gozdu in večkrat se je katera skupina izgubila. Končno smo le prispeli na velik travnik, sredi katerega je stal spomenik, le malo stran pa so bile razvaline nekdanje Hribarjeve domačije.

Z nami sta bila tovarišica Napretova in tovariš Košir, člana ZB Rečica, ki sta obujala spomine na vojne dni.

»Prav pri tej domačiji bi bil kmalu izgubil svoje življenje,« je začel pripovedovati tovariš Košir.

»Bilo je pozno zvečer na pustni dan, leta 1943. Bili smo zmenjeni, da se bomo pri straži menjavali. Pozna noč je

bila in okrog domačije je bilo vse mirno. Vrsta za stražo je prišla name. Menili smo, če do zdaj ni bilo Nemcev, jih tudi tako pozno v noč ne bo več. Nenadoma pa je zunaj zalajal pes. Opazili smo Nemce, ki so obkoljevali hišo. V hiši smo bili štirje partizani, sosed in domači. Komandir je skočil k oknu in začel streljati. Ko sem mu priskočil na pomoč, je omahnil. Ubili so ga! Nekaj časa sem okleval, nato pa sem skočil skozi okno. Zvalil sem se po hribu navzdol. Mimo mene so švigale kroglice. Ko sem že mislil, da sem rešen, sem zaslišal blizu sebe glas: »Glej! Partizan!« Spet sem se pognal v beg. Iz daljave sem videl plamen, ki je gorel na vrhu hriba. Gorela je Hribarjeva domačija. Drugi dan sem zvedel, da so v plamenih našli smrt vsi moji tovariši, med njimi tudi moj brat Jože... Gospodarja so ustrelili na pragu domače hiše, domačega sina in soseda pa v bližini hiše, gospodinja je umrla poleg partizanov v plamenih.«

Ko je nehal pripovedovati, je nadaljevala tovarišica Napretova, Hribarjeva hči:

»Mene in mojo sestro, ki sva po ključju ostali živi, so odpeljali na zasiljevanje v zapor. Postavljali so nama razna vprašanja, na katera nisva odgovarjali. Sestro Slavico so kmalu izpustili zaradi otrokovega rojstva. Mene so pozneje odpeljali v taborišče. Domov sem se vrnila po vojni in kar verjeti nisem mogla, da sem doma.«

Med pripovedovanjem so tovarišici Napretovi po licih tekale solze.

Pri Hribarjevi domačiji, ki je danes v ruševinah, smo spoznali trpljenje ljudi med vojno... Spoznali smo, kaj je svoboda in za kakšno ceno je bila izbojevana.

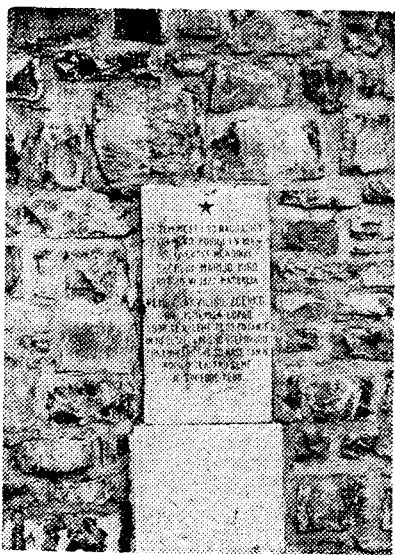
MAGDA JERAN

Obnova

Takoj po vojni so v Cerknem ustanovili gradbeno podjetje »Obnova«, ki je začelo obnavljati porušene in požgane hiše. Manjkalo je poklicnih zidarjev in zato so v Idriji organizirali zidarski tečaj. Udeležili so se ga mnogi Cerknjani. Pri »Obnovi« je bilo največ udarniškega dela, le malo plačanega. Ljudje so hodili na delo s partizansko pesmijo na ustih in z zastavami v rokah. Ko je za obnovo Cerknega zmanjkalo opeke, so udarniško zgradili opekarno.

Tako se je delalo takrat... in še dolgo po vojni, dokler Cerkno ni bilo takšno, kakršnega so si ljudje želeli.

MLADEN DOPUDJA

Ugasnilo je dvoje mladih življenj. Njuna kri je prepojila zemljo, katere sadove uživamo mi. Zato smo ponosni na Miro in Zdenko!

Foto in tekst: SLAVKO HREN

Miri in Zdenki v spomin

»Kdor seje seme, plod požanje in mi sejali kri smo vsepovsod. Zdaj uresničujejo se naše sanje, rodilo žlahtno seme je — svobode plod.«

Besede so zapisane v spomin Mariji Segolin-Miri, rojeni 30. VI. 1922 na Materiji, in Akvilini Bembič-Zdenki, rojeni 16. II. 1924 v Loparju, ki sta padli na predvečer 1. maja 1944. leta.

Sonce se je že nagibalo proti zahodu, ko sta Mira in Zdenka hiteli proti Kopru. Srce jima je igralo ob pogledu na osvetljene hribe, prižgani kresovi so jima vplivali poguma.

Koper je ležal v temi... Dekleti sta hiteli na akcijo. Prispeli sta na železniško postajo in skoraj neslišno je začel čopič drseti po

TV-15 ZA MLADINO

Herojevi spomini

»Gradite našo samoupravno socialistično domovino na tradicijah narodnoosvobodilnega boja... da se boste oddolžili žrtvam za svobodo, da bo vaše življenje še lepše«

Z narodnim herojem Francem Avbljem-Lojkom sva se pogovarjali kot sodelavki »Doma sem ob Kolpi«, glasila osnovne šole Vas-Fara.

BI NAM LAHKO POVEDALI VAS NAJLEPSI SPOMIN IZ NOB?

— To je bilo prav gotovo 1. maja 1942, ko smo osvobodili Brod na Kolpi in vso našo dolino.

Kako je to potekalo?

Matijsa Letig, terenski politični delavec, je zvedel, da so fašisti zmanjšali posadko na Brodu. Pa smo se z njim, s Tinom Mesojedcem in s Karlom Briškim-Zmajem dogovorili, da bomo napadli Brod. S seboj smo vzeli tudi šest pogumnih mladincev, ki niso imeli orožja, ampak le kole. Vedeli smo, da številne žandarmerijske in domobranske posadke samo z dvema puškama in razbitim mitraljezom ne bomo mogli ugnati. Zato smo si izmislili zvijačo. H komandantu smo poslali slo s sporočilom, da je več kot tristo partizanov obkrožilo Brod. Poklonili jim bomo življenja, če se brez boja predajo, smo jim rekli. Komandant se je zelo prestrašil. Prosil je partizane, naj streljajo v zrak, da bi Italijani v Delnicah mislili, da so res napadeni.

Napad se je torej začel in se zavlekel pozno v noč.

Franc Avbelj-Lojko

Najprej nam je uspelo razorožiti fiancesarje v gradu in jim vzeti šest pušk. Domobranci, ki so bili v prvem in drugem nadstropju, so pa streljali skozi okno. Eden izmed njih je vrgel skozi okno bombo in da se nisem umaknil za hrast, ki stoji pred gradom, bi me takrat verjetno ubilo. To me je pošteno razjezilo in zakričal sem, da je odmevalo: »Bataljon, naprej, na juriš!«. Pogal sem se skozi vrata v grad. Za me noj je tekel tovariš Zmaj, ki mi je dal električno žepno svetilko, kajti v zgradbi je bila popolna tema. Stekel sem do drugega nadstropja, kamor so se umaknili sovražniki. Zaslišal sem šepet, posvetil sem v sobo in skočil med domobrancelje. »Roke kvišku!« sem zakričal. Vseh osem je dvignilo roke kvišku in prosilo, naj jih ne ustrelimo. Naložil sem si pet pušk na ramo in šele takrat sem se spomnil, da bi me teh osem ljudi — da niso bili tako prestrašeni — lahko dobesedno zmlelo. Tedaj sem zažvižgal. Pristopil je tovariš Zmaj in odzvela sva jim še drugo orožje. Z njim so se oborožili naši fantje, ki so imeli prej le kole in so nato z nami odšli k partizanom. Žandarji so se porazgubili na svoje domove in Brod je zjutraj slavil svojo veliko zmago — prvo osvoboditev.

Vse je bilo v cvetju, organizirali smo veličasten miting. Pridruživši se nam je prebivalstvo vse Kolpske doline, ki se

je z nami vred veselilo svobode. Na tem območju je to veselje trajalo do avgusta 1942. leta.

IN KAKŠEN JE VAŠ NAJBOLJ ZALOSTNI SPOMIN?

— Bilo je jeseni istega leta, ko smo bili v zasedi blizu Morave. Bilo nas je štirinajst borcev in bližala se nam je kolona tisoč šesto Italijanov. Vodial sem partizane in jim velel, da pustimo fašiste na petdeset metrov, da bi bolje zadevali. Ko so se Italijani popolnoma približali naši zasedi, smo usuli nanje ogenj in jih odbili za nekaj časa. Ker je bila sovražnikova premoča prehuda, smo se morali umakniti v gozd pod vasjo Ajbelj. Ko so Italijani spoznali, da se partizani umikajo, so nas spet z vso močjo napadli. S tovarišem Bregarjem sva krila umik z mitraljezi in oba so naju ranili. Zadelo me je v desno stran glave... Moral sem se posloviti od mitraljeza in dal sem ga svojemu pomočniku Tonetu. Sam sem se z drugimi ranjenci napotil peš po gozdu proti Novim selom — v Kastel, kjer je bil partizanski zdravnik. Ta me je pregledal in ugotovil, da z desnim očesom ne bo nič več kaj dobrega. Dal mi je kapljice za pomiritev bolečin in tedaj sem se onesvestil. Dan, ko sem oslepel na eno oko, je bil prav gotovo najtežji dan v mojem partizanskem življenju.

KAJ BI DANES REKLI NAM, MLADIM?

— Gradite našo samoupravno socialistično domovino na tradicijah narodnoosvobodilnega boja... da se boste oddolžili žrtvam za svobodo, da bo vaše življenje še lepše.

MALČIKA MAVROVIČ
JADRANKA STANFEL

KRAMLJANJE

Iz Kostanjevice na Krasu se je oglasila tovarišica Tatjana Dobravec, razredničarka tretjega razreda tamkajšnje šole.

»Ob dnevu mladosti so se moji učenci poskusili v pesnikovanju,« je napisala. »Menim, da so nekatere pesmice uspele in zato vam jih pošiljam v upanju, da boste katero izmed njih izbrali za objavo v eni prihodnjih številčk vašega časnika.«

In tu je tiskarski posnetek »Pesmice o Titu«, ki jo je napisala Jožica Živec iz Kostanjevice na Krasu.

Detindvajseti maj.
Titov rojstni dan.
Raj naših mladostni dan.

Dan mladosti
Titov mladostni dan
Dan naših mladih naših.

Titu spoštujemo vas,
ker je bil boljših,
naših dni.

Clani fotografskega krožka iz osnovne šole Katje Rupena so nas povabili na razstavo »Svet okoli nas«, katere otvoritev je bila enaintridesetega maja letos. Zal se vabilu zaradi prezaposlenosti nismo mogli odzvati in če ne boste poslali poročila o imenovanju razstavi, bo to skromno obvestilce edino opozorilo na vaše delo.

In spet prošnja: počitnice so pred durmi, »TV 15« (in z njim mladinska stran) pa bo izhajal naprej... Bi se lahko oglašali tudi v teh, za uredništva nekoliko sušnih dnevih? Seveda je to prošnja, ki ni naslovljena samo vam, marveč vsem našim sodelavkam in sodelavcem!

Hvala tudi narodnemu heroju Francu Avblju-Lojku, ki se je naši prošnji ljubeznivo odzval in tako smo lahko že danes objavili »Herojeve spomine«, ki sta jih napisali Malčika in Jadranka iz Kolpske doline.

Fotografijo, eno izmed še redkih vaših neobjavljenih spominov, kot ste zapisali, pa vam bomo vrnili takoj po objavi.

Hvala tudi Mateji Strasberger iz šestega razreda osnovne šole Grm v Novem mestu, ki nam je na pisemce takole odgovorila:

»Sporočam vam, da je moj prispevek izmišljena zgodba. Spis smo resda objavili v našem glasilu, za »TV 15«, ki objavlja samo resnične zgodbe, pa ni primeren.«

Hvala za iskreni odgovor, draga Mateja, in oglašam se spet, saj znaš pero še kako dobro sukati!

Lepo pozdravljeni!

Mileva

Interniranci se spominjajo

Med roško ofenzivo so Italijani z območja naše krajevne skupnosti Žužemberk odpeljali kar 183 občanov

PRILETELA SO LETALA

»Bilo je 25. avgusta 1942. leta,« je začel svojo pripoved tovariš Iskra iz Dolnjega Ajdovca. »Italijanska letala so spuščala letake s pozivi, naj vsi ljudje ostanejo doma in naj počakajo na italijansko vojsko. Ko so prišli Italijani v vas, so vse moške sklicali na sredo vasi. Pobrli so nam legitimacije in nas odpeljali v Novo mesto, od tam pa v žilinskih vagonih na Rab. Pozneje so me z Raba premestili v Padovo. Najhuje je bilo meseca novembra 1942. leta, ko je v našem oddelku zaradi lakote umrlo več kakor trideset ljudi na dan.«

ANICA RODIČ

»AVANTI, AVANTI«

Takole se teh dni spominja tovariš Gnidovec iz Veliškega Lipovca:

»Pri bratu v Ajdovcu smo mlatili pšenico. Prišli so Italijani in nas z besedami »avanti, avanti« odgnali. Takrat sem bil star dvaindvajset let. Na Rabu smo bililalni, žrle so nas uši in morali smo opravljati najrazličnejša dela. Največkrat smo delali v kamnolomu. Lomili smo kamenje. Ne samo s strdanjem in slabo hrano, sovražnik nas je hotel uničiti tudi s težaškim delom.«

ANICA GNIDOVEC

NI BILO HRANE IN NE VODE

Iz domače vasi so odgnali tudi Angelo Zupancič z Jame:

»Bilo je 15. avgusta 1942. leta. Italijani so prišli v Stari log. Vse moške, ki so jih dobili doma, so pobili, ženske in otroke pa so odpeljali v Ljubljano in od tam na Rab. Moja sinova sta bila še majhna. Janez je bil star štiri leta, Martin pa enajst mesecev. Najprej smo bili na Rabu in potem so nas premesti-

li v Gonars. Otroka sta v taborišču trpela, saj ni bilo ne hrane in ne vode. Najhuje je bilo devetindvajsetega septembra 1942. leta, ko je naše taborišče sredi noči zalila voda. Odnese nam je šotor, ostali smo goli in bos. V taborišču smo bili devet mesecev.

STEFKA ZUPANČIČ

HLEBČEK KRUHA SMO SI RAZDELILI NA PET DELOV

Pogovarjala sem se s tovarišem Gorenčičem iz Malega Lipja:

»Sedemindvajsetega avgusta 1942. leta smo kosili otavo. V vas so prišli Italijani. Pobrli so vse moške in nas odpeljali na Plešivico, potem pa v Žužem-

lostno pripoved Feliks Mirtič iz Veliškega Lipovca. »Hodili smo po blatu in nikjer ni bilo vode, da bi se lahko umili. Pozimi je pihala burja in zeblo nas je do kosti. V taborišču sem izgubil vid, zato so moji spomini nanj še toliko bolj žalostni.«

ELKA MIRTČIČ

UMRL MI JE SIN IVANČEK

In kaj je povedala tovarišica Ivana Smolič?

»Med roško ofenzivo so me Italijani odpeljali na Rab. S seboj sem imela dva otroka. Hčerka je bila stara pet let, sinček Ivanček pa je bil star štirinajst mesecev. Do šestega decembra 1942. leta smo bili na Rabu, potem so nas pre-

NAŠA VAS MED NOB

Po kapitulaciji Italije so prišli v Spodnjo Idrijo Nemci.

Prišli so iz Žirov prek Razpotja in iz Idrije. V vasi je bilo nekaj parti-zanov, vendar jih je bilo premalo, da bi zaustavili Nemce. Od kmetije pri Špehu so Nemci napadli vas, enega partizana ubili in zavzeli kraj.

Potem so vaščane nagnali skupaj, nekatere zaprli, drugim pa so grozili, da jih bodo pobili, če se bodo upirali ali delali za partizane. Zaprte vaščane so odgnali v Idrijo, nato pa v razna nemška taborišča.

To jim še ni bilo dovolj: vas so ogradili z bodečo zico, na nevarnih mestih so postavili mine in postavili straže.

Partizani so večkrat poskušali zavzeti vas, vendar jim to do konca vojne ni uspelo.

SEDEJ RADOVAN

(Iz »Iskric«, glasila OŠ Vojkove brigade iz Spodnje Idrije)

berk. Iz Novega mesta so nas odpeljali na Rab. Tri dni smo bili v sprejemnem delu taborišča, potem so nas poslali v tretji sektor. Čeprav so bili šotori majhni, so nas spravili po šest v enega. Triindvajsetega decembra 1942. leta je v šotoru umrl moj sosed Jože Škufca. Tri dni smo ga imeli skritega v šotoru, samo da smo dobili njegov šest dekgamov težak hlebček kruha. Razdelili smo si ga na pet enakih delov. Pozneje so me iz Raba premestili v Padovo in tu sem ostal do italijanske okupacije.

JOŽICA ŠKUFCA

V TABORIŠČU SEM IZGUBIL VID

»Kadar je deževalo, je bilo v taborišču blata do kolen,« je začel svojo ža-

mestili v Gonars. Na Rabu je bilo strašno. Zaradi jesenskega dežja so bila tla razmočena. Trpeli smo lakoto. Večkrat sem svoje obroke prihranila za otroka. Najtežje je bilo takrat, ko je sinček zbolel za tifusom. Nikjer ni bilo vode, da bi oprala tisti dve plenički, ki sem ju imela zanj. Sinko mi je umrl v taborišču... in domov sva se vrnili s hčerko triindvajsetega aprila 1943. leta. Ker je bil dom ves uničen, sva odšli k mojim staršem v Dolenje Polje.

CVETKA GORENČIČ

To je samo nekaj spominov ljudi, ki so jih Italijani med roško ofenzivo odpeljali... Z območja naše krajevne skupnosti Žužemberk so takrat odpeljali kar 183 vaščanov!

(Iz »Z bregov Krke«, glasila OŠ ŽUŽEMBERK)

TV-15 ZA MLADINO

V avgustu leta 1943 je postavil na Skalci, nad hotelom v Trenti, manjše okrevališče za ranjene partizane. Leti so bili nameščeni po hišah tega zaselka. Novembra 1943 je okrevališče prenehalo svojo funkcijo.

Sredi zime istega leta so na njegovo pobudo postavili v Logu pri Trenti tri barake za ranjene partizane. Za bolnišnico so skrbeli člani odbora OF iz Trente. Za ranjence je skrbel dr. Boris.

Zadnje dni decembra leta 1943 je bil tretji bataljon SNOUB Bazoviške brigade v bivših italijanskih vojašnicah v Lepeni. V Bovcu je bila močna nemška postojanka, ki ji je poveljeval stotnik Maks Vogrin. Partizani so slutili, da jih bodo Nemci prej ali slej napadli.

V noči 27. decembra so postavili močno zasedo pri Koritnici. Partizanom je uspelo ujeti skupino sedmih Nemcev, ki so imeli poizvedovalno nalogo. Nemci so skušali zbežati. To je uspelo le enemu: trije so bili ranjeni, trije pa so padli.

Nemška enota iz Bovca se je hotela maščevati. Iz postojanke je odšlo na pot približno 150 vojakov. Usmerili so se proti Lepeni.

Dr. Boris je bil takrat sanitetni referent v tretjem bataljonu. Tistega dne je bil z ostalimi tovariši na položaju. Borsove roke so bile spretnosti tudi za stroj. Spominja se, kako je bil ranjen 17-letni nemški vojak. V bataljonski ambulanti v Lepeni, mu je s pomočjo dveh partizanov uravnaval kosti, razkužil rano, jo imobiliziral in obvezal. Pozneje je mladeniču ponudil čašo konjaka. Fant je pijačo zavrnil. Šele potem, ko jo je srknil dr. Boris, je ranjenec popil.

Kmalu po tistem je sedel Boris za list papirja in napisal pismo nemškemu komandantu v Bovcu. Pisal je, da so partizani poskrbeli tudi za njegovega ranjenca, da pa ga pošiljajo v postojanko, ker imajo že svojih ranjencev dovolj. Boris je naročil domačinkama, naj z vozičkom odpeljeta ranjenca v Bovec in ga izročita skupaj s pismom nemškemu komandantu. Tako se je tudi zgodilo. V Bovcu sta ranjenca prevzeli dve starejši ženski in ga odpeljali na nemško poveljstvo.

Ni se čuditi, da je bil nemški komandant hudo presenečen. Vojakom je ukazal, da nanosijo na voziček, s katerim sta ženski pripeljali ranjenca, tobak, čokolado, vino in nekaj likerjev. Tudi pismo je napisal. Boris ga je z zanimanjem prebral.

»Nismo verjeli v to, kar ste danes dokazali. Presenetili ste nas. Dovolite nam, da pridemo po naše mrtve vojake...«

Da, tistih stavkov se dr. Boris še vedno dobro spominja. In kot zanimivost pove, da od tistega dne, vse do osvobo-

PODOBE NASIH LJUDI

Bolničar iz Drežniških Raven

V vzhodju skalovitega Krna, ki se z ošiljenim vrhom dviga 2.245 metrov visoko v jasnino tolminskega neba, leži vas DREŽNICA. V vas sem se pripeljal, da bi spoznal nekdanjega partizanskega bolničarja Antona Lister-Borisa.

Tri leta je imel, ko je moral med prvo svetovno vojno s starši v begunstvo. Ko se je mnogo let kasneje vrnil domov, ga ni nihče spoznal.

Medicino je študiral v Rimu. Vojna vihra ga je kasneje zanesla v Afriko, kjer je preživel devet let. Tri leta je v Rodeziji skrbel za zdravje več tisoč ujetnikov, ranjencev in bolnikov. Pred zlomom fašistične Italije se mu je posrečilo, da se je rešil ujetništva v Kampali. Devetega julija 1943 se je izkrcal v Bariju. Nekaj dni kasneje je bil že v Trstu in na poti proti domu. Čim je bilo mogoče, se je pridružil partizanom. Postal je bataljonski sanitetni referent.

ditve, iz postojanke ni več padel strel na partizane. Nemci pa se naslednjega dne kljub vsemu niso upali na pot, da bi odpeljali svoje mrtve. Tja so poslali domačina z avtomobilom, ki je bil namenjen prevažanju mesa.

Ko je bila 20. avgusta 1944 na Rdečem

robu napadena Gregorčičeva brigada, ni bilo zraven nemške posadke iz Bovca. Stotniku Maksu Vogrinu je bilo pred napadom na Gregorčičevo brigado ukazano, da sam vodi posadko na položaje Rdečega roba. On pa je namenoma med potjo s posadko večkrat počival. Na cilj je

Nekdanji partizanski bolničar Anton Lister-Boris iz Drežniških Raven

prišel dve uri po končanem boju. Tako je brez dvoma zelo olajšal umik iz obročja večjemu številu naših borcev.

Na kraju, ki ga domačini imenujejo »Pod Osojenco«, so zgodaj spomladi 1944 uredili v velikem pastirskem hlevu bolnišnico za ranjene partizane. To je dobro uro hoda od vasi Čadrg nad izvirom Tolminke. Po pripovedovanju dr. Borisa je dr. Aleksander Gala-Peter imenoval bolnišnico »Vršček P-23«. Pri urejevanju bolnišnice je dr. Borisu v precejšnji meri pomagala Kati Rutar iz Čadrga. Predvsem je pomagala organizirati za pomoč prebivalce Čadrga. Bolnišnica je lahko sprejela trideset pa tudi več ranjencev. Zgrajeno je bilo tudi skrito zaklonišče za primer večje nevarnosti. Prav med zimom 1944—1945 je grozila nevarnost, da jo bodo Nemci odkrili. Bilo je takrat, ko so prodirali iz Tolmina čez planino Debrejnšca. Takrat je bilo v bolnišnici 34 ranjencev, med slednjimi je bilo 14 nepokretnih. Vse so pravočasno premestili v pastirske stajle pod Rdeči rob. Pod Osojenco so se vrtnili spomladi 1945.

V bolnišnici Vršček P-23 so se zdravili tudi ranjeni Francozi, Angleži, Nemci, Rusi in Italijani. Ker se je v dolgotrajnem romanju po svetu dr. Boris naučil več tujih jezikov, se je lahko z vsemi sporazumeval.

Včasih je hodil na pomoč v sanitetno postajo številka 5, ki jo je vodil bolničar Karel Čufer. Postojanka je bila v grapi pod vasjo Lisec, kasneje pa v bližini Podleskovca.

Od sredine marca 1945 do osvoboditve je dr. Boris (po naročilu dr. Aleksandra Gala-Petra) vodil več bolničarskih tečajev. Za takšno delo je v dveh mesecih usposobil približno 18 tovarišev in tovarišic. Vsi, ki so ga med vojno poznali, se ga še vedno radi spominjajo. Partizanski krojač Anton Kutin iz Čadrga je povedal: »Dr. Boris je med vojno rešil življenja več hudo ranjenim partizanom. Pomagal je vsem in povsod. Bil je pravi zdravnik, resnični tovariš!«

Jožef Kutin, ki je dandanes šofer, pravi o njem: »Spominjam se hudo ranjenega partizana Antona Jermola-Jakša iz Zatočina. Bil je hudo ranjen v nogo. Dr. Boris mu je s preprostim operacijskim orodjem odrezal nogo visoko nad kolenom. Operacija je uspela. Dandanes živi Anton v Hrastniku...!«

»Če bi pozabil na moje partizanstvo, bi pozabil na samega sebe,« pravi nekdanji partizanski bolničar Anton Lister-Boris iz Drežniških Raven. O svojih spominih pripoveduje sproščeno in globoko prepričan, da je med NOB storil le tisto, kar bi moral tudi dandanes sleherni storiti.

ANDREJ PAGON-OGAREV

FRANC ŠETINC:

IZGNANCI

V naslednjih številkah TV-15 bomo objavljali v nadaljevanjih tri odlomke iz knjige Franca Šetince »Izgnanci«. Knjigo je izdala Partizanska knjiga.

S Čančermjem iz Mihalovca sem se večkrat pogovarjal o tragediji, ki je doletela izgnance v Eissdorfu, nedaleč od Pilgramshaima.

»Bili smo v Breslauu, ko so se Rusi pojavili na drugi strani Odre. Vsak dan smo po deset ur kopali tankovske rove. Nenadoma je prišlo povelje: evakuacija! A kam? Po breslauskim ulicah je bila taka zmeda, da tega ni mogoče opisati...«

Ljudje niso mogli verjeti, da so Rusi že tako blizu. Saj so bili še pred dobrim tednom zakopani ob Visli! Le kako so mogli tako hitro zlomiti fronto in prodreti do Breslaua?

Med civilisti so bili le fanatiki, ki so se odločili, da bodo ostali v »Festung Breslau« in se po Hitlerjevi volji bojevali do zadnje kaplje krvi. Vse drugo je hotelo čimprej ven iz pekla, tja, kjer je še tlelo upanje. Jezila so se na gauleiterja Hanka, ki dolgo ni dovolil umika.

»Pripeljali so nas na železniško postajo,« je pripovedoval Čančer, »na Freiburgerbahnhof. Bilo je 20. januarja zvečer. Ljudje so šklepetali od mraza in strahu. Ni bilo upanja, da bi se lahko zrinili na vlak. Begunci so dobesedno hodili drug po drugem, da bi si priborili mesto v vagonu. Nekje blizu je streljalo...«

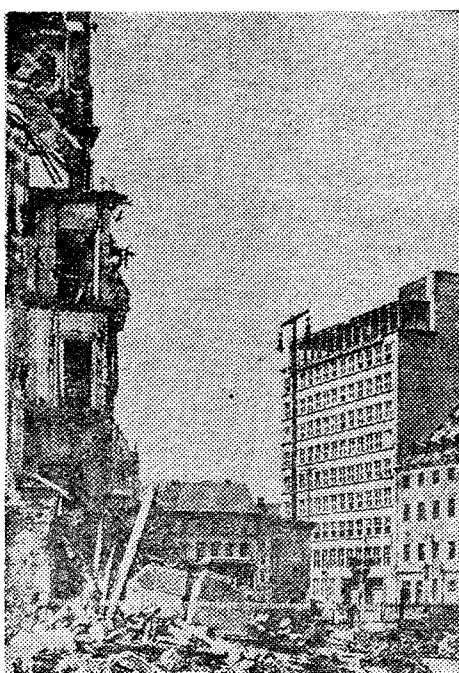
Na postaji so čakali od enajstih zvečer do enajstih dopoldne drugega dne. Nekaj ljudi je medtem zmrznilo. Iz vagona so porinili ven zmrznjenega dojenčka. Mater, ki je hotela za mrtvim otročičkom, so potegnili nazaj. Ljudje na peronu so se — otopeli in razčlovečeni v svoji bolečini — prek mrtvih prerivali proti vlakom, čeprav je bil nabito poln. Bili so pripravljeni zlesti na streho, na odbijače, na stopnice, kamorkoli, samo da bi se odpeljali proč, ven iz mesta, ki ga je Hitler določil za samomor.

»Vožnja do Strigaua je trajala dolgo. Vlak se je premikal po polževo, ker je med postjo odlagal trupla. Od Strigaua do Eissdorfa smo šli peš. Po bobnenju sodeč se je gorje podilo za nami...«

Begunce iz Breslaua so namestili v vaški gostilni: dvorano z odrom so spremenili v začasno bivališče. Hrano so vozili z vozičkom iz taborišča v Pilgramshaimu.

»Bili smo sami, brez lagerführerja. Živeli smo v brezdelju. Prebivalci so se bili že umaknili iz vasi, le Poljaki so ostali. Oboroženi so čakali v skrivališčih, dokler ne pride fronta...«

Dolga kolona jetnikov iz Gross Rosna se je počasi vlekla proti zahodu. Onemogle so streljali kar ob poti. To so bili strašni prizori.

Fotografija iz preteklosti: zahodna stran wrocławskega (breslauskoga) trga.

Nekega dne so začeli vas preletavati ruski dvokrilci. Kmalu zatem — bilo je 13. februarja 1945 ob devetih dopoldne — so se pripeljali Rusi. S težko in lahko »mašinko«. Tank in oklopnjak sta se ustavila pred gostilno.

Bil je pustni torek. Snega ni bilo, toda drevje je pokrivalo debelo ivje. Iz Günsdorfa je nemška topniška baterija večkrat usekala proti vasi. Rusi se za to še zmenili niso.

»Ste lačni?« je vprašal vodja izvidnice »Bomo šli malo po vasi, mogoče se bo kaj našlo,« je rekel in pomežiknil izgnancem.

Kmalu so od nekod prinesli tri kante mleka za otroke. Iz bližnjega hleva so privlekli kravo in jo pred gostilno zaklali. Že so jo hoteli odreti, ko je nemška baterija v Günsdorfu spet oživila.

Popoldne je streljanje ponehalo. Ob robu bližnjega gozda so zagledali srne. Rus je skočil po avtomat in ustrelil proti divjadi. Srne so se razbežale.

Proti večeru je starejši vodnik začel zbirati fante za patroljo. Nekateri je moral izbežati iz hlevov, kamor so se poskrili, ker se niso mogli več boriti s spancem.

Patrolja z vodnikom je odšla proti Günsdorfu. Izgnanci so jo spremljali z žalostnimi pogledi, dokler se vojaki niso izgubili v gozdu. Vrnili se ponoči, a brez enega vojaka, ki ga je na poti zadel ostrostrelčeva krogla.

Ponoči je bilo razmeroma mirno; tudi Nemci v Günsdorfu niso motili počitka. Le v vasi je kdaj pa kdaj počila kaka osamljena puška.

Zjutraj, na pepelnično sredo, so Rusi nenadoma zatrobili alarm. Tank in oklopnjak sta bila pripravljena za odhod. Vojaki so bili spet budni, pripravljeni, da vsak trenutek skočijo v zaklon in ustrelijo iz avtomata.

»Kaj se je zgodilo?« so spraševali izgnanci.

»Umikamo se,« je odgovoril vodnik.

»Ali prihajajo spet Nemci?« so se prestrašili ljudje.

»Ne vem,« je skomignil Rus.

Zaklane krave pred gostilno se še zmeraj ni bil nihče dotaknil. Ob misli na vihar, ki se je bližal, so ljudje pozabili, da so lačni.

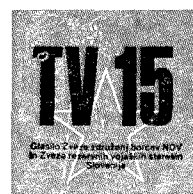
»Vsi smo se umaknili v dvorano,« se spominja Čančer. »Mati nas je prosila, naj

se držimo skupaj. Ko se je zunaj začelo streljanje, nas je objela in stiskala k sebi. »Če že mora priti smrt,« je tiho govorila, »naj nas zadene vse hkrati...!« Nekateri so mislili, da so pogradi najboljše zaklonišče pred granatami...«

Rožmanova družina se je bila pred prihodom Rusov ugnedila na pogradih pod odrom. Ko so ji dovolili, da se lahko preseli v Pilgramshaim, so na njihovo mesto prišli Hotkovi z Bojsnega. Izbrali so si pograde, ki jih je smrt že zaznamovala.

»Fizično smo čutili, kako se približujejo nemški vojaki,« je pripovedoval Čančer. »Razločno smo slišali njihovo govorjenje. Preplašeno so ugrabili, ali je gostilna prazna ali je morda v njej kak Rus...«

(se nadaljuje)

»TV 15« izhaja vsak teden — izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva cesta 28 kot glasilo Zveze združenih borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin SR Slovenije

Glavni in odgovorni urednik
SILVO TERSEK

Novinarji: NEVA MUŽIČ, ANDREJ SKALERIČ,
MILENA STRAJNAR,
POLDE VRBOVŠEK

Tajnica uredništva: MARA OKORN

Telefon uredništva 327-780

Uprava in naročniški oddelček »TV 15«: Miklošičeva cesta 28, pp 598/XI., 61000 Ljubljana; Tekoči račun 50100-678-45195 pri SDK Ljubljana, telefon 320-486

Letna naročnina 100 dinarjev, za inozemstvo 130 dinarjev — posamezna številka v kolportaži 2 dinarja

Rokopise pošljite na naslov: Uredništvo »TV 15«, Miklošičeva cesta 28, pp 598, 61001 Ljubljana — Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/1-72 od 12.4.1974 se za »TV 15« ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Tisk in klišej CPG Delo, Ljubljana, Titova 35